

AKSİYONER HUKUKÇULAR DERNEĞİ BÜLTENİ

Ben ekmeksiz yaşarım,
hürriyetsiz yaşayamam...

Said Nursî

EDİTÖR'den

Uzun bir aradan sonra, Corona günlerinde buluşuyoruz.

Yeni bir dünya, yeni bir zaman dilimi...

Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak deniyor.

Bizler, yeni bir dünyada yine sabitelerimizi savunuyor,
yüksek sesle dillendirmeye devam ediyoruz.

Hak ve adalet, herkes için adalet diyoruz.

Biliyoruz ki, adalet mülkün her otoritenin temelidir.

İlahi otorite dahi, adalet ile devam eder.

Her hak sahibinin hakkını aldığı bir dünya için
mücadele etmek biz hukukçuların "olmazsa olmazı" olsa gerek.

"Bir topluluğa olan kinimizin bizi adaletten ayırmadığı,
tüm ayrımcı önyargılardan temizlenebildiğimiz bir dünya için,
elele çalışmaya devam..."

İmtiyaz Sahibi: Aksiyoner Hukukçular Derneği

Genel Yayın Yönetmeni: M. Arif Koçer

Yayın Kurulu: Ergin Özaçmak, M. Arif Koçer, M. İkbâl Kavalcı, Suphan Erkan

Yayınlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Kapalı Kurumlarda İnsan Hakları İhlalleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Zafer Kırac*

* Kapalı kurum tanımı hangi kurumlari kapsar?

Türkiye'de kapalı kurumlarda,örneğin hapishanelerde mahpusların herhangi bir şekilde hapishanenin idare edilmesi sırasında bazı uygulamalara ve rehabilitasyon çalışmalarına bir öneri yada tavsiye,katkı sunma hakları yoktur,yine bu gün zihinsel engelli ve psikiyatrik teşhis almış bireylerin, kendilerini doğrudan ilgilendiren politika ve hizmetlerin tespit edildiği karar alma süreçlerine etkin olarak katılma olanakları bulunmamaktadır. Hastanelerin işleyişine müdahale etme hakları yoktur. Oysa müdahale hakkı olmalıdır ve bu bizi çok anlamlı ve verimli bir şekilde sürece dahil edilerek yararlı sonuçlar almaya götürebilir. Bu çok basit bir duvar boyalarının renginin seçiminden, kütüphaneye kitap önerilerine, yapılacak atölye çalışmalarının seçimine vb gibi olabilir. Bu kurumlari şu şekilde sıralayabiliriz; *Hapishaneler, ruh sağlığı hastaneleri, yetiştirme yurtları, karakollar / emniyet müdürlükleri / adliyeler, huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri, askeriyeler, okullar, sığınma evleri (kadın, trans ve evsizler), mülteci / sığınmacı misafirhaneleri, geçici gözaltı yerleri kapalı ya da açık mekanlar, araçlar.*

* Hangi kurumlarda ne tür ihlallerle karşılaşılıyor, buna ilişkin çalışmalar ve istatistikler nelerdir?

Özellikle hapishanelerde yaşanan hak ihlalleri, son dönemde çok fazla gündeme geliyor, bende o yüzden size daha çok hapishanelerden bahsedeceğim, ama bütün kapalı kurumlar inanılmaz sorunlarla dolu, bunu unutmadan tabi. Aslında Avrupa cezaevi kuralları çok açıktır. "Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese, insan haklarının gerektirdiği gibi saygılı davranılmalıdır." "Özgürlükten yoksun bırakılarak hapsedilenin kendisi bir cezadır. Bu nedenle, hükümlü mahpuslara uygulanan rejim, hapsedilmenin

doğasında var olan sıkıntıyı daha da ağırlaştırmamalıdır."

Türkiye bu kurallara bağlı olacağına taahhütte bulunmuştur ve bu kurallara uymalıdır. Ülkemizde 15/05/2019 tarihi itibariyle, 290 kapalı ceza infaz kurumu, 71 müstakil açık ceza infaz kurumu, 5 çocuk eğitim evi, 8 kadın kapalı, 5 kadın açık, 7 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 386 ceza infaz kurumu bulunmakta olup, bu kurumların kapasitesi 207.279 kişiliktir.

* Toplam mahpus sayısı nedir ve bir hapishanede kapasite ne demektir?

Bu çok önemli bir sorudur. Bütün insan hakları ihlallerine zemin hazırlar. Toplam mahpus sayısı 264.386 olduğuna ve bu kurumların kapasitesi 207.279 kişilikse, yaklaşık 57 bin mahpus nerede yatmaktadır. Bu bile başlı başına, insan hakları ihlalidir. Vardiyalı şekilde aynı yatağı paylaşan, koridorlarda yatan, koğuşa dönüşen atölyelerde yatan binlerce mahpus vardır. Yatağının bile olmadığı yerde mahpusun rehabilitasyonundan söz edilemez. Adalet bakanlığı WEB sayfasındaki şu ibare çok tuhaftır, neredeyse bir işletmeden,fabrikadan bahsedilmektedir. "Ceza infaz kurumu ve tutukevi sayısının, işletim maliyetlerinin düşürülmesi, hizmette kalite, çağdaş infaz anlayışı doğrultusunda hızla azaltılması gerekmektedir." <http://www.cte.adalet.gov.tr/>

* Kapasite nedir?

Bu kapasite meselesi önemlidir. Adalet bakanlığı büyük bir insan hakları ihlali yaparak koğuşlara koyduğu her yatağı kapasite artışı gibi göstermektedir. Kapasite yatak meselesi değildir, top yekun yaşam alanı meselesidir. Yaşam alanı demek, yatak, havalandırma, banyo, tuvalet,spor olanağı, kültürel ve sosyal faaliyetlere katılım vb. bütün olanakları

kapsar. Bu konularda bir iyileşme olmadan yatak koyarak kapasite arttı demek, çok gülünçtür. - Adalet bakanlığı, 15/05/ 2019 itibariyle Türkiye'deki cezaevlerinde 159.844 hükümlü, 104.542'ı tutuklu olmak üzere 264.386 kişi bulunduğunu açıkladı. - Son 10 yılda dört kat artış. (2007 haziran / mahpus sayısı 56.000) - 15 haziran tarihi itibariyle 1203'ü hükümlü, 1779'u tutuklu olmak üzere 2982 çocuk mahpusun cezaevlerinde bulunduğunu bildirdi. Son 5 yılda çocuk mahpus sayısındaki artış yüzde 48 oldu. -Kadın mahpusların durumu ve yaşadıkları sorunlar çok önemli, anneleriyle kalan 0/6 yaş bebekler ve çocukların sayısı 700-800 - Cezaevlerindeki kadın mahpus sayısındaki artış da dikkat çekici. Son 5 yılda 4108 olan kadın mahpus sayısı, 15 haziran tarihi itibariyle 10.285'e yükseldi.

* Ruh sağlığı hastaneleri ne durumdadır?

Ruh sağlığı hastanelerine baktığımızda, epeyce problemimiz olduğunu hemen görebiliriz. Dünya nüfusunun beşte biri, hayatının bir döneminde ruh sağlığı sorunu yaşamaktadır. Bu oran giderek artmaktadır. Ruh sağlığı sorunu yaşayan kişiler, engelliliklerinden ötürü eşit yurttaşlar olarak tanınmayıp, temel insan haklarını kullanmaktan mahrum kalmaktadır. Özellikle psikiyatrik teşhis aldıktan sonra, ruh sağlığı sorunu yaşayan bireyler pek çok alanda damgalama ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır ve adeta yaşamın kıyısına itilmektedir. Hizmetler, büyük ölçüde kapalı kurumlar aracılığıyla verilmekte, kapatılma mantığı halen hüküm sürmektedir. Pek çok kişi için ruh sağlığı sorunları, utanç ve korku meselesidir. - Soruna insani çözümler üretilebilmesi için ruh sağlığı sorunlarının toplum içerisinde normalleşebilmesi, üzerine konuşulabilmesi gerekmektedir. - Ruh sağlığı alanının da, bir insan

hakları alanı olarak tanınması gerekmektedir.

- Bunun için yüzleşme ve farkındalığa ihtiyaç vardır.

*** Yetiştirme yurtları, sevgi evleri vb. kurumlarda durum nedir?**

Yurt intiharları sorunu epeyce yaygın maalesef, 18 yaş çok erken diye kampanya var, gençlerin 18 yaşına gelince yurttan ayrılmak zorunda kalmaları ciddi bir problem. Destek programları az ve yetersiz. Suçla ilişkilendirme maalesef yüksek. Bu alanda çalışan STÖ'ler diyor ki; "Yuvaların kapatıldığı, devlet koruması altında yetişen çocuk ve gençlerin hayata sevgi dolu ailelerde eşit ve güçlü bir şekilde atıldığı bir dünya" olmalıdır.

*** Karakollar ne durumdadır?**

Hiçbir şekilde izleme yapamadığımız, tam kapalı kurumlar karakollar, ne yazık ki. Çok fazla insan hakları ihlleri yaşanıyor. Çok önemli bir örneği vermek isterim. Ne olmuştu? Festus Okey, başarılı bir futbolcu olma hayaliyle, İstanbul'da yaşayan Nijeryalı bir sığınmacıydı. 20 ağustos, 2007 tarihinde polis tarafından gözaltına alındı ve Beyoğlu polis karakolunda gözaltındayken, bir polis memuru tarafından vuruldu. Ağır yaralı olarak kaldırıldığı hastanede, hayatını kaybetti. Festus Okey'in ateş edilme mesafesini kanıtlayacak delil niteliğindeki kanlı gömleği hastanede kaybedildi. Yerel mahkeme, Okey'in ailesine ulaşma gerekçesiyle yaklaşık dört yıl vakit kaybederken, dört yıl sonunda aileye gönüllü avukatlar bulunmuştu. Fakat mahkeme, avukatların sunduğu DNA raporunu dikkate almaksızın karar vermişti. Festus Okey'in öldürülmesinin üzerinden tam 11 yıl geçti. 12 aralık'ta çağlayan adliyesi'nde tekrar başlıyor.

*** Kapalı kurumlardaki insan hakları ihlllerinin giderilmesi için neler yapılması gerekir, çözüm önerileriniz nelerdir?**

Evet, hapishanelerle ilgili şu vereceğim personel sayıları durumu ve nerden başlamamız gerektiğini bize gösteriyor aslında. 264.386 mahpusa; 412 öğretmen, 282 sosyal çalışmacı, 265 psikolog, 240

sosyolog düşüyor. 60.000 civarı infaz koruma memuru, gardiyan. Denetimli serbestlik hükümleri uygulananlarındaki mahpus sayısı; 489.561. Kapalı kurumlar doğası gereği, gergin şiddet üreten mekanlardır. Bu kurumlarda olabildiğince uzman psikolog ve sosyal hizmet uzmanları görev yapmalıdır. Rakamlara baktığımızda durumun böyle olmadığını görüyoruz. Kapalı büyük depo hapishaneler ve 60 bin İnfaz Koruma memurları ile bu sorunu aşabileceğimizi zannetmek çok akıllıca değil açıkçası. Eğer topluma yeniden kazandırmaktan, ONARICI Adaletten söz edeceksek, personel sayısındaki, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının önemli ölçüde yetersiz olduğunu görüyoruz. Yok eğer, sadece intikam almak için hapsediyorsak ve bir depo gibi görüyorsak gayet başarılı görünüyör durum, yani İNTİKAMCI Adalet anlayışı uygulanıyor.

*** Bu kurumlarda insanlar kendi inançlarının gereğini yaşama imkanlarını bulabilmekte midir, eksikler nelerdir, nasıl çözüm bulunabilir?**

Kapalı kurumların hepsinde günlük yaşam çok önemli hale gelmektedir. Bütün kurumlarda insanların ruhsal ve fiziksel olarak kendilerini geliştirebilecekleri ortamlar kurulmalı ve fırsatlar verilmelidir. Din ve ibadet ihtiyacının, bütün kapalı kurumlarda dışarıya göre daha fazla ihtiyaç haline dönüştüğünü çok gözlemledim. Kapalı ortamın getirdiği olumsuzluklarla, manevi ihtiyaçlar artmaktadır. Fakat burada önemli olan bu ihtiyaçların her kişi için adil ve eşit karşılanıyor olmasıdır. Bütün inançlara ait kitaplar ve ibadet yerleri olmalıdır. Şu anda bir alevi kendi inancı gereği bir din adamı ile görüşmemektedir. Yabancı mahpus sayısı oldukça fazladır ve bu kişilerin ibadetleri için çeşitli malzemelere ihtiyaçları vardır ve karşılanmalıdır. Bu konuda çalışan sivil toplum örgütlerinin, kontrollü bir şekilde çalışma yapmalarına izin verilmelidir.

*** Başka acil sorunlar nelerdir?**

Bütün hapishane sevklerinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Ring araçlarının bakımsızlığı, uzun yolculuklar ve temel ihtiyaçların giderilmesinde, keyfilik temel bir sorundur. En önemlisi sevklerinde

çocuklar ring araçları ile seyahat ettirilmemeli. Ring araçları çocuklar için birer işkence aracıdır. 1 metre karelik bir yerde 14 yaşındaki bir çocuğu 8 saat tutarsanız çocuk orada delirir. Son dönemlerde bir yeni eşya dayatması başladı. Çamaşır vs her şeyini kantinden almak zorundalar. Bütün mahpuslar ve çocuklar annelerinin gönderdiği malzemelere kavuşmalılar. Bu hem yoksulluk açısından kötü, hem de çocuğun anneye kurduğu ilişki biçimine engel oluyor. Annesinin ördüğü kazağı giymek, başka bir ilişki biçimidir. Kaldı ki kantinler çok pahalı. Yani ailesinden parası gelmeyen çocuğa iç çamaşırını parayla satamazsınız. Bu ayıptır, suçtur ve günahdır. Donu parayla satamazsınız çocuğa.

*** Hukuki mevzuat ve yürütme erkinin mantığı noktasında neler değişmelidir ki, ihlllerin son bulması sağlanabilsin, 'KONSERVE GİBİ İNSANLARIN KAPATILDIĞI BİR YERDEN BAHSEDİYORUZ'**

Türkiye yaklaşık 15 yıldır İzolasyonu tercih ediyor kapalı kurumları yönetirken. İzolasyondan bahsetmişken son dönemlerde kampüs hapishane projeleri gündemde. Bu kurumları 'depo' olarak tanımlıyoruz. Bu tanımdan yola çıkarak, insan hakları açısından bu projeleri olumsuz ve başarısız buluyorum. Mahpus sayısı ve rehabilitasyon sorunu zaten ortada, bunu diyebilmem için. Avrupa ülkeleri kampüs hapishaneleri uygulamasından vazgeçiyor, çünkü bunun bir işe yaramadığını gördüler. Ama Türkiye'de iktidar inşaat sektörüyle ayakta kaldığı için bu sektörle, bol bol kampüs hapishaneleri yapıyor. Buralarda kalan insanların sayısı arttıkça izolasyon da artıyor. Bu hapishaneler tamamen izole edilmiş durumda. Yeniden şehir hapishanelerine dönülmeli. Şehrin dışında, insanlardan uzak, avukat ve aile erişiminin, sivil toplumun erişiminin zorlaştırıldığı yerler bu hapishane modelleri. Bunlara neden depo diyorum? Çünkü mekanlar izole bir yerde ve yarattığı his orada bir insanın yaşayamayacağı hissini veriyor. Peş peşe duvarlar, peş peşe kapıların olduğu bir beton yığını... Silivri'de 14 bin kişi, Şakran'da 11 bin

kişi var. Yani insanların depo gibi yığıldığı yerler buralar. Depo kelimesini hem mimari açıdan, hem de 250 psikoloğa karşılık, 50 bin gardiyanın görev yapıyor olmasından dolayı söylüyorum. Yani bir konserve gibi insanların kapatıldığı, başlarına da birer bekçi konup sadece doymaları için yemek verildiği, bir yerden bahsediyoruz. Gardiyan sayısında artış olmasında bir sorun yok, ama doğru orantılı artmalı. Yani toplam 262 bin mahpus olduğu bir durumda ancak 10 bin psikolog çalışırsa doğru orantılı olur.

İnsan hakları açısından baktığımızda ise, bir kere içerideki herkes siyasi mahpus değil. Siyasi mahpusların bir rehabilitasyona ihtiyaçları olmayabilir. Ama mahpusların yüzde 90'ı sorunları olan insanlar, dolayısıyla bir şeye ihtiyaçları var. Bunu yapmadığınızda o insanlara da haksızlık etmiş oluyorsunuz. Konuşmacı olduğum bir panelde 10 yaşından sonra hayatının tamamını mahpusta geçirmiş bir insan 'defalarca eline düştüm ben bu devletin, beni niye iyileştirmedi' diyordu. İçerideki mahpusların büyük bir bölümünün uyuşturucu bağımlısı olduğunu, öfke kontrolü sorunu yaşadığını unutmamamız gerekiyor. İşte bunları gardiyanla çözemezsiniz. Bunları psikologlarla, sosyal hizmet uzmanlarıyla çözersiniz. Kampüs hapishaneleriyle çözemezsiniz.

Kampüs tipi hapishanelerde maalesef sürekli bir uğultu var. Hepsinin kulakları, gözleri problemli bu hapishanelerde kalanların. Dar alanlardan gökyüzüne bakmaya çalışıyorlar. Ufuk yetenekleri kayboluyor. Dolayısıyla hem ruhsal, hem fiziksel olarak insanları bırakın eksiklerini tamamlamalarını sağlamayı, var olan özelliklerini yitirmeye, mutsuz kılmaya ve dışarı çıktıklarında yeniden suçla ilişkilenmeyi kolaylaştırmaya terk eden bir yöntem bu. Ben o yüzden buna intikamcı yöntem diyorum. Sorunu onarmak ve çözmek için çaba sarf eden bir yöntem değil kullanılan. Adalet sistemine -her ne sebeple olursa olsun- giren çocuğun toplumdan izole edilerek cezalandırılmasının değil, eğitici ve onarıcı bir yaklaşım

sergilenerek toplum içinde, toplumla bütünleşmesinin sağlanması hedeflenmelidir.

-Batılı ülkelerdeki bu konularda standartlar nedir, bu standartlara ulaşmak için nasıl tedbirler alınması gerekir?

Mesela, Almanya Adalet Bakanlığı hapishaneleri kapatma kararı aldı. Dedi ki, biz hapishanenin yararını görmedik. Suçu önlemek için başka bir şey yapmak lazım. İşte, o bizi romantik bulan Adalet Bakanlığı'na anlatamadığımız şey de bu. Siz dünyanın neresinde olursanız olun hapishane yapmaya, açmaya, bu yöntemi doğru bulmaya devam ettiğiniz sürece yaptığınız her hapishane doluyor. Ama o hapishaneleri kapatmaya yönelik 'romantik' kararı aldığınızda hapishaneler kapanmaya başlıyor. Çünkü siz parayı, emeği, suçun önlenmesine harcamaya başlıyorsunuz.

Almanya'da gerçekten de hapishanelerin yerine son birkaç yıldır kültür merkezleri yapılıyor. Çocukları adalet sisteminin tamamen dışına çıkarttılar. Onlara suça bulaşmış çocuk falan demiyor artık. 'Adalet sistemi ile ilişkililmiş çocuk' diyorlar. Çocuklara yararlı olabilecek uzmanlarla, eğitilmiş personel ile çalışıyorlar. Çocukları gardiyanla, eli silahlı insanlarla, eli coplu insanlarla karşılaştırmamaya çalışıyorlar. Biz bu ülkede çocuğu çıplak olarak arayan bir zihniyetle karşı karşıyayız. Onun bedenine dokunamazsınız! Dünyada böyle bir şey yok. Bunlar korkunç şeyler. Çocuğu rehabilite etmek istiyorsanız, önce onu bir birey olarak göreceksiniz. Dolayısıyla Türkiye'de bir rehabiliteden söz etmek mümkün değil. Dışarıyla olan duvarlar kalınlaştıkça rehabilitasyonu yok eder, inceldikçe rehabilitasyon gerçekleşir. Yani izolasyon insana iyi gelen bir şey değil.

*** Çalışmalarınız sonucu düzelme olan ihlal alanları örneklerinden bahsedebilir misiniz?**

Genel anlamda çok büyük değişimlere yol açamıyoruz elbette ama ısrarla söylediğimiz konularda zaman zaman küçük, kıymetli

değişimler yaşanabiliyor. Örneğin hapishanelerde yaşayan çocukların pul parası ödemeden ücretsiz mektuplaşabilmeleri konusunda yapılan eylemler sayesinde başarılı olduk. Şimdi sırada çocukların bütün kapalı görüşlerinin açık hale gelmesi var onunla uğraşıyoruz. Yine, ruh sağlığı depo hastanelerinde bir takım servislerin daha iyi hale geldiği gözle görülebiliyor. Örneğin, Manisa Ruh Sağlığı Hastahanesi başhekimisi hastaneyi ziyaret etmemizi istiyor, çok önemli bu.

Yine sivil toplum örgütlerinin çalışmaları sonucu, bir diğer kapalı kurum olan askeriyelerde işkenceye dönüşen disko cezasının kalkması önemli bir başarıdır. Karakollar açısından Beyoğlu polis karakolunda yaşanan Festus Okey'in ölümü davası yeniden açıldı. Sivil Toplum Örgütlerinin, bütün bu çabaları çok önemli.

*** İhlallerin son bulması için neler tavsiye edersiniz, çözüm önerileriniz nelerdir?**

Çözüm önerilerinde, benim için ilk sırada çocuk hapishanelerinin kapatılması gelmektedir. Bu çok önemlidir. 3000 çocuk mahpus var 12-17 yaş arası . Bunlar geleceğin genç ve orta yaşlı ve yaşlı mahpusları olarak geri dönüyorlar, üstelik onların çok fazla çocuk ve gençle beraber. Hapishaneye geri dönüş oranı %70 civarı. Şu anda ülkeyi yönetenlerde özellikle kendi politikalarına ters düşen her kişiyi, her derneği, kurumu, akademisyeni cezalandırmak gibi bir eğilim var. Dolayısıyla çocuklar da bundan payını alıyor diye düşünüyorum ben. Tabii ki ülkeyi yönetenlerin çocuk politikası da bu durumu belirliyor. Hapsetmeyi çok seviyor ve bundan bir yarar umuyorlar. Liselilerin tacize ya da okulla ilgili bir soruna karşı çıktıklarında nasıl cezalandırıldıklarını hatırlayın... Bugüne kadar Adalet Bakanlığı'na defalarca talepte bulunmamıza rağmen hiçbir pozitif karşılık verilmemesini de buna bağlıyorum. Dolayısıyla ülke idaresiyle çocuk politikasının paralel gittiğini ve genel anlamdaki baskıcı rejimin de çocukların günlük yaşamında etkili olduğunu düşünüyorum. Suçla ilişkilenen

çocuklara karşı da, iktidarın tavrı çok sert. Bunu hapishanedeki çocuk sayısındaki artıştan da görebiliyoruz.

Çocukları hapsettiğimiz sürece ilerleme sağlayamayız. Çocuk hapishaneleri kapatılmalıdır. Çocuklar gardiyanlarla asla tanışmamalıdır. Alanında uzman ve çocuğun yüksek yararını gözeten psikolog ve sosyal hizmet uzmanları tarafından yönetilen, şeffaf, izlenebilir mekanlarda, eğitim evlerinde kalmalıdır çocuklar ve süreç çok iyi yönetilmeli ve toplumsal hayata hızlıca geri dönmeleri sağlanmalıdır.

Bizler çocuk hapishaneleri kapatılsın derken gidelim kapıları açalım, çocukları çıkaralım diye bir şeyden bahsetmiyoruz. Peki, neden bahsediyoruz? Elimizdeki bütün veriler çocukların içeriye geri dönüş oranının yüzde 70'lerde olduğunu gösteriyor. Yani içeride bir rehabilitasyon söz konusu değil. Dolayısıyla çocuk gidiyor ve daha ağır bir suç ile ilişkilenecek yeniden yeniden geliyor. Öncelikle Adalet Bakanlığı'nın mevcut sistemin yürümediğini, iflas ettiğini, hatta çocuklara zarar verdiğini kabul etmesi lazım. Biz bir sivil toplum örgütü olarak bir insanın hapishaneye girmesine karşıyken bir hapishane modeli tarif edemeyiz. Ama Avrupa ülkelerine göre neden en yüksek çocuk mahpus sayısına sahibiz? Neden geriye dönüş oranı Hollanda'da yüzde 10 iken bizde 70? Çocuklara yaptıkları şeyin yanlış olduğunu onları örselemeden anlatabilecek bir mekanizma nasıl kurulabilir? Bakanlığın bütün bunları önüne koyması lazım. Yoksa ideal yöntemi ben de bilmiyorum. Ama problemi biliyorum. Bu alanda çalışan herkes deneyimlerini sunmaya hazır. Ama biz bu problemi tartışmıyoruz bile...

İkinci önerim ve olmasa olmaz diyeceğim şey, kapalı kurumların bağımsız, alanında uzman kişilerce ve Sivil Toplum Örgütleri'nin katılımına açık bir izlemeye izin verilir hale gelmesidir, aslında bu bir haktır. Bu hakkın kullanılması engellenmemelidir.

DEPO hastaneler kapatılmalı, insan onuruna yakışır, toplum temelli ruh

sağlığı hizmeti verecek oluşumlara gidilmelidir.

Yıllarca önce hedeflenen, fakat yerine getirilmeyen, karakolların şeffaflaşması sağlanmalıdır.

Bütün kapalı kurumlar, toplumdan uzakta değil tam tersi, kolay erişilebilir yerlerde olmalıdır ve üniversitelerin, Sivil Toplum Örgütleri'nin ve gönüllülerin çalışma yapmalarına izin verilmelidir.

Son olarak hukukun, aklın ve vicdanın gereği hapsetmek son çare olmalıdır. Karanlık bir dönem geçiriyoruz. Son dönemde yaşananlar ülkedeki her meslek alanını çok etkiliyor olabilir, ama insan hakları alanında yaptığımız çalışmalar açısından beni ve bu alanda çalışanları daha çok etkiliyor. Çünkü benim ve arkadaşlarımdan insan hakları alanında verdiğimiz emekler bir bir yıkılıyor. Yani bende ki acısı iki katı... Şimdi birisi çıkıp diyor ki unuttun onları, unuttun uluslararası insan hakları sözleşmelerini, biz yenisini yazacağız, diyor. Bu korkunç bir acı... Son sözüm şu olsun; insan hakları alanında çalışmak emek vermeyi ve cesareti gerektirir. Emek vermeye ve cesaretle kötülüğün üzerine gitmeye devam edeceğiz. Haksızlıklara karşı inatla itiraz edeceğiz, yoksa hasta oluruz.

Umutsuzluğa yer yok!

**Zafer Kırac*

*İnsan Hakları Çalışanı,
Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
(CİSST) Kurucu Üyesi /
Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği
(RUSİHAK) Kurucu Üyesi,
Gazete Duvar'da köşe yazarı.*

Bediüzzaman'da Kürt Sorunu ve Müslüman Toplulukların Kardeşlik Hukuku

Nevzat Eminoglu*

ÖZET

Bediüzzaman Said Nursi doğduğu bölgede daha çocukluk döneminden başlayarak sorgulayıcı ve yenilikçi bir mantalite ile yoğun bir tahsil devresi yaşamıştır. Bu erken yaşlardaki aktif ilmi atmosfer, bilgi birikiminin temel kaynağını teşkil ederken; bir mevhibe olarak kendisinde bulunan analitik zekâsı da, onun daha bu yaşlarda “bedii/harika” olarak temayüz etmesini sağlar. Ayrıca kendisi gençliğinden itibaren yaptığı seyahatlerle değişik toplumları tanıma imkânı da bulur. Şam seyahati ve Emevi Camii’nde verdiği önemli hutbesi, kendisine İslam ümmetinin önde gelen kavimlerinden olan Arap toplumunu gözlemleme ve uleması ile diyalog kurma imkânını sağlamıştır. Yine Medreset’ü-Zehra projesi nedeniyle mensubu bulunduğu Osmanlı başkentine yaptığı seyahat ve oradaki ilmi, sosyal ve siyasal

faaliyetleri, onun İslam dünyasının esaslı bir unsuru olan Türk toplumu hakkında bilgi sahibi kılmıştır. İran sınırındaki Van şehrinde uzun yıllar tedrisatla iştigali, İslam âleminin önemli bir bileşeni olan Şia mezhebinin ve dolayısıyla Fars kavmini de yakından tanımasını sağlamıştır. Buna ilaveten, doğduğu, büyüdüğü ve Kürtlerin meskûn olduğu bölgeleri değişik vesilelerle adeta karış karış gezip, her kesimle diyalog içinde olması, onun gazete makalelerinde, Lahika mektuplarında, Münazarat, Divan-ı Harb-i Örfi, Hutbe-i Şamiye gibi eserlerinde ve Risale-i Nur’un değişik pasajlarında, Kürtlerin diğer kardeş milletlerle ilişkileri ve yaşadıkları sorunlar hakkında yazdıklarını ve şiddeti reddeden ve bunu hak arama aracı olmaktan çıkaran müspet ve kalıcı çözüm önerilerini daha bir önemli kılmaktadır. Bediüzzaman’ın İslam’dan

kaynaklı Müslüman milletlerin kardeşlik hukuku yaklaşımının eseri olan bu tespit ve öneriler, şiddet sarmalına düşmüş ve ülke dışına da taşma eğilimi gösteren Kürt sorununun ve bu coğrafyamızdaki diğer sorunlarımızın çözümüne dair orijinal katkılar sunmaktadır.

Giriş

Bediüzzaman Said Nursi’nin Risale-i Nur eserlerine ve diğer bütün yazılarına baktığımızda insan odaklı bir yaklaşımı görürüz. Bediüzzaman, insanı da değerlendirirken onun karmaşık, kompleks, çok boyutlu, zengin ve her şeyle alakadar gerçeğini/fitratını nazara verir ve ona göre hitapta bulunur. “Evet, insan evvelâ nefsinin sever; sonra akaribini, sonra milletini, sonra zihayat mahlûkları, sonra kâinatı, dünyayı sever. Bu dairelerin herbirisine karşı alâkadar; onların lezzetleriyle mütelezziz ve elemeleriyle müteallim olabilir”¹ diyen Bediüzzaman insanın kainata yayılmış bulunan ve ebede uzanan zengin his dünyasına da işaret etmektedir. Dolayısıyla Bediüzzaman, bir insan, bir Müslüman ve her kesime söyleyecek sözü olan bir alim olarak, kendisinin tabi bulunduğu ümmetinin, içinden çıktığı kavmin ve mensubu bulunduğu insanlığın sorunlarına dair Kur’an merkezli çözüm önerilerinde bulunması tabiidir ve hikmeten de gereklidir. Bu nedenledir ki Münazarat’ın başında bu kitabını tanıtmak ve ana temasını vurgulamak üzere “Azametli bahtsız bir kıtanın, şanlı talihsiz bir devletin, değerli sahipsiz bir kavmin reçetesi ittihad-i İslamdır”² diyerek alakadar olduğu ve sorunlarına Kur’an perspektifinden çözümler sunduğu Asya kıtasına, Osmanlı devletine ve Kürt kavmine ve sorunlarına dikkatleri çekmektedir.³

Bizler, Bediüzzaman’ın Kürt sorununun çözümüne ilişkin fiili teşebbüslerini, yazılı tespit ve tahlillerini diğer tüm yazdıkları ile bir

bütün halinde ve kendisinin müspet hareket yaklaşımı ışığında ele alarak değerlendireceğiz. Buna dayalı olarak Kürt sorununa getirdiği müspet hareket esaslı çözümünün parametrelerini ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Bediüzzaman'ın Eserlerinde Kürtler

Bediüzzaman, asrın anlayışına göre verdiği Kur'an dersinde değişik vesilelerle değişik milletlerden ve özellikle Müslüman milletlerden bahsettiği gibi içinden çıktığı Kürtlerden de bahseder. Münazarat isimli eserinde "Şu eserlerden herbirisi Kürt olduğu gibi, aynı halde Türk, aynı vakitte Arap'tır. Güyâ her bir eser Arap abâsını iktisâ ve Türk pantolonu giymiş, külahlı bir Kürt'tür." der. Bediüzzaman'ın kendi eserlerinde Kürtlerden bahsi bir kaç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Mesela, bazen bir konuyu izah ederken bir Kürt alim ve edebiyatçısından Kürtçe alıntı yaparak ve ya bir Kürt atasözünü zikrederek değinir. Örneğin, Mektubat isimli eserinde sahabelerle ilgili olayları değerlendirirken "Bizde gayet müdekkik ve sözü hüccet bir zat Kürtçe demiş: "Ji şerê sehaban meke qal û qıl / Lewra cennetî ne, qatîl û hem qetîl / Sahabelerin muharebesinde kıyl û kâl etme. Çünkü hem katil ve hem maktul, ikisi de ehl-i Cennettirler)"⁴ diyerek 18. yüzyılda yaşamış olan ünlü Kürt âlim ve edebiyatçısı Molla Halil-i Siirdi'nin Nehc'ül-Enam isimli Kürtçe mesnevisinden alıntı yapar. Bunun gibi On Yedinci Söz'deki Mela Ahmed-i Cezerî'nin Kürtçe divanından yaptığı uzun alıntı gibi sair risalelerde de bu gibi örneklerle karşılaşmak mümkündür.⁵ Yine, Yirmi Sekizinci Mektup'ta "rüya ve hiss-i kabl'el-vûku" olayını anlatırken "Navê gur bîne / Palandar lê werîne (Kurdun bahsini ettiğin zaman topuzu hazırla vur. Çünkü kurt geliyor.)"⁶ atasözünü zikreder ve hakeza...

Bediüzzaman'a Göre Kürt Sorunu ve Kaynağı

On dokuzuncu asrın ilk çeyreğine girilirken bir cihan devleti olan Osmanlı İmparatorluğu duraklama ve gerileme devrini yaşamaktadır. Son bin yılın ikinci yarısında Yavuz Sultan Selim ve Mevlana İdrisi-i Bitlisi öncülüğünde gerçekleştirilmiş olan ve neredeyse dört asır gibi oldukça uzun bir süre

devam etmiş olan Osmanlı –Kürt ittifakı son bulmuştur.⁷ Tarih bu döneminde, Osmanlı padişahı II. Mahmud' un Osmanlı idari sistemini kökten değiştiren merkeziyetçi politikası sonucu çıkan kanlı savaşlar akabinde, Kürt prensliklerinin / Emirliklerinin, diğer adıyla Kürt otonom hükümetlerinin ortadan kaldırılması bu ittifakı sona erdirdi.⁸ Bu tarih, Kürtlerin dışlanma, sahipsizlik, tehcir, tedip, inkâr ve yasaklarla dolu ve gittikçe katmerleşen 150 küsur yıllık sorunlarının ve aynı zamanda özgürlük arayışlarının da başlangıç noktasını oluşturur. Tarihsel denge böylece bozuldu. Kürtlerin durumu, İstibdad ve İttihat –Terakki yönetimi devrinde daha da kötüleşti ve Cumhuriyet devri ile tam bir kıyım ve trajediye dönüşmüş oldu. Kürtlerin kendilerini mutsuz ve baskı altında gördüğü ve yönetimlerin de Kürtleri bir çiban, haşere ve gaile olarak gördükleri ve eskilerin adına "Şark Meselesi", "Kürt Harbi" ve yenilerin "Doğu" ve ya "Kürt Sorunu" dediği malum ve meşhur sorununuz oluştu. Nasıl ki normal sağlıklı bir şekilde çalışan bir organımızın varlığından çoğu kez haberdar bile olmazken, hastalıklı ve sorunlu bir uzvumuz ise sızısı ve acısı ile her daim kendini hissettirip gündemimizi işgal eder, kendiyi meşgul ederse, tarihi normun ve fitratın/fitri olanın kaybolması ile Kürtlerin durumu sorun haline geldi.

Bediüzzaman'ın eserlerine baktığımızda, Kürt sorununun kaynağı olarak belirttiği konuları, iki noktada toplayabiliriz: Birincisi, bizzat Kürtlerden kaynaklı nedenler. İkincisi, Kürtler dışındaki nedenler.

Kürt Sorununun Kürtlerden Kaynaklı Nedenleri

Kürtlerin Eğitimsizliği, Fakirliği ve İhtilafı

Bediüzzaman 1907 yılında Medrese'î-üz-Zehra projesi ile kendi memleketinde mektep ve medreseler açmak için Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a gelir. 1908 de Meşrutiyetin ilanı ile birlikte, nispeten oluşan serbestiyet atmosferi içinde yayın hayatına başlayan Kürt ve Osmanlı gazetelerinde o günkü Osmanlı ve Kürt toplumunun sorunlarının kaynak ve çözümüne dair makaleler yazar. Kürt

Teavün ve Terakki Gazetesinde Kürtçe olarak yazdığı ve "Ey Gelê Kurdan! (Ey Kürt Milleti)"⁹ şeklinde doğrudan doğruya Kürtlere seslenerek Kürtlerin temel hastalıklarını ve baş düşmanlarını veciz şekilde sıralar. "Sê dijminê me hene, me xirab dîkin: Yek: Feqîrtî ye. Yê Duduyan: Cehalet û bêxwendinî ye. Yê Sisêyan: Dijminî û Îxtîlaf e." diyerek Osmanlı-Kürt ittifakının 1850 yıllarında sona ermesi ile Kürtlerin yaşadığı "Fakirlik Eğitimsizlik ve İhtilafın Kürtler açısından temel düşman ve sorun olduğunu belirtir.

Münazarat isimli eserinde Kürtlere hitap eden Bediüzzaman, fakirliğin bir milleti nasıl kimliksizleştirdiğini şu şekilde ifade eder: "Her bir millet için, o milletin cesaret-i milliyesini teşkil eden ve namus-u milliyesini muhafaza eden ve kuvveti onda toplanacak bir mânevî havuz vardır. Ve sehâvet-i milliyesini teşkil eden ve menâfi-i umumiyesini temin eden ve fazla kalan malları onda tahazzün edecek bir hazine-i mânevîyesi vardır. Fikr-i milliyetle, milletin cevfinde havz-ı kevser gibi bir havz-ı mârifet ve muhabbet yapınız. Altındaki suyunu çeken delikleri maarif ile kapatınız. İçine su akıtan yukarıdaki mecrâları fazilet-i İslâmiye ile açınız. Büyük bir çeşme var, şimdiye kadar su-i istimal ile şûristana dağılıp bazı seele ve acezeye neşvünemâ verdi. Bu çeşmeye güzel bir mecrâ yapınız, mesâi-yi şer'îye ile şu havuza dökünüz. Sonra da bostan-ı kemâlâtınıza su veriniz. Bu, hiç bitmez ve tükenmez bir menbadır."¹⁰

Kürt Sorununun Kürtler Dışındaki Nedenleri

Kürt Bölgesinin İhmali

Bediüzzaman 1900'lü yılların başında "Zehra Üniversitesi" projesi için vatanından İstanbul'a geldiğinde Divan-i Harb-i Örfi isimli eserinin önsözünde de belirtilen "Kürdistan'ın maarifsizlikle (eğitimsizlikle) öldürülmek istenme"¹¹ siyaseti, o günkü Osmanlı yönetiminin yaklaşımı olarak yürürlükteydi. Nursi, Osmanlı'nın bu evresine dönemin muhalif aydınlarının da değiştiyle "devr-i istibdad / baskı dönemi" demektedir.¹² Kimi müfrit istibdad karşıtı aydınlarca "Kızıl Sultan" ve kimi gözü kapalı hayranları

tarafından “Cennet Mekan Sultan Abdulhamit Han Hazretleri” şeklinde ifrat ve tefrit derecede ilgi ve yergilerin konusu yapılan Sultan Abdülhamid hakkında Bediüzzaman, “hücum edenler, bazıları “Haydo, Haydo” derlerdi, bazıları “Haydar Ağa, Haydar Ağa” derlerdi; ben “Haydar” derdim, şimdi de “Haydar” diyorum vesselâm...” diyerek bu konuda “tümünden red” ve “tümünden kabul” şeklinde fanatik bir bakış açısı dışında dengeli bir yaklaşım gösterir.¹³ Sultan Abdülhamid'in Kürtler hakkındaki genel idari ve siyasi perspektifi, Said-i Nursi'nin yaklaşımlarıyla örtüşmez. Örneğin Sultan Abdülhamid, kendi siyasi hatıratında Kürtlerle ilgili şöyle der: “ Bu halk (Kürtler) gıdasını temin edebildiği zaman biz mesut oluruz. Mektep, mahkeme gibi lüzumlu müesseseler burada ikinci derecede ehemmiyeti haizdir.” Halife sıfatıyla tüm tebaasına eşit yaklaşması gereken bir padişahın, Kürtlere yönelik bu eşitliksiz tavırları karşısında Said-i Nursi'nin gündemi Kürtlerin perişanlığına eğitim yoluyla çareler bulmaktır.¹⁴ Bediüzzaman, Kürtlerin ve coğrafyalarının bu bilinçli ihmal edilmişliğinden dolayıdır ki 1910 da yazdığı Münazarat isimli eserinin başında kendi kavmi olan Kürtleri “değerli sahipsiz bir kavim”¹⁵ diye nitelendirir.

Kürt Kimliğinin İnkarı

Osmanlı'nın İstibdad döneminde “eğitimsizlikle öldürülme” nin hedefi olan Kürtler bu sefer iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin milliyetlerini inkâr politikaları ile karşılaşır. Bediüzzaman 'ın 1907 yılında İstanbul'a gelişinin bir veya iki yıl sonrasına tekabül eden İttihat ve Terakki dönemine ilk başlarda özgürlükçü söylemlerinden dolayı düşünsel destek verse de, kısa bir süre sonra ikinci evreyi (İttihat-Terakki dönemleri) “meşrutiyet'ül -isim ve müstebidü'l- mana olan İttihat ve Terakki” diyerek tanımlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidar süreci içinde bünyesinde taşıdığı pan-turanist eğilimleri belirgin kılmaya başlamıştır. Peyderpey Kürtlerin elini zayıflatmış, bir bakıma Bediüzzaman'ın deyimiyle “aldanmak ama asla aldatmamak” tarihi olan Kürt tarihi bir kez daha

sahnelenmiş oldu.¹⁶

Bediüzzaman Said Nursi “milliyet” in yaratılış hikmetinden bahseden Hücurat Suresi 13. ayetini açıklarken “menfi milliyet fikri/ırkçılık” göstergesi olarak ifade ettiği “tenakür/ birbirinin milliyeti inkar” vurgusunu tam da bu dönemde yapar. Kürt coğrafyasında Kürtçe olan yerleşim yerlerinin isimlerinin Türkçeleştirilmesi, bu dönemde başlar.¹⁷ Bu dönemde yazdığı Sunuhat adlı eserinde “Müspet fikr-i milliyet” i tanışma ve yardımlaşmanın vesilesi olarak kavramsallaştıran ve etnik kimlikleri bu anlamda gerekli gören Bediüzzaman şöyle der: “Unsuriyetin intibahı ya müspettir ki şefkat-i cinsiye ile intiaşe gelir ki tearüfle teavüne sebeptir. Ve ya menfidir ki hırs-ı ırkı ile intibaha gelir ki, tenakürle teanüdün sebebidir.”¹⁸ der.

Bediüzzaman'ın Divan-ı Harb-i Örfi adlı eseri, Kürtlerin kendilerine sahip çıkmaları gerektiğinden bahsettiği için, daha basılır basılmaz, yönetimi elinde bulunduran İttihat ve Terakki idaresince yasaklanır. Kitapta işlenen fikirleri, zihniyet dünyalarına aykırı bulan ırkçı yönetim, 18 Eylül 1909 tarihli bir polis ihbarnamesiyle, “münderecatı câlib-i dikkat tefevvühât ve terhâtı cami” denilerek tehlikeli bulmakta, kitaba dair gerekli tahkikatın yapılması istenilmektedir. 23 Eylül 1909 tarihli cevabî yazıda ise kitabın Sıkı Yönetim Mahkemesine sevk edildiği ve toplatılması emrinin verildiği bildirilmektedir: ‘İki Mekteb-i Musibet Şehâdetnâmesi’ unvanıyla Bediüzzaman nâm muharrir tarafından neşrolan risalenin men’-i fûrûhtuna emir verilmesi hakkında. Hareket Ordusu Kumandanlığı Cânib-i lisine: 10 Eylül 1325 tarih ve numarasıyla takdim kılınan tezkireye zeyildir. ‘İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi yahud Divan-ı Harb-i Örfi ve Said-i Kürdi’ unvanlarıyla Bediüzzaman nâm muharrir tarafından neşrolunmakta bulunan risâlenin münderecatı, hezeyan-ı müzekkiyi ve efkâr-ı umûmiye üzerinde sû-i tesir icrasının hâli kalmayacağı cihetle, bidayet re’y-i mezuniyetle alenen devam-ı neşr ve fûrûhtu mahzurdan sâlim görülmeyerek Eyüp Merkez Memuriyeti’ne dahi bir nüshası derdest ve irsal olunmuş ve mezkûr risale

müzekkiyesi leffen takdim kılınmış olmakla, bunun men’-i intişarıyla mevcudunun toplattırılmasına ait muamelenin tesri’ ve keyfiyetinin tacili emr-i tebliğine müsaade buyurulması müsterhamdır...” 17 Eylül 1325(30 Eylül 1909)¹⁹

Bediüzzaman, bu yaklaşımını Cumhuriyet döneminde de sürdürerek, bu dönemdeki daha katı ırkçı politikalar sonucu Kürtlerin resmen inkarını, açıkça ve cesaretle eleştirir. “Başka ırkları yutmaya dayalı” anlayışın şe'ninin çatışma ve kargaşa olacağını belirterek şöyle der: "Günümüz medeniyeti, cemâatlerin râbitâsını, «Unsuriyet, menfi milliyeti» tutar. Unsuriyetin şe'ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, «Tecavüzdür». İşte bu hikmetendir ki beşerin saadeti selb olmuştur.”²⁰ Yine Cumhuriyet idaresinin bir dili ve bir ırkı öne çıkarıp üst kimlik olarak dayatarak diğer ırkları eritme anlayışına karşı Bediüzzaman: “Eğer milyonlar efradı bulunan ve binler seneden beri milliyetini ve lisanını unutmayan ve Türklerin hakiki bir bir vatandaşı ve eskiden beri cihad arkadaşı olan Kürtlerin milliyetini kaldırıp onların dilini onlara unutturduktan sonra, belki bizim gibi ayrı unsurdan sayılanlara teklifiniz, bir nevi usul-u vahşiyane olur.”²¹ diyerek bu ırkçı yaklaşımın bir vahşet olduğunu belirtir ve reddeder. Aynı zamanda veciz bir şekilde Kürtlerin ve Kürt dilinin binlerce yıllık köklü tarihine de göndermede bulunur. Bediüzzaman Dersim katliamı yıllarına denk gelen bu açıklamasının baş tarafında da giriş nevinden bir kısa açıklamada bulunur. Adeta bir “adil şahitlik” görevi olarak hem Allah huzurunda ve hem de gelecek nesiller önünde insani ve İslami bir sorumluluk olarak tarihe not düşmüş ve şöyle haykırıştır: “İstikbalde gelecek nefret ve tahkirden sakınmak için şu mahrem zeyil yazılmıştır. Yani “Tuh o asrın gayretsiz adamlarına!” denildiği zaman, yüzümüze tükürükleri gelmemek için ve yahut silmek için yazılmıştır.”²²

Bediüzzaman’a Göre Kürt Sorununun Çözümü

Bediüzzaman'ın eserlerinde, Kürt sorununa dönük çözüm önerilerini, sorunun kaynağında olduğu gibi

çözümünde de, Kürtlere yönelik olan konular ve Kürtler dışındakilere yönelik olan konular olarak iki ayrı başlık altında toplamak mümkündür.

Kürt Sorununun Çözümünde Kürtlerin Görev ve Sorumlulukları

Kürtlerde Eğitim, Sanat ve İttifakın Gelişmesi

Bediüzzaman Asar-i Bediyye'deki "Ey Gelê Kurdan! (Ey Kürt Milleti)"²³ başlıklı Kürtçe makalesinde: "Bizanın çara me ev e; ku em sê şûrê elmas bi dest xwe bigrin, ta ku em hersê cewherê xwe ji dest xwe nekin û hersê dijminê xwe ser xwe rakin. Ê şûrê Ewil: Me'rifet û xwendin e. Ê duduyan: İttifaq û muhebbeta millî ye. Ê sisîyan: İnsanê bi nefsa xwe şuxla xwe bike" diyerek eğitim, sanat ve milli birlik silahının Kürtleri sorun haline getiren etmenlere karşı kullanılmasını şiddetle tavsiye etmektedir. Bediüzzaman'ın "Medreset'üz-Zehra/ Zehra Üniversitesi projesi"nin bir amacı da 1850 yıllarında ortadan kaldırılan Kürt mir /prens ve hükümetleri ile beraber sahipsiz ve finansörsüz kalan ve kendini yenileyemeyen Kürt Medreselerinin ihyası ve modernizasyonu ile Kürtlerin temel hastalıklarının çözümü olarak gördüğü eğitim konusunu halletmeğe dönüktür. Divan-ı Harb-i Örfî adlı eserinde de bizzat "Ey Kürtler!" diyerek hitapta bulunan Nursi, aynı konuya dikkatleri çekmektedir.²⁴

Kürtlerin Kendi İnanç Değerlerine Sahip Çıkmaları ve Medeni Bir Tarzda Kendilerini Dünyaya Tanıtıp Kabul Ettirmeleri

Nursi, Divan-ı Harb-i Örfî eserinde "Hem de ihtiyaç denilen medeniyetin pederi ve terakkîyatın müessisi olan üstad-ı ihtiyaç, sillesini kaldırmış, size hükmediyor ki, ya hayat-ı hürriyetinizi bu sahrâ-yı vahşette yağmacılara vereceksiniz veyahut meydan-ı medeniyette fen ve san'at balonuna, şimendiferine binerek istikbalî istikbal ve o ecnebî ellerine geçen o emval-i müttefikayı istirdad ederek kâbe-i kemalâta koşacaksınız."²⁵ der ve müspet ve medeni çözümün yol ve yöntemlerini gösterir.

Medeniyetin nimetlerinden

istifadede önde olan milletleri örnek ve nümune-i imtisal göstererek Kürtleri teşvik eden Bediüzzaman şöyle der: "Bunu da muhakkak bilin; Her tarafa hücum eden medeniyete karşı vahşetinizi muhafaza edemezsiniz. Bu "vahşet" lafzından darılmayınız. Zîrâ evvel nefsimi söylüyorum... Hem de kabahat hükümetindir. İstediğim nokta Kürtlük nâmûs ve haysiyetini muhafaza; ve yiğit, kahraman Arnavutlara meşrutiyet ve adalete hizmet ile iktida ediniz. Bu hâl-ı hazır, saadetimize herkesten ziyade hizmet edecektir. Çünkü herkesten ziyade istibdattan biz zarar görmüşüz."²⁶ Böylece Osmanlı'nın İstibdad ve İttihad ve Terakki dönemlerinde Arnavutların Meşrutiyet'in ilanında, Hürriyet ve değişimin gelmesinde yaptıkları aktif ve öncü hizmetleri Kürtlere model olarak sunar.

Nursi 1908 yılında yazdığı Kürtçe makalede "Hün bizanın ku sê cewherê me hene; hifza xwe ji me dixwazin. Yek İslamiyet e; ku hezar hezar xûna şehîdan buhayê wê dane. Ê duduyan insanîyet e; ku lazime em xwe nezera xelqê de bi xizmeta 'eqfî, ciwanmêranî û insanîyetî xwe nîşanî dunê bidin. Ê sisîyan millîyeta me ye /Biliniz ki; üç, evet üç cevherimiz vardır ki, muhafazasını bizden istiyorlar. Birincisi: İslâmiyet ki, milyonlarla şühedamızın kanını ona paha vermişiz. İkncisi: Cevher-i insanîyet ki, bizi heyet-i içtimaiye nazarında insan gösterecek odur. Üçüncü: Milliyet"²⁷ diyerek Kürtlere, bir milleti millet yapan ve medeni dünyaya tanıtıp kabul ettiren temel değer ve dinamiklerin yolunu gösterir.

Kürtlerin Kendi Milliyetlerini Korumaları ve Dillerine Sahip Çıkmaları

Bediüzzaman "Ey Gelî Kurdan! / Ey Kürt Milleti!" başlıklı hitabetinde "Hün bizanın ku sê cewherê me hene; hifza xwe ji me dixwazin. Ê sisîyan millîyeta me ye, ku meziyetê da me; ê berê ku bi qencîya xwe sax in, em bi karê xwe, bi hifza millîyeta xwe, ruhê wan qebra wan de şad bikin. (Biliniz ki bizden korunmalarını talep eden üç temel değerimiz vardır. Bunlardan üçüncüsü bize meziyet bahşetmiş olan milliyetimizdir. Bizler milliyetimizi korumakla ve yapacağımız çalışmalar

ile yaptıkları iyilikleri ile varlıkları devam eden geçmişlerimizin ruhlarını kabirlerinde sevindirmeliyiz."²⁸ der. Burada Nursi, inkar ve yok edilme politikalarına karşı kendi kimliklerini korumaları için Kürtlere çağrıda bulunarak, bunun önemli bir insani ve İslami sorumluluk olduğunu belirtmektedir.

Nursi bu müsabaka asrında ve medeni dünyada her millet ve topluluğun kendi dil ve kültürünün gelişmesine çalıştığı bir zamanda, Kürtlerin de kardeş ve komşuları olan diğer milletlerden geri kalmamaları için dil ve edebiyatlarına özel bir önem vermeleri gerektiğini öğütler. Divan-ı Harb-i Örfî adlı eserinde yer alan ve "Bediüzzaman'ın Kürt Manifestosu" tanımını hak eden "Hatime" bölümünde şöyle seslenir: "Milli duyguların aynası olan ve anadil denilen ve ihmalinizle gayet müşevveş kalmış olan lisanınız, tuba ağacı kabiliyetinde iken, böyle kurumuş, perişan olmuş ve medeniyet lisanı olan edebiyattan geri kalmış haliyle; bu diliniz, teessüfle sizi milli onuruza şikayet ediyor. İşte ben hamiyet-i millinin bir örneğini size takdim ediyorum: o da Motkili Halil Hayalî Efendidir. Ki bu değerli zat hamiyet-i millinin her şubesinde olduğu gibi dil alanında da birincilik ödülünü hak etmiştir. Dilimizin esas olan elifba ve sarf ve nahvini vucuda getirmiş. Hatta diyebilirim ki asr-ı hamiyet ve gayret ve fedakârlık ve himayet-i zuafa imtizac ederek vucud-u manevisini teşkil etmiştir. Hakikaten Kürdistan madeninden böyle bir hamiyet cevheri ile karşılaşılmasında büyük bir umut vardır ki, geleceğimizi böyle bir cevher-i hamiyete rast geldiğinden bizim istikbalimizi onun gibi (ümidinden) bir çok cevahir ışıklandıracaktır. İşte bu zat şayan-ı iktida bir nümune-i hamiyet göstermiş. Geliştirmeye muhtaç olan milli dilimize dair bir temel atmış. Onun yolundan gidilmesini ve attığı temeli üzerine bina etmeyi, ehli hamiyete tavsiye ediyorum."²⁹

Kürtlerde Tarih ve Vesayetten Kurtulma Bilincinin Oluşması

Bediüzzaman, Kürtlere hitap ederken, bazen de dikkatleri kendilerinin İslam öncesi ve sonrası ihtişamlı tarihlerine çevirerek, Kürtlerin diğer komşu ve

kardeş milletlerden bir eksiklerinin olmadığını görmelerini, özgüven kazanmalarını ve tarih bilinci edinmelerinin yolunu göstermektedir. Örneğin "Ey Asuriler ve Kiyaniler'in cihangirlik zamanında pişdar, kahraman askerleri olan arslan Kürdler! Beşyüz senedir yattığınız yeter. Artık uyanınız, sabahadır. Yoksa sahra-yı vahşette, vahşet ve gaffet sizi garet edecektir."³⁰ diyerek Kürtlerin nazarını kendilerinin hem İslam öncesi ve hem de İslam sonrası tarihlerine çeker.

Yine aynı şekilde "Ey Kürtler! Hem milliyet denilen mazi derelerinden ve hal sahralarından ...haymenişin olan Rüstem-i Zal ve Selahaddin-i Eyyubi gibi, Kürt dahi kahramanlarıyla bir çadıra oturan bir aile gibi herkesi başkasının şerefi ile şereflendiren ve hissiyat-ı ulviyenin enmüzeci ve fikr-i milliyetiniz size kati emrediyor ki, umum milletin bir somut örneği olunuz"³¹ diyerek Kürt tarihindeki tarihi kişilikleri ve bunun toplumun idealize edilmelerinde rolüne vurguda bulunur. Vesayete ihtiyaçlarının olmadığını fiilen göstermeleri yönünde tahşidatta bulunarak şöyle der: " Hem de meşrutiyet-i meşrua denilen dünyada beşer saadetinin bir sebebi ve hâkimiyet-i milliyeyi temin ile makine-yi hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz'iyeyi, istibdat ve tahakkümün belâsından kurtaran meşveret-i şer'iyenin mayasıyla mayalandıran, meşrutiyet-i meşrua sizi herkes gibi imtihana davet ediyor ki, sinn-i rüşde bülûğunuzu ve vasîye adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor. İmtihana hazırlanınız. Mevcudiyetinizi ittihadla gösteriniz"³²

Şiddetin Hak Arama Aracı Olarak Görülmemesi

Bediüzzaman "İslamiyet selm ve müsalemettir. Dahilde niza ve husumet istemez." diyerek, Müslümanlar arasında ne sebeple olursa olsun şiddeti bir kendini ifade aracı olarak kullanmayı kabul etmez. Müslümanlar dışındaki farklı dinlere mensup diğer insanlara karşı da barışçıl ve insan ortak paydasına dayanan bir yaklaşımı esas alır. O bu konuda şöyle der: "Amma cihad-i hariciyi, şeriat-ı garranın berahin-i katiasının elmas kılıçlarına havale edeceğiz. Zira

medenilere galebe çalmak ikna iledir, söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir."³³ Kürtlerin kendi talepleri gerçekleştirmeleri ve sorunlarını çözümü konusunda da, şiddeti hiçbir şekilde tasvip etmez. Yol ve yöntem olarak meşru, medeni, insani metotlar, akli hizmetleri ve müspet hareket tarzını tek çıkar yol olarak gösterir.³⁴

Kardeş ve Komşu Milletlere Düşmanlık Etmemek

Nursi, Münazarat isimli eserinde, Kürt aşiretlerinin "Şu hükûmet ve Türkler nasıl olsalar, biz rahat edemiyoruz, yükselemiyoruz. Başımızı kaldırıp onların üzerinden âleme temâşâ etmek ve ellerimizi onlarla beraber sâfi suya uzatmak, kendimizi de bir kavim olduğumuzu göstermek nasıldır? Zira hükûmet ve İstanbul daha bulanıktır." şeklindeki bir soruya cevap verirken şöyle der: "Kendinizden teşekkî ediniz; her kabahati hükûmet ve Türklere atmakla çok aldanırsınız. Ey Kürtler! Görüyorum ki, bizde pınar yoktur. Onun için, uzaktan gelen taaffün eden bir suyu içiyoruz. Eskisi gibi istibdadı görüyoruz. Öyle ise, gayret ediniz, çalışınız; sebab-i saadetimiz olan meşrutiyeti takviye için, fikr-i milliyeti haffâr yapıp, mârifet ve fazileti eline veriniz. Şu yerlerde de bir kungân atınız; ta bir kemâlât pınarı bizde de çıksın. Yoksa daima dilenci olacaksınız, ya susuzluktan öleceksiniz. Hem de, dilencilik para etmez. İnsan dilenci olursa, nefesine olsun. Bence merhamet dilencileri ya haksız veya tembeldirler. Eğer siz insan olsanız, hükûmet ve İstanbul ve Türkler nasıl olsalar olsunlar, size fenalıkları dokunmaz, fakat iyilikleri gelir."³⁵

Bediüzzaman, İttihad ve Terakki yönetiminin, Kürtleri, komşuları olan Ermeniler aleyhine sevk etme propagandasına karşı Kürtlere şu önemli ve tarihi uyarılarda bulunur. "Ermeniler bize düşmanlık edip hile ve hiyanet ediyorlar. Nasıl dostluk üzerinde ittifak edeceğiz?" sorusuna, "Düşmanlığın sebebi olan istibdat (baskıcılık, saltanat) öldü. İstibdadın zevaliyle dostluk hayat bulacak. Size bunu kat'iyen söylüyorum ki, şu memleketin saadeti ve selâmeti Ermenilerle ittifak ve dost olmaya vabestedir (bağlıdır)."³⁶

Kürt Sorununun Çözümünde Kürtlerin Dışındaki Faktörler Kürt Kimliğinin Tanınması

Bediüzzaman'a göre milli kimliklerin kabul edilmesi, inkâr edilmemesi ve bunun hukuki güvenceye alınması, Kuranî bir emirdir. Hukukun üstünlüğüne işaret eden Nursi'in "Kuvvet kanunda olmalı yoksa istibdat/baskı münkasım olur."³⁷ sözü bu konuda da yol göstericidir ve genel bir ilkeyi ifade eder. Bediüzzaman, Kürt kimliğinin inkarını bir sorun olarak görüp, Osmanlı ve Cumhuriyet yönetimlerinden bunun kaldırılıp, hakkın yerini bulmasını talep eder.

Bediüzzaman "Adem-i Merkeziyet" denilen "Yerinden Yönetim" modelini güzel görür, ideal bir yönetim tarzı olarak takdir eder. Bu model gereğince " hükûmet, her milletin milli kimliğini teşkil eden dili ve kültürü ve düşünce seviyelerine münasip teşebbüse başlamalı. Ta ki makine-i terakkiyat-i medeniyetin buharı hükmünde olan müsabakayı intac edecek bir hiss-i rekabet peyda olsun."³⁸ der. 1908 yılında savunduğu "Adem-i merkeziyet" düşüncelerinden dolayı o günün Osmanlı toplumunda büyük tepki toplayıp linç edilmeye karşı karşıya kalan ve bu yüzden de yurt dışına çıkmak zorunda kalan Prens Sabahattin'in "adem-i merkeziyet fikrini Bediüzzaman, " Sui telakki olan güzel fikrine cevap " başlığı altında değerlendirir. Bir makalenin ana fikrini ifade eden makale başlığı makalenin içeriği ile ters olmayacağına göre Bediüzzaman'ın kullandığı " Prens Sabahattin'in Su-i Telakki Olunan Güzel Fikrine Cevap" başlığında da açıkça görülüyor ki kendisi "adem-i merkeziyet" modelini güzel görüyor. Hatta güzel gördüğü bu fikrin su-i telakki olunmasından (yanlış anlaşılmasından) da yakınıyor.

Kürt Medreselerinin Modernizasyonu ve Anadilde Eğitim

Bediüzzaman Said-i Nursi, Kürt medreselerinde daha ilk tahsiline başladığı yıllarda Kürtlerin köklü eğitim kurumları olan medreselerinin bir çok yerde hizmet vermesine rağmen zamanın değişen ve gelişen yeni bilgi ve teknik imkânlarından mahrum kaldığını görmüştür. Sultan II.

Abdülhamit yönetimindeki Osmanlı devleti, medreseleri geliştirme adına bir çalışma yapmadığı gibi, bu coğrafyaya başka yerlerde ve özellikle de İstanbul ve Rumeli'de açtığı Darülfünun/Üniversite, mektep ve sair modern eğitim kurumlarını da açmıyordu. Oldukça sınırlı sayıda açılan birkaç mektep ise, sadece Türkçe eğitim verdiği için bölge insanı bunlardan yararlanamıyordu. Sadece bölgedeki merkezi büyük şehirlerde görev yapan memurların çocukları bu eğitim hizmetinden faydalanabiliyordu. Bu yönüyle Kürtler ve coğrafyaları, Bediüzzaman'ın deyimiyle tam bir "sahipsizliği" yaşamakta idi. Nursi din bilimleri ile fen bilimlerinin beraberce okutulacağı ve Kürtçe anadilde eğitimin verileceği bir proje ile bölge medreselerinin ıslahını öngören bir çalışmayı önüne koydu. Üç dilde eğitim öngören bir üniversite ve üç ayrı Kürt bölgesinde açılması tasarlanan üç modern mektep gibi maddi yönden ciddi bir kaynak gerektiren bu projesini hayata geçirmek için 1907 yılında İstanbul'a gelir.

Nursi çözüm projelerini saraya sunmak ister. Bu amaçlarını, Kürt Teavün ve Terakki Gazetesindeki bir makalesinde açıkça dile getirmiştir. "Kürtler Neye Muhtaçtır" başlığı ile çıkan yazıda "On beş senedir düşündüğüm ihtiyaçlar arasında iki noktayı asıl amaç haline getirmişim. Bu ikisinden başka Kürdistan'ın geleceğini kurtaracak bir vesileyi bulamadım. Birincisi: Kürtler arası milli birlik ve beraberliği sağlamaktır. İkincisi: Dini ilimler ile beraber gerekli medeni/fenni bilimleri yaygınlaştırmaktır."³⁹

Padişaha sunmak üzere mabeyne verdiği dilekçede ise şunları der: "Millet-i Osmaniye meyanında mühim bir unsur teşkil eden Kürdistan ahalisinin ahvâli, hükümetçe malûm ise de, hizmet-i mukaddese-i ilmiyeye dair bâzı metalibâtı arz etmeğe müsaade dilerim. Şu cihan-ı medeniyette ve şu asr-ı terakki ve müsabakatta yekâheng-i terakki olmak için, himmet-i hükümetle, Kürdistan'ın kasaba ve kurasında mekatib te'sis ve inşa' buyrulmuş olduğu ayn-ı şükranla meşhûd ise de, bundan yalnız lisan-ı Türkiye âşına etfal istifade ediyor.

Lisana âşına olmayan evlâd-ı Ekrad yalnız medaris-i ilmiyeyi mâden-i kemâlat bilmeleri ve mekatib muallimlerinin lisan-ı mahalliye adem-i vukufiyetleri cihetiyle maariften mahrum kalmaktadır. Bu ise; vahşeti, keşmekeşi... dolayısıyla garbın şematetini davet ediyor. Hem de ahalinin vahşet ve taklid, hâl-i ibtidaisinde kalmaları cihetiyle evham ve şükûkun te'siratına hedef oluyor. Eskiden beri herbir vecihle, Ekradın madûnunda bulunanlar, bu gün onların hâl-ı tevakkufta kalmalarından istifade ediyorlar. Bu ise ehl-i hamiyeti düşündürüyor. Ve bu üç nokta Kürtler için müstakbelde bir darbe-i müthişe hazırlıyor gibi ehl-i bâsîreti dağdar etmiştir."⁴⁰

Bu teşebbüsüne Osmanlı idaresince olumlu bir karşılık verilmediği gibi Bediüzzaman bu taleple sanki bir suç işlemiş gibi tımarhaneye ve oradan da hapis haneye atılır. Tımarhaneye atıldıktan sonra, nezarethanede Zaptiye Nazırı Şefik Paşa'ya:

"Kürdistan'da iken sizi iyi bilirdim. Bu ahval sizin içyüzünüzü bana iyi öğretti. Bahusus tımarhane bu metinleri bana iyi şerh etti. Hem de bu hallere teşekkür ederim. Zira sûizan makamında hüsnûzan ederdim. (Su-i zan edeceğimiz yerde hüsn-ü zan ediyormuşuz)"⁴¹ diyerek uğradığı hayal kırıklığını ifade eder. Bediüzzaman İstanbul'da bir yandan da, Kürt ve Osmanlı aydın ve uleması ile görüşerek Osmanlı ve Kürtlerin geleceğine dair fikir alışverişinde bulunur. Dönemin Osmanlı ve Kürt gazetelerinde bu konuda makaleler yazar. Ayrıca "Marifet ve İttihad-ı Ekrad / Eğitim ve Kürtlerin Birliği" adlı Türkçe ve Kürtçe yayın yapacak haftalık bir gazete çıkarma teşebbüsünde de bulunur. Osmanlı İç İşleri bakanlığına verdiği Şubat 1909 tarihli dilekçede şunları yazar Bediüzzaman: "'Siyaset-i şer'iye (İslami ölçülere uygun siyaset) ve ulûm ve şu'ûn-ı muhtelifeden (çeşitli ilimler ve işlerden) bâhis olmak (bahsetmek) ve şimdilik haftada bir, ileride yevmî (günlük) çıkarılmak üzere "Ma'rifet ve İttihad-ı Ekrâd" (Eğitim ve Kürtlerin Birliği) nâmıyla Türkçe ve Kürtçe bir gazete neşrine me'zuniyet i'tası istid'â edilmiş (izin verilmesi)..."⁴² girişimin

sonucunda iznin çıkıp çıkmadığı henüz bilinmemektedir ama Nursi'nin bu teşebbüsünün, kendisi ve gazeteye verdiği "Eğitim ve Kürt Birliği" ismi başlı başına önemli verilerdir ve kendisinin Kürtlere dair hedeflerini ortaya koymaktadır.

Müslümanlar İçinde "Etnik Üst Kimlik" Yerine "Müslüman" "İnsan" ve ya "Coğrafya" Esaslı Üst Kimliğin Kullanılması

Osmanlılarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1900'lü yılların başında toplumda etkisini artırması ve II. Meşrutiyet'ten sonra yönetime gelmesi ile, Türk etnik kimliğini üst bir kimlik olarak dayatma politikasını izler. İttihat ve Terakki Cemiyeti idareyi ele geçirdikten sonra tüm Osmanlı tebaasını ve özellikle de Müslüman olanları hangi ırktan olursa olsun Türk üst kimliği altında birleştirme anlayışını hâkim kılma çabası içine giriyor. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak ta Osmanlı ülkesini daha çok bir ırkı öne çıkaracak şekilde "Türkiye" ismi ile dillendirmeye başlar. Ülkemizde yerleşim yerlerinin adlarının Türkçeleştirilmesi olarak bilinen ve Cumhuriyet döneminde daha çok askeri ihtilaller döneminde hız verilen ırkçı uygulamalar, İttihad ve Terakki dönemi ile başlar.⁴³ İttihad ve Terakkinin bu ırka dayalı siyasetine karşı Bediüzzaman "Ben milliyetimizi yalnız İslamiyet biliyorum"⁴⁴ diyerek farklı Müslüman Milletler için üst kimliğin yalnızca, İslamiyet olduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Cumhuriyet dönemi ile katmerleşerek devam eden üstün ırk ve ya imtiyazlı ırk fikrini ısmam eden "Türkiye" ismini dahi altı bin sayfalık Risale-i Nur Külliyyatında zikretmez Nursi.⁴⁵ Bunun yerine daha çok "Hükümet-i Cumhuriyet", "Hükümet-i İslamiye", "Anadolu", "Şu Anadolu memleketi", "Devlet-i İslamiye", "Bu vatan", "Bu mübarek memleket" ifadelerini tercih eder. "Hükümet-i İslamiye" ve ya "Devlet-i İslamiye" derken de "Müslümanlara ait hükümet" ve ya "İslam toplumuna ait devlet" anlamında kullanır. Yoksa teknik olarak Türkiye Cumhuriyeti ve ya hükümetlerinin bir İslam devleti ve ya İslam'la idare edilen bir hükümet olmadığını

Bediüzzaman da biliyor kuşkusuz bilmektedir.

İmtiyazsız İttifak

Nursi, farklı etnik kimliklerden oluşan bir toplulukta bir milli kimliğin öne çıkarılması ve ya dayatılması “başka kimlikleri yutmayla beslenmeye dayalı bir hak gaspı”⁴⁶ olduğunu belirtir. Bir kimliğin imtiyazlı olarak öne çıktığı bir kardeşlik anlayışını sorunların kaynağı olarak görür ve der ki: “Herkesin bir fikri var, ben de hürüm. Selamet-i millet için bir fikrim var: işte sulh u umumi, afv ı umumi, ref i imtiyaz lazım. Ta ki biri bir imtiyaz ile başkasına haşerat nazarıyla bakmak ile nifak çıkmasın.”⁴⁷ Eşitliğe dayalı,

adalet ve kardeşlik anlayışını savunan Bediüzzaman “Müsavatsız adalet, adalet değildir.”⁴⁸ “Hak haktır, büyüğe küçüğe bakılmaz.”⁴⁹ diyerek farklı etnik kimlikler arasında ağabey-kardeş anlayışını reddeder; imtiyazın kaldırılıp, adalet ve eşitlik ilkelerinin esas alınmasını önerir. Müslümanlar arasındaki kardeşliği eşitlik temelinde olmasını kabul eder.

O halde Bediüzzaman Kürtlere hitap edeken “Türkler bizim aklımız. Biz de onların kuvveti, mecmuumuz iyi bir insan ederiz.”⁵⁰ sözünü hangi anlamda kullanmıştır? Bu söz imtiyazsızlık ilkesine aykırı değil midir? diye bir sual akla gelebilir. Buna karşı deriz ki:

Hayır. Bir kere, Bediüzzaman bu sözü, İstanbul'daki Kürt hamallara hitaben söylemiştir. O dönemde İttihad ve Terakki Cemiyeti yönetimi ele geçirmek için 31 Mart hadisesini meydana getirecek olan provokasyonların hazırlıkları ile meşguldür. Nursi bu provokasyona karşı Kürt hamallara uyarıda bulunuyor. İkincisi, Bediüzzaman burada, Kürtlerin ve Türklerin o günkü realitelerini dile getiriyor. Gerçekten de Kürtler o dönemde Bediüzzaman'ın bir makalesinde de ifade ettiği gibi binde biri bir gazeteyi okuyamıyor, ne Türkçe ve ne de Kürtçe. Eğitimsizlikle öldürülmüş ve sadece kaba kuvveti olan bir halk durumundadır. Türkler ise o dönemde nispeten eğitim imkânlarından yararlanmış ve kalabalık aydın sınıfa sahip bir topluluktur. Üçüncüsü, Bediüzzaman, Kürtler hep bu durumda kalsın demiyor. Bilakis Kürtleri, sadece kaba kuvveti olan bir halk durumundan kurtarmak için olağanüstü bir çaba içerisinde. 1908 yılındaki o acı realiteyi gösteren Bediüzzaman o sözünden bir yıl sonra, yani 1909'da Kürtleri şu ideale sevk ediyor ve diyor ki: “Hem milletlerin mutluluk sebebi olan hürriyet sizi meclis-i imtihana davet ediyor ki: Olgunluk yaşına geldiğinizi ve (vesayete adem-i ihtiyacınızı) vesayete ihtiyacınızın olmadığını görmek istiyor. İmtihana hazırlanınız. Varlığınızı birliğinizle gösteriniz. Milli gayret duygusu ile fikir ve şahsi vicdanınızı, milletin kalp ve ortak aklı gibi gösteriniz. Yoksa size sıfır çekecek, hürriyet diplomasını elinize vermeyecektir.”⁵¹ Burada Bediüzzaman Kürlere vesayetten kurtulunuz diyerek ideal olanı göstermektedir.

- 1- Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, Sözlür Neşriyat, İstanbul 2010, s. 157.
- 2- Bediüzzaman Said Nursi, Münazarat, Envar Neşriyat, İstanbul 2008, s.1
- 3- <http://www.sorularlarisale.com/makale/15690> (Erişim Tarihi: 20.03.216)
- 4- Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Envar Neşriyat, İstanbul 1992, s.53
- 5- Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, Envar Neşriyat, İstanbul 1992, s. 265
- 6- Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Envar Neşriyat, İstanbul 1992, s.349
- 7- Şakir Epözdemir, Osmanlı –Kürt İttifakı ve Mevlana İdris-i Bitlisi, Pêrî Yayınları, İstanbul 2005, s.37
- 8- Sezen Bilir, Alişan Akpınar, Kürdistan Eyaletinin Kuruluşu, Kürt Tarihi Dergisi, Sayı: 3, s. 20
- 9- Bediüzzaman Said Nursi, İçtimai Dersler, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 485
- 10- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Münazarat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 344-347
- 11- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 413
- 12- Bediüzzaman Said Nursi, İçtimai Dersler, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 180.
- 13- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Münazarat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 358-359
- 14- Muhyeddin Zınar, Said Nursi ve Kürt Meselesi, Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu, Nübihar Yayınevi, İstanbul 2011, s. 133.
- 15- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye Münazarat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s.299.
- 16- Muhyeddin Zınar, Said Nursi ve Kürt Meselesi, Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu, Nübihar Yayınevi, 2010, s. 146.
- 17- İbrahim Sediyanı, Adını Arayan Coğrafya, Özedönüş Yayınları, İstanbul 2005, s. 132
- 18- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye, Sunuhat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 130.
- 19- www.zehra.com, (erişim tarihi: 13. 05. 2015)
- 20- Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 165.
- 21- Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 490.
- 22- Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 489.
- 23- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 485
- 24- Nursi, a.g.e., s. 445.
- 25- Nursi, a.g.e., s. 445.
- 26- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Nutuklar, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 473
- 27- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 485
- 28- Bediüzzaman Said-i Kürdî, Bediüzzaman'ın Nesayihî, Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, Sayı:1 s.1. İstanbul 1908.
- 29- Bediüzzaman Said-i Kürdî, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 447.
- 30- Nursi, a.g.e., s. 445.
- 31- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 446
- 32- Nursi, a.g.e., s. 446.
- 33- Bediüzzaman Said-i Kürdî, Asar-ı Bediyye, Makaleler, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 504.
- 34- Nursi, a.g.e., s. 485.
- 35- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Münazarat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 317
- 36- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Münazarat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 358-359
- 37- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Makaleler, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 496.
- 38- Bediüzzaman Said-i Nursi, Asar-ı Bediyye, Nutuk, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 465.
- 39- Muhyeddin Zınar, Said Nursi ve Kürt Meselesi, Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu, Nübihar Yayınevi, İstanbul 2011, s. 135-138.
- 40- Bediüzzaman Said-i Kürdî, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 447.
- 41- Şura-yı Ümmet Gazetesi, 06. Teşrin-i Sani 19 Kasım 1908, sayı:46, s. 7.
- 42- www.risalehaber.com, (erişim tarihi: 14. 05. 2015)
- 43- İbrahim Sediyanı, Adını Arayan Coğrafya, Özedönüş Yayınları, İstanbul 2005, s. 130.
- 44- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 418.
- 45- Muhyeddin Zınar, Said Nursi ve Kürt Meselesi, Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu, Nübihar Yayınları, İstanbul 2011, s. 156.
- 46- Bediüzzaman Said Nursi, Sözlür, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 165.
- 47- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 428.
- 48- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye, Sunuhat, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 156.
- 49- Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 65.
- 50- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye, Nutuk, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 468.
- 51- Bediüzzaman Said Nursi, Asar-ı Bediyye, Divan-ı Harb-i Örfi, Envar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 446.

Masumum ben! İyi de memleket nire gardaş? Hele onu de bana...

Suphan Erkan*

Masumum ben! İyi de memleket nire gardaş? Hele onu de bana. Geçenlerde bir meslektaşımın ricası üzerine, Ege'nin bir ilçesinde gözaltında bulunan bir üniversitelinin müdafiliğini yapmak için harekete geçtim. Meslektaşım beni, cumartesi akşam 21:00 civarlarında aramıştı. Ben de birkaç dakika sonra 'Emniyet'in ilgili birimiyle telefonla iletişim kurmaya çalıştım. 5-6 görüşme girişimim sonuçsuz kaldı. Son aramamda, ulaştığım kolluk görevlisi : "Avukat bey şahıs gözaltında. Ancak ifadesi alındı." deyince şaşırđım ve hayıflandım. Ertesi gün, ifadesi alınmış da olsa müvekkilimin tam olarak neyle suçlandığını tespit etmek ve kendisi ile görüşmek amacıyla yola revan oldum. Varış yeri : Emniyet Müdürlüğü. Müvekkille ilgili birim TEM. Kolluk görevlilerine selam verdim. Kendimi tanıtarak müvekkilimin adını beyan ile görüşme ve soruşturma evrakını inceleme isteğimi belirttim. Kolluktan aldığım cevap şuydu: "Avukat bey görüşemezsiniz. Savcı beyin talimatı var. Dosyada kısıtlama kararı var." Ben de savcı beyin yazılı talimatını ve kararı görmek isterim, diyerek mukabele ettim. Kolluk görevlisi, kendinden emin bir tavırla "tabii ki" diyerek karşıdaki bir odaya gitti. Görüşmeyi kısıtlayamayacaklarını bilmekle beraber, merakla beklemeye başladım. Birkaç dakika sonra aynı kolluk görevlisi, "Avukat bey görüşebilirsiniz. Savcı bey izin verdi" diye gelmez mi! Tabi buna çaktırmadan içimden güldüm. Ardından birlikte nezarethaneye yöneldik. Nezarethanenin bekleme alanında, nöbetçi kolluk görevlileri ile muhatap olmuştayım. Müvekkilimin ifadesinin alındığını, ifadeye katılmak isteyip de katılamadığımı, nasıl bu kadar hızlı olabildiklerini falan ifade etmeye çalışırken, nezarethanedeki kolluk görevlisi, "Avukat bey ifadesi alınmadı" demez mi ? Bunun üzerine şaşkınlıkla, akşam bana telefonda verilen bilginin, müvekkilin ifadesinin alındığı şeklinde olduğunu belirtince, kolluk görevlisi : "avukat bey bilmiyordur ondan şey etmiştir" gibi bir şeyler mırıldandı. Ben de "Bilmiyorsa, neden biliyormuş gibi konuşuyor" dedim ve birden muhafazakar

yani donuk bir hava oluştu. Neyse lafı uzatmayalım, " 5-10 dakika sonra müvekkille ne zaman görüşebileceğim?" dediğimde, kolluk görevlisi, avukat bey "Namazının bitmesini bekliyorum. Hala bitirmedi" demez mi? Meğerse kolluk görevlisi, nezarethaneyi gören kameradan, müvekkilimin namaz kıldığını görüyor ve bitirmesini bekliyormuş. " Peki bekleyelim öyleyse" diyerek, beklemeye devam ettim. Aradan bir 10 dakika daha geçince, dayanamadım ve kolluk görevlisine, gülerek "Memur bey, müvekkili selam verince denk getirip durdurmazsak akşamı ederiz" dedim. Kolluk görevlisi, "doğru söylüyorsunuz" dedi ve nezarethaneye geçerek müvekkilin selam vermesini beklemeye koyuldu. Kolluk görevlisi, mahir bir hamleyle, müvekkilin selamını müteakip geldiğimi beyan ettikten sonra, müvekkil çıkageldi ve birlikte görüşme odasına geçtik.

Kısa hal hatır faslından sonra, müvekkile hakkındaki suçlamayı bilip bilmediğini sordum. Müvekkil ürkererek, avukat bey, ben hiçbir olaya karışmadım. Hiçbir suç işlemedim diye söze girdi. Korktuğu belliydi. Gözleri doldu ve biraz ağladı. Devamla, ben burada üniversite öğrencisiyim. Ev arkadaşım da aynı bölümden mezun. Normalde yalnız kalıyordum. Ev arkadaşım olan kişi ile ortak arkadaşlarımız vardı. Evde birlikte kalıp kalamayacağımızı söyledi. Ben de ihtiyacı olduğunu görünce, teklifini kabul ettim. Birlikte kalmaya başladık. Ancak bir süre sonra, bu kişiyle evin düzeni, temizliği gibi konularda sorun yaşamaya başladık. Defalarca tartıştık. En son neredeyse yumruk yumruğa kavga edecektik. Komşu öğrenci evindeki arkadaşlar, araya girip engellediler. Bu tartışma sonrası, o gece ben evimde kalmak istemedim. Komşu öğrenci evinde kaldım. Ev arkadaşım ise evde kalmıştı. Ertesi gün, sınavım vardı. Erkenden sınava gittim. Sınav dönüşü, eve geldiğimde, ev arkadaşımın evden ayrıldığını, kişisel eşyalarını, mutfaktaki makarna, bisküvi gibi bazı yiyecekleri ve benim bazı eşyalarımı aldığını fark ettim. Bunu çok önemsemedim. Hatta gittiğine de sevindim. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, polisler eve baskın yapıp beni

gözaltına aldı. Terörle suçlanıyormuşum. Ben bugüne kadar hiçbir olaya karışmadım. Diyarbakırliyım. Başıma bir iş gelmesin diye yaz tatillerinde bile memlekete giden biri değilim. Amacım bölümümü bitirip memur olmak. Polislerin anlattığına göre, kırsalda, yerleşim alanını tepeden gören bir noktada mantar toplayan köylüler, gittikleri yol üzerinde küçük bir çadır, bazı yaşam malzemeleri, uyku tulumu gibi şeyler görünce "burada teröristler var" diye emniyete ihbarda bulunmuşlar. Polisler, ihbar mahalline gelmişler, bulunan malzemeleri incelemişler, numune almışlar, alınan numuneler üzerinde yapılan parmak incelemesinde, makarna paketinin üzerinde benim parmak izlerim çıkmış. Burada bulunmamın nedeni buymuş, dedi.

Tabi bunu öğrenince, absürt bir durumla karşı karşıya kalmanın verdiği trajikomik ruh hali içinde, karşımdaki genci sakinleştirmeye, hiçbir şey olmaz, sadece biraz sabırlı olmalısın diyerek moral vermeye çalıştım. Görüşme bitti. İfade vermeye geçtik. Sorular soruldukça detaylar netleşti tabi. Genç müvekkilim, yaşananları olduğu gibi anlattı. Ev arkadaşının, tartışmalarını müteakip evi terk ettiğini, evdeki bazı ortak eşyaları götürdüğünü, bulunan malzemelerin bu eşyalar olduğunu, parmak izinin bu nedenle çıkmış olabileceğini, ev arkadaşının sürekli Dmax adlı tv kanalını izleyen, doğada yaşama ilgi duyan, anne ve babası ayrı yaşayan psikolojik sorunları olan biri olduğunu ifade etti. Bu kısımlarda bir problem yok tabii ki.

Sıradaki soru: "Akrabaların arasında örgüte katılan var mı ?" Somut olayla ilgisi olmayan bir soru. Ancak Sivas'ın doğusundan olunca Emniyet ifadelerinin mutut hale gelen kalıp sorularından. Ne kadar ilginç değil mi? Bu soru, bir egeliye hiç sorulmaz mesela. Müvekkil, "amcamın oğlu vardı, çatışmada öldürüldü" diye cevapladı. "Hatta cenazesi oldu ama gitmedim" diye ekledi. Son olarak ifadeye eklemeye yapıp yapmayacağım soruldu. Ben de müvekkilin samimiyetle tüm bildiklerini anlattığını, ortada bir suç ve aleyhinde delil olmadığını, derhal serbest bırakılması gerektiğini ifade ettim. İfade

bitti. Mükvekkil nezarethaneyle alındı. Serbest bırakılacağı umundayım. İlgili polis memurundan bilgi almak için telefonunu rica ettim. Mahalden ayırdım. Bir süre sonra, mükvekkilin telefonunun incelemeye alındığı söylendi. Bu nedenle, bu inceleme sonucu gelmeden bir gelişme olmayacağı ifade edildi. Bunun üzerine 100 km. mesafedeki evime yöneldim. Mesele vuzuha kavuşmuş olmasına rağmen, paranoyakça bir şüphenin içinde seferber olan güvenlik birimleri hakkındaki kötümserliğim tabii ki azalmadı!

Neyse ertesi gün, genç mükvekkilimin telefonundan bir terör örgütü çıkarılmadığını, "temiz" olduğunu öğrendim ve sevindim. Ancak serbest bırakılmadığı, adliyeyle sevk edileceği müjdesini verildi. Derhal, 100 km. intikal ederek Adliye'de soluğu aldım. Mükvekkilin babası da Diyarbakır'dan gelmiş, merhabalaştık. Beklemeye koyulduk. Bu arada, garabetin farkında olduğunu hissettiğim bir polis memuru da koridordaydı. Yanına gittim ve içimdekini döktüm : "Bu genç, sadece Diyarbakır'lı olduğu için bu muameleyi görüyor, biliyorsunuz. Sizce bu insanlar, bu ülke ve bu devlet hakkında iyi düşünebilir mi? Şu an bu çok basit örnek bile bir şeyler anlatmıyor mu?" ve benzeri birkaç şey söyledim. Polis memuru, aslında haklısınız dedi ve görevli savcı mahalde bulduğunuz eşyaları imha edin demesine karşın ilçe emniyet müdürü ve kaymakamın dahili üzerine bulunan eşyalar üzerinde parmak izi incelemesi yapılmasına karar verildiğini, konunun böyle büyütüldüğünü, kendisinin emir kulu olduğunu falan söyledi. Bu arada savcının bizzat ifade alacağını da ekledi. Bu bilgi üzerine, ifade alacak savcıyla görüşmek üzere odasına girdim ve mükvekkilimin ismini beyan ederek ifadeye katılacağımı belirttim.

Olayın oluş biçimine göre mükvekkil hakkında, suçlanmayı gerektirecek hiçbir somut kanıt olmadığını, aslında kolluktan serbest bırakılması gerektiğini ifade ettim. Savcı, "avukat bey bekleyin, ifadeyi alacağım, değerlendireceğim" dedi. Beklemeye koyuldum. Kısa bir müddet sonra mükvekkilimi getirdiler ve savcılık ifadesine iştirak ettim. Mükvekkil, bütün rahatlatma çabalarım karşılık, hayatında ilk kez ifade veren ve sorgulanan biri olarak haliyle heyecanlandı. Savcının sorduğu sorular karşısında, emniyetteki ifadelerinin tekrarı mahiyetinde bir şeyler söyledi. Ardından söze girdim. Ortada bir

suç yok. Suç eylemi yok. Mükvekkilin derhal serbest bırakılması icap eder mealinde bir şeyler söyledim. Tutanak düzenlendi. Savcılık makamının kararını beklemeye koyulduk. Derken haberi aldık. Adli kontrol talebiyle Sulh Ceza Mahkemesine sevk. Tabi bu tablo karşısında, her duyarlı vatandaş gibi dişlerimi sıkmak ve sinirlenmek payıma düştü. Bir öğrenci evinde yaşanan sıradan bir geçimsizliğin, tartışmanın geldiği yer, maalesef örgüt üyeliği suçlamasıyla TEM Şube, Savcılık ve Sulh Ceza Hakimliği ziyaretine evrilebiliyor ülkemizde. Neyse sıra Sulh Ceza Hakimliği sorgusunda. Vakit geceye varmak üzere. Uzun bir bekleyişten sonra nöbetçi sulh ceza hakimi -ki bir ticaret mahkemesi hakimiydi- sorgumuzu yapmak üzere bizi duruşma salonuna celbeyledi. Ülkemizde pek çok vakada yaşandığı gibi masumiyet karinesi ters yüz edilerek aleyhte bir delil olmamasına karşın, soyut denebilecek iddiaya karşı masumiyetin ispatının istendiği bir atmosferde mükvekkil sorguya alındı. Mükvekkil dili döndüğünce, parmak izinin çıktığı makarnanın, çikolata paketinin izahını yapmaya, evi terk eden arkadaşının DMAX kanalı izleyen psikolojik sorunları olan bir doğasever olduğunu, evi terk edince ormana gitmiş olabileceğini, masum olduğunu anlatmaya çalıştı!

Ardından yine söze girdim. Tekraren mükvekkilin esasen kolluk aşamasında derhal bırakılması gerektiğini, ortada ne bir suç fiili ne de herhangi bir suç delili olduğunu, maddi temeli olmayan bir suçlamadan suç ve suçlu üretilemeyeceğini, adli kontrol talebinin haksız, yersiz ve ölçsüz oluşunu ve sair anlatmaya çalıştım. Ancak ne yazık ki karar adli kontrol yönünde verildi. Doğrusu komedinin ve gerçekliğin bu kadarcına insan aklının ve yüreğinin yapabileceği çok da fazla bir şey yok. Bu kadar yoğun adalet dağıtımı (!) karşısında, payımıza düşen, genç mükvekkilimin tutuklanmamış olmasına sevinmek oldu. Komik gerçeğimiz işte. Karmaşık duygular içinde, hükümet konağından mükvekkilim, babası ve ben ayrılmak üzereyken dış kapının önünde, TEM Şube polislerinin ve amirlerinin bekleştğini gördük. İyi akşamlar diye ünleyip yola devam edecek iken içlerinden iri kıyım olan biri, avukat bey bir şey konuşabilir miyiz deyiverdi. Buyurun, dedim. Emniyet müdürümüz, mükvekkiliniz için bekletin biraz dedi. Biraz bekleyebilir misiniz? Artık iyiden

iyiye sinirlenerek "Mahkemenin serbest bıraktığı kişiyi daha fazla alıkoyamazsınız" dedim. Devam edecektim ama mükvekkilin babasıyla göz göze geliverdim. O gözleri görmeliydiniz. Konuşma ihtiyacı duydum. Birkaç adım öteye yöneldik birlikte. "Burada beklemek zorunda değilsiniz ve sizi burada alıkoyamazlar. Ben gidiyorum. Birlikte çıkalım." dedim. Baba, "Avukat bey, biliyorsun bizim oğlan burada öğrenci ve burada yaşamaya devam edecek. Biz biraz daha kalalım. Yarın, öbür gün burada başka şeyler gelmesin başına" diye mukabele etti. İçimde isyan vardı. Ama bir babanın bu merhameti ve çaresizliği karşısında ancak susabildim ve "peki o zaman ben gidiyorum. Bir problem olursa haber verirsiniz." diyebildim. "Mahsus mahalden" yani hükümet konağının avlusundan ayrıldım. Etnik ve coğrafi kökeni veya başkaca farklılıkları nedeniyle hayata baştan yenik başlayanların, evleviyetle şüpheli ve suçlu görülenlerin hikayesidir bu. Keyfiliğin, siyasalın, yargı sistemine, temel hak ve özgürlüklere kelepçe taktığı, nizam verdiği bir iklimde yaşamak kaderimiz midir? durup düşünmeli. Yaşanan bu küçük örnek izleğinde bile ülkemizin hukuk ve özgürlük standartları konusunda bir fikre varmak kolayca mümkün. Hiçbir maddi temeli olmadığı halde büyük bir suçlamaya muhatap edilerek haksız yere özgürlüğünden alıkonulan bir insanın, yine haksız bir kararla adli kontrol adı altında kısıtlı özgürlüğünü kazanmışken, kolluk görevlilerinin amir talimatı adı altında yeniden özgürlüğünden alıkonulabildiği bir cenderede adaletin tecellisi, piyango ikramiyesi kazanmak gibi bir ihtimale dönüşüyor.

Yargı mekanizmasının ve ülkemizin içinde bulunduğu durum içler acısı. Biz avukatlar bunun görgü şahitleriyiz. Bu çarpık sistemi yargılayacak sadece ilahi adalet divanı olmasa keşke. Şahitlik yapacak adil bir mahkeme atmosferi, ezilenlerin çığlığına kulak veren, insan onurunu ayağa kaldıran bir yargılama, bir adalet sistemi istiyoruz. Sesimizi duyan var mı?

Hak İnisiyatifi Derneği Yasadışı Alıkonulanlar Raporu

Mehmet Arif Koçer*

Bilindiği gibi, Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde bir darbe girişimi gerçekleştirilmiş, 21 Temmuz 2016 tarihinde ise alınan bir Bakanlar Kurulu kararıyla Anayasanın 120. maddesi uyarınca olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiştir. OHAL ilanının ardından, Türkiye’de insan hakları rejimi yasal olarak askıya alınmış ve Anayasanın 15/2. maddesinde sayılan çekirdek haklar dışındaki haklar, anayasal prosedürler takip edilerek kısıtlanabilir hale gelmiştir. Öte yandan, OHAL’in insan hakları üzerindeki yegâne olumsuz etkisi, anayasal prosedürlerin takip edilerek bazı hakların sınırlandırılması olmamıştır. OHAL ilanıyla birlikte, Türkiye’deki hâkim siyasi rüzgâr ciddi bir değişim göstermiş ve insan hakları resmi prosedürler çerçevesinde olduğu gibi, gayri resmi yollarla da, daha dokunulabilir hale gelmiştir.

Hakların bu şekilde zayıflamasının can yakıcı sonuçlarından biri Türkiye’de 1990’lı yıllardan hatırladığımız bazı pratiklerin yeniden hortladığına ilişkin kamuoyunda yer alan ciddi iddialardır. 1990’lı yıllarda, resmi görevlilerin ya da devletin çeşitli mahfilleri tarafından kendilerine destek verilen birtakım karanlık kişilerin mücadele ettikleri örgütlerle bağlantılı olduğunu mütalaa ettikleri bazı kişilere karşı, yasadışı bir şekilde alıkoyma, “sorgulama, işkence ve kötü muamelede bulunma ve hatta infaz etme gibi korkunç suçlar işlediği kamuoyunda yaygın bir şekilde konuşulmaktadır.”

2016-2019 döneminde, toplam 28 kişi kamu görevlisi olduğu iddia olunan kişiler tarafından yasadışı alıkonuldu. Bu olayları, özellikle de milletvekilleri, Ömer Faruk Gergerlioğlu, Sezgin Tanrıkulu ve Cihangir İslam’ın çabaları sonucu öğrendiğimizde, kendimizi bir korku filminin içinde gibi hissettik. Bu olaylar hakikaten yaşanıyor ise, hiç kimsenin “kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, işkenceye uğramama hakkı, adil

yargılanma hakkı, yaşam hakkı ve başkaca birçok temel hakları” güven altında değildi. Bu duygular içinde çalışmamıza başladık. Raporda, yasadışı alıkonulanların yakınları ile yapılan mülakatlardan, meclise verilen soru önergelerinden, dava dosyalarına sunulan dilekçeler ve açık internet kaynaklarından faydalandık.

Yasadışı alıkonulanlardan birinin PKK zanlısı, birisinin DHKP-C zanlısı, diğer 26 sının ise Fetö zanlısı olduğunu tespit ettik. Olayı 2019 şubat öncesi ve sonrası olarak iki bölümde inceledik:

2019 şubat öncesi 22 kişi alıkonulmuştur. Bunlardan Mustafa Özgür Gültekin, Zabit Kişi ve Ayten Öztürk’ün alıkonulma ve işkenceye ilişkin yargı sürecine yansıyan detaylı anlatımları bulunmaktadır. Diğerlerinin yaşadıkları ve daha sonra ne oldukları hakkında doyurucu bilgi yoktur. Muhtemelen devam eden baskı ortamından dolayı, yaşadıklarını sineye çekerek, sessiz kalmayı tercih ettiklerini tahmin ediyoruz. Bunlardan;

Mustafa Özgür Gültekin 21.12.2016 kaçırılmıştır. Tahliye olduktan sonra yurtdışına çıkmış ve yaşadıklarını hem kendi dosyasına, hem de aleyhine beyanda bulunmak zorunda kaldığı dosyalara göndermiştir. Bu anlatımına göre; kamera kayıtlarına göre, dört araç tarafından takip edilmiş, market çıkışı etrafı sarılıp, siyah transporter araç ile alıkonulmuş,

- Tam belirsizlik ve mutlak tecrit içinde, işkence, tehdit, acı, korku ve çaresizlik yaşatılmış,

- 118 günün sonunda, sakalları traş edilip, elbiseleri giydirilerek kamera karşısına oturtulup, saatlerce ifadesi alınmış,

- 121 gün sonra, 21.4.2017 de Kurtuluş parkı yakınlarında, Tem şubesi görevlilerine teslim edilmiş, aynı ifadeyi orada da imzalamak zorunda kalmıştır.

Zabit Kişi - 30.09.2017 kaçırılmış,

- Mit tarafından Kazakistan’da alıkonulup uçakla Türkiye’ye getirilmiş,
- Yol boyunca işkenceye maruz kalmış,
- Ankara Etimesgut havaalanına getirildikten sonra, elleri ters kelepçe, gözleri bağlı, kafasında çuval ile Transporter araçla, 6 dakika mesafedeki, 3 m2.lik bir konteynıra konulup, 108 gün boyunca, kaba dayak, parmaklarını ezme, duvara çarpma, çıplak vaziyette tecavüze yeltenme, elektrik verme, su vermeme, anne-babası ve yurtdışındaki eşi, çocuğu ile tehdit edilerek işkence yapılmış,
- 110 kg.dan 75 kg. a düşmüş, kamera karşısında ifade okutulmuş,
- 18.1.2018 de, kafasında çuval, elleri kelepçeli TEM şubesine teslim edilmiş.
- Halen Kandıra 2 Nolu F Tipi cezaevinde tutuklu,
- Derneğimiz üyesi avukat arkadaşımız cezaevinde görüşmüş, ancak konuştuklarının paylaşımına izin vermemiştir, bu bilgilere Kocaeli 5.Ağır Ceza 2017/260 Esas sayılı dosyadan ulaşılmıştır.

PKK zanlısı Hıdır Çelik-6.12.2017 kaçırılmış,

- Çiftçilikle uğraşmaktadır,
- Diyarbakır Hazro ilçesinde yaşamakta olup, 16.11.2017 de PKK ile güvenlik güçleri arasındaki çatışma sonrası “bir işbirlikçi yakalandı” denilerek Valilik açıklamasında bahsedilmiş,
- 6.12.2017 den beri haber alınamıyor.
- Valilik web sitesinde o tarihteki verilere ulaşılamamaktadır.

DHKP-C Zanlısı Ayten Öztürk - 13.03.2018 kaçırılmış,

- Kendisi, İçişleri Bakanlığı’nın turuncu kategori aranan teröristler listesindedir,
- Lübnan havalimanında gözaltına alınıp Türkiye’ye teslim edilmiştir,
- İstanbul 3.Ağır Ceza 2014/105 E.dosyasından halen tutukludur,
- Ankara’da, gelen seslerden anladığı

üzere, resmi bir kurumun altında, tahminen 7 hücrelik bir işkencehane de tutulmuş,

- Hücresi 1.5X2 metre boyutunda imiş,
- Aç ve susuz bırakılmış, en az iki kez ağzı, burnu kan içinde kalacak ve yüzü gözü şişecek şekilde dövülmüş,
- Ayaklarına sopayla vurup, falakaya çekmişler,
- Çıplak vaziyette askıya alarak, elektrik vermişler,
- Kafadaki çuvalı suyla doldurup, boğma işkencesi yapmışlar,
- Kalın sopayla tecavüz tehdidinde bulunmuşlar,
- 5.5 ay işkenceden sonra açık araziye bırakılıp, orada bulunan TEM görevlilerince gözaltına alınmış,
- Savcılık ve Sulh Ceza Hâkimliğinde işkence iddiaları "suç duyurusunda bulun" denilerek zabta bile geçirilmemiş,
- İşkenceden dolayı cezaevinden tedavisi halen devam ediyor.

2019 şubat sonrasındaki vakıalar ile ilgili olarak kaçırılan şahıslardan dördünün yakınları ile Hak İnisiatifi Derneği Genel Merkezinde, kaçırılanlardan Erkan Irmak'ın eşinin avukatı ile de, İstanbul'da detaylı görüşmeler yapılmıştır.

Bunlardan; Gökhan Türkmen, 7.2.2019 da kaçırılmıştır,

- Zirai donatım kurumunda kimyager olup, ihraç edilmiştir. Yakalaması sebebiyle kaçmaktadır,
- Kaçırılmadan 10 gün önce ailesine, kendisinden haber alamazlarsa suç duyurusu yapmalarını söylemiştir,
- Ailesinin, Antalya Emniyet Müdürlüğüne başvurusu sonrası, arabasının Ankara Ulus'ta görüldüğünü söylenmiş, ancak, aracı Antalya otogarda bulunmuştur,
- Kaçırılma sonrası, kredi kartından harcamalar yapılmış ve adına GSM hatları açılmıştır,
- Kasım 2019 da, Emniyete teslim edilmiştir.

Yasin Ugan, 12.02.2019 kaçırılmıştır,

- Kardeşi Mikail Ugan'la Hak İnisiatifinde görüşülmüştür,
- Muhasebeci olup, yakalama kararı sebebiyle kaçak yaşamaktadır,
- Özgür Kaya ile aynı evde kalmaktadır,

- Mahalle polisçe sarılıp, sivil polisler evin kapısını kırarak gözaltına almışlar,
- Karşı dairede oturan ev sahibinin, niçin gözaltına alıyorsunuz, sorusuna, polis olduklarını belirterek soruşturma dosya numarası verilmiş,
- Başlarına siyah poşet geçirilerek alınmışlar,
- 29 Temmuz 2019 da TEM şubesine teslim edilmiştir.

Özgür Kaya, 12.02.2019 da kaçırılmıştır,

- Eşi Ayca Kaya ile Hak İnisiatifinde görüşülmüştür,
- 2011 yılına kadar, Gülen dershanelerinde kimya öğretmenliği yapmış, kaçak durumda imiş,
- Eşi, iki gün sonraki bir telefon araması ile durumu öğrenmiş,
- Ev sahibi ile görüşerek alıkonmayı doğrulamış,
- Ankara İl Emniyet, C.Savcılığı, AYM ve AİHM ne başvuru yapmış,
- 29 Temmuz 2019 da, TEM şubesine bırakılmış.

Erkan Irmak, 16.02.2019 da kaçırılmış,

- Eşi Nilüfer Irmak vekili Av.Emir Seydi Kaya ile Hak İnisiatifi temsilcileri görüşmüş,
- Öğretmenlik yapmakta iken, hakkındaki yakalama kararı sebebiyle kaçak yaşamaya başlamış,
- İstanbul, Ümraniye'deki eş ve çocuklarını ziyareti ardından, yan sokağında alıkonulmuş,
- Ailesi, birçok başvuru yapmış, ancak hiçbirisinden sonuç ve bilgi alamamış,
- 29 Temmuz 2019 da TEM şubesine bırakılmıştır.

Mustafa Yılmaz, 18.2.2019 kaçırılmış,

- Eşi Sümeyye Yılmaz ile Hak İnisiatifi Derneğinde görüşülmüş,
- Hacettepe Üniversitesi araştırma görevlisiyken ihraç edilmiş, dava nedeniyle 100 gün tutuklu kalmış, 6 yıl 3 ay hapse mahkumiyetle tahliye edilmiş,
- İş bulduğu gün, 07.40 ta çıkacağını söylemiş ancak 07.20 de evden çıkmış, kamera kayıtlarına ulaşıldığında, yolun kenarında bekleyen eşine bir şahsın vurduğunu, diğerinin de gelip, başına beyaz torba geçirip, siyah transporter ile

alıkonulduğunu,

- Birçok kurumla birlikte BM Zorla ve İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubuna başvuru yapmış, 20.05.2019 da C.Savcılığı, kayıp olan şahsın reşit olması ve hürriyeti tahdit suçunun unsurları oluşmaması sebebiyle takipsizlik kararı vermiş,
- 22.10.2019 da TEM şubesine teslim edilmiştir.

Salim Zeybek, 20.02.2019 kaçırılmış,

- Eşi Fatma Betül Zeybek'le Hak İnisiatifinde görüşülmüş, Bilgi Teknolojileri Kurumunda uzman imiş, yakalaması sebebiyle kaçak yaşıyormuş,
- Eşinin görüşme talepli telefonu üzerine İstanbul'a gitmişler, buluşup araba ile giderken, başka araçların takibi ve yol kesmesi sonucu eş alıkonulmuş, kendileri başka bir araba ile polis olduğunu söyleyen şahıslarla Ankara'ya kadar getirilmiş, bu şahıslar birkaç defa aracın plakasını değiştirmişler. Savcılığa, polise gidip olayı büyütmemesi konusunda da, tehdit edilmişler,
- Tüm başvurularına cevap alamamış,
- 29 Temmuz 2019 da TEM şubesine teslim edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında; Toplam 28 kişinin 16 sı Ankara'da alıkonulmuş, 9 unda ise Volkswagen Transporter araç kullanılmıştır. 2 si hariç, 26 vakıa Gülen yapılanmasıyla ilişkili olduğu iddia olunan kişilere yöneliktir. Eylemi yapanların kendilerini kamu görevlisi olarak tanıttıkları anlaşılmaktadır. Önemli bir kısmında, alıkonulan şahısların başına çuval/poşet vs. örtü geçirilmiştir. Bu fiiller Türk Ceza Kanununa göre ağır cezaları olan suçlardır. Yasadışı alıkoyma suç fiilinde birçok ceza yasası ihlal edilmektedir.

Bunlardan, hürriyeti tahdit suçu, TCK 109.uncu maddede düzenlenmiştir. Cebir ve tehdit varsa 2 yıldan 7 yıla kadar hapis cezasını gerektirir. Suç, kamu görevi veya nüfuzunu kötüye kullanarak işlenmiş ise ceza bir kat artırılır. İşkence suçu ise, TCK 94.maddesinde düzenlenmiştir.3 yıldan 12 yıla kadar hapis cezasını gerektirir. İşkence,

cinsel tacizle yapılmışsa, 10 yıldan 15 yıla kadar hapis, işkence sonucunda mağdurun organ işlevi sürekli zayıflamışsa, yarı oranında, işlev kaybı varsa, ceza bir kat artırılır. Bu suçlarda, zamanaşımı, erteleme veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması olmaz.

Yasadişı alıkonulmanın engellenmesi için özel bir Birleşmiş Milletler Sözleşmesi düzenlenmiştir. BM "Bütün kişilerin zorla kaybedilmeden korunmasına dair uluslar arası sözleşme" bu konudadır. Bu sözleşme, 6 Şubat 2007 de imzaya açılmıştır. İmzalayan ülke 83, taraf ülke 18 e çıkmıştır. Taraf ülke sayısı 20 olduğunda sözleşme yürürlüğe girecektir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sözleşmeye ilişkin ön irade beyanı olarak imzalamamış ve yükümlülük yükleyecek şekilde taraf da, olmamıştır. Bu sözleşme;

- Zorla kaybetmeye mutlak yasak getirmektedir. İç hukukta eylemin müstakil bir suç olarak tanımlanmasını istemekte, yaygın ve sistematik olduğunda ise insanlığa karşı suç olarak saymaktadır.
- Yasadişı alıkonulmuş veya kaybedilmiş ailelerin haklarını korumakta, onların gerçekleri öğrenmesini ve tüm zararlarının tazminini düzenlemektedir.

Sonuç ve değerlendirme;

Bu 28 olay incelendiğinde, 1990 lardaki "Beyaz Toroslar" dönemini hatırlatmaktadır. Darbeye karşı, toplumsal birliktelik oluştuğu, demokratik bir döneme hep birlikte geçme imkanı oluştuğu halde, bu güzel zemin yok edilmiş, OHAL de anayasal prosedür de aşılarak, pek çok hak ihlal edilmiş, hukuksuz uygulamalar, tüm muhalifleri içine alacak şekilde genişletilmiştir. Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü/güvenliği, işkence yasağı, adil yargılanma hakları yaygın şekilde ihlal edilmiştir. İşkence gören zanlılardan bazıları, TEM şubesine teslim edildikten sonra, yeniden işkence görme korkusuyla tutuklanmayı (Zabıt Kişi gibi) Mahkemeden, kendisi talep etmiştir. Bu şahıslardan birçoğu, emniyette görüştükleri ailelerinin yasal müracaatlarından vazgeçmelerini istemişler, yaşadıkları aşırı baskı ortamının devam ettiği hususunda bir

kanaati kamuoyuna sessizce ifade etmişlerdir. Özgür Kaya ve Yasin Ugan olayında, gündüz vakti bütün site kuşatılarak ve ev kapısı kırılarak, soruşturma numarası ev sahibine verilerek alıkonulanların, polis tarafından alındığını bütün mahalle biliyorken, resmi yetkililer, hiçbir şey bilmiyormuş tavrı takınmışlar, bu açık yasadişı alıkonulma vakası hakkında, hiçbir işlem yapmamışlardır. Diğer olaylarda da benzer durumlar söz konusudur.

"Hak İnisiyatifi olarak, ne gibi bir suç işlediğinin iddia edildiğinden tamamen bağımsız bir şekilde herkesin temel insan haklarından tamamen yararlanmasının yadsınamaz bir gereklilik olduğunu kuvvetle vurguluyoruz. İşlediği iddia edilen suçtan bağımsız olarak herkes ancak hukuk çerçevesinde alıkonulabilir, sorgulanabilir, yargılanabilir ve cezalandırılabilir. Devletin çeşitli organlarının bazı "zorlukları" aşmak için hukuki prosedürleri "atlaması" telafisi imkânsız korkunç sorunlar üretir ve asla kabul edilemez. Genel olarak hukuk ve özel olarak insan haklarının varlık amacı, niteliği gereği orantısız bir güce sahip olan kamu otoritesine karşı toplumu korumaktır. Hukuk ve insan hakları, modern devletin en önemli meşruiyet kaynaklarından biridir.

Evrensel hukukun temel ilkeleri ve insan hakları tarafından etkin bir şekilde sınırlandırılmayan bir devletin, organize bir suç örgütüyle arasındaki fark, basit bir kapsam, güç ve nicelik farkına indirgenmiş olacaktır. Öte yandan hukuk ve insan hakları tarafından ortaya konulan sınırlar kesindir. Bunlar bir defa aşıldığında ortada başka bir sınır kalmamaktadır. Dolayısıyla, bunların aşılması yalnızca hakları ihlal edilen kişilere değil, haklarının ihlali önünde hiçbir engel kalmayan tüm topluma da, büyük bir zarar vermektedir. Dolayısıyla, tüm kamuoyunun bu gibi iddiaların araştırılması ve gerçek olduğunun anlaşılması durumunda, ihlallerin giderilmesi için ısrarlı bir tavır alması gerekliliği açıkça ortadadır.

Derneğimizin insan hakları

mücadelesi yürütürken benimsediği en önemli ilkelerden biri "kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana" ve "mazluma kimlik sorulmaz" şiarlarında kendisine yer bulmuş olan ilkedir. Hukuk herkes içindir. İnsan hakları, istisnasız toplumun her kesiminden bütün insanların sahip olduğu temel nitelikli haklar bütünüdür. Herhangi bir aidiyet, herhangi bir suç ithamı, herhangi bir ideolojik, felsefi, dini, mezhebi, toplumsal, kültürel kimliğin herhangi bir insan hakları ihlali meşrulaştıramayacağını kuvvetle vurguluyoruz. Bu çerçevede, işlediği iddia edilen suçlardan bağımsız olarak, herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği ve adil yargılanma hakkının mevcut olduğunun altını çiziyoruz.

Bu çerçevede, Hak İnisiyatifi olarak, kamu otoritesini söz konusu iddiaların araştırılması, kamuoyunun bu iddialar hakkında bilgilendirilmesi, iddialarının doğruluğunun anlaşılması halinde yaşanan ihlallerin ivedilikle giderilmesi ve faillerin cezalandırılması için harekete geçmeye çağırıyoruz." Hakların herkes için istendiği bir toplum vasatında, cezasızlık ortadan kalkacak, hiçbir kamu görevlisi bu ihlallere cesaret edemeyecektir. Hepimizin hakkı için, hep birlikte, elele...herkesin kendisini güvende hissettiği, yaşanabilir bir dünyayı inşa edebiliriz.

Hak İnisiyatifi Derneği Genel Başkanı Mehmet Arif Koçer

Kürt Meselesi ve Çözüm Önerileri

Vahap Coşkun*

Kürt Meselesinin Tanımlanma Problemi

Şimdi Kürt Meselesi Türkiye’de farklı perspektiflerden farklı şekillerden tanımlanabilen bir mesele. Yani kimilerine göre bu bir “doğu” meselesi. Kimilerine göre bu bir “geri kalmışlık” meselesi. Kimilerine göre bu salt bir “ekonomik” mesele. Kimilerine göre bir “şakilik”, bir “eşkıyalık” meselesi vs. Meseleye hangi bağlamdan bakarsanız, ona ilişkin çözüm üretmek durumunda kalıyorsunuz. Benim baktığım perspektiften bu mesele; Etno politik bir mesele, yani etnik kimlik tercihleri içeren politik bir mesele. Dolayısıyla politik bir mesele olması itibariyle çözümü mutlak manada politik olmak durumunda. Bir politik çözüm Türkiye üretmek mecburiyetinde. Bu sorunun belki 1850 yıllarına kadar giden bir tarihi var. Belki daha öncesine de götürebilirsiniz. Bu neye nerden baktığınıza bağlı ama Cumhuriyet içerisinde bu soruna baktığınızda Kürt Meselesinin 1925’ten bugüne kadar farklı tarihsel periyotlarda ele alındığını görmemiz mümkün.

Kürt Meselesinin Tarihsel Kökenleri

Cumhuriyet iki temel sacayağı üzerine kuruldu. Milliyetçilik ve laiklik. Laiklik toplumdaki dini görünümü aza indirmek dini bir muhalefet odağı olmaktan çıkarmanın siyasetiydi. Zamanında toplumun çağdaşlaşması önündeki en büyük engel olarak görünen dini, toplumsal yaşamda paranteze almanın siyasetiydi. Milliyetçilik ise, Osmanlı’nın çok kültürlü toplum yapısını doğrudan hedef alan ve bu çok kültürlü yapıyı Osmanlı yıkılışı sebebi olarak gören bir ideolojidi. Dolayısıyla tek bir kültür, tek bir kimlik siyasetini inşa eden bir yapı oldu. Bu milliyetçilik ve üzerine inşa edilen toplumsal yapı toplumun çeşitli kesimleri tarafından kabul edildi çeşitli kesimler bu projeyi sahiplendi ve bu proje üzerinden kendilerini ifade ettiler ama bazı kesimler ise Kürtlerin bir kesimi ise bu toplumsal yapıya

itiraz etti ve bu itiraz çeşitli dönemlerde çeşitli şekillerde kendini dışa vurdu.

1925 - 1940 arasına bakılırsa çok çatışmalı bir sürecin olduğunu görürsünüz. 1925 Şeyh Said, 1930 Ağrı, 1938 Dersim vakaları vs. Ancak, 1940- 1960 Kürt meselesinde genel anlamda sessizliğin olduğu dönemdir. Yani özellikle 1950’den sonra Türkiye çok ciddi bir toplumsal değişime giriyor. Kürtler de bunlardan etkilenmeye başlıyor. 1960 - 1980 Kürt meselesinde Kürt muhalefetine demlendiği bir dönem. Özellikle 1960’lı yılların başında bunu görüyorsunuz. 1970’li yıllarda Kürt siyasetinin, Kürt muhalefetine sahneye çıktığı dönem. 1980’den sonra ise bambaşka bir hikâye. Darbeden sonra bütün Kürt muhalefetine silinmesi tek bir muhalefet odağı olarak PKK’nin kalması, onun silahlı bir modeli tercih etmesi ve bunun üzerinden gelen bir hikâye. Bu da 2000’li yıllara kadar sürdü. 2000’li yıllarda ise 1999’da Öcalan’ın yakalanmasından sonra bu süreç farklı bir periyot içerisinde ilerledi. Yani dolayısıyla bu süreç Türkiye’deki Kürt meselesine baktığınızda farklı süreçlerde, hem devletin izlemiş olduğu siyasette, hem de Kürtlerin buna verdiği tepkilerde, farklı siyasetlerin izlendiğini görmek mümkün.

Türkiye’yi Çözüm Sürecini Başlatmaya İten Etmenler;

Bu tarihsel arka plan üzerinden çözüm sürecine baktığımızda ilk sorulması gereken soru şu; Türkiye bir çözüm sürecini neden başlattı? Bir çözüm sürecinin başlamasının sebebi neydi? Bana kalırsa bunun iki önemli sebebi vardı;

Bunlardan birincisi bölgedeki topyekûn toplumsal değişim süreci. Yani Ortadoğu ciddi bir altüst oluştan geçiyor. Bu alt üst oluşun neyi getireceği henüz belli değil. Belki sınırların yeniden dizayn edilmesi ve sınırların aktifliğinin etkinliğinin gözden

geçirildiği bir dönem. Böylesine Ortadoğu’da dengelerin kaydığı ve yeni dengelerin inşa edildiği bir dönemde Kürt meselesi gibi içinde ciddi bir sorun taşıyan Türkiye’nin bu sorunu halletmesi gerekiyordu. Dolayısıyla bence çözüm sürecini başlatırken devlet aklının birinci önceliği Kürt sorununu çözerek Ortadoğu’daki depremden en az hasarla çıkmak. Hatta mümkünse bu depremi kendi lehine çekmek, burada oyun kurucu bir güce ulaşmaktı. Hatırlayacaksanız çözüm süreci döneminde en çok dile getirilen ifadelerden bir tanesi Kürtlerle büyüme stratejisiydi. Yani Ortadoğu’da Kürtlerle büyüme stratejisi gerçekleştireceğiz. Bunu yapabilmek için kendi içimizdeki Kürt meselesini çözmemiz lazım. Bunun üzerine çok ciddi külliyat oluştu. Özellikle Ak Partiyi destekleyen sivil toplum kuruluşları ve kamusal önderlerin yazdıklarına bakarsanız bunu çok rahatlıkla görebilirsiniz. Dolayısıyla, bu süreci başlatan başat sebep Ortadoğu’daki gelişmelerdi.

İkinci bir sebep ise Türkiye kendi içinde de bir iç barışı sağlamanın yolu olarak bunu gördü. 1984’te PKK silahlı harekete başladı. O günden bugüne kadar geldiğinde ben şunu görüyorum. Devletin izlemiş olduğu siyasette, özellikle 1991’de Özal’ın yaptığı açılımdan sonra devlet ikili bir siyaset izledi. Buna karşı birincisi güvenlik siyasetiydi. Yani, bu sorun bir güvenlik sorunudur. Bir terör sorunudur. Dolayısıyla biz öncelikle bu sorunu asayiş tedbirleri ile ele alırsak diyen bir bakıştı. Bunun için devlet elindeki bütün imkânları en şedit bir şekilde sahaya sürdü. Yani, işte köylerin yakılmasından yıkılmasından tutun, yargısız infazlara, paralel yapılanmaların oluşturulmasına kadar bütün bu yapıları ciddi bir şekilde sahaya sürdü. Ama bunu yaparken devlet için aynı zamanda bu iş, madalyonun birinci yüzüydü.

Türkiye’nin Kürt Meselesini

Barişçıl Yollarla Çözme Girişimleri

Madalyonun diğer yüzünde ise devlet her zaman bir arka kapıyı da açık bıraktı ve burada diplomatik faaliyeti yürüttü. PKK'nin ateşkes ilan ettiği ilk tarih 1993'dür. Bu ateşkesin ilanı bir arka kapı diplomasisi sayesinde mümkün olmuştur. Cengiz Çandar bunu Mezopotamya Ekspresi kitabında ayrıntılı olarak anlatır. Özal'ın bu işte aracıları vardır. Demirel'in aracıları vardır. Bu araçlar Talabani üzerinden PKK ile bir ilişkiye geçerler ve bunun üzerinden bir ateşkes ilan edilir. Çözümüne çok yaklaşıldı daha sonra provakatif eylemler ile bu çözüm berhava edilir. Ama bunu yapan sadece Özal değildir. Demirel de bu arka kapıyı kullanmıştır. Özal bu kapıyı, mekanizmayı kullanırken Cengiz Çandar üzerinden bunu yapıyordu mesela. Demirel'in burada kullandığı isim ise İsmet İmsetti. The PKK kitabını yazan bence 1972 - 1992 yılları arasındaki PKK'nin 20 yıllık tarihini en iyi anlatan kitaplardan biridir. Daha sonra Tansu Çiller yine ondan sonra kamuoyunda yer alan belgelerden Tansu Çiller, Mesut Yılmaz, Erbakan ve Genelkurmay'ın kendisi bizzatı PKK ile şu veya bu şekilde bir dirsek teması içerisinde, en hafif deyişi ile bir dirsek teması içinde olduklarını görüyoruz.

1999'da Öcalan'ın yakalanması bütün bu paradigmanın yeniden gözden geçirilmesini gerektirdi. Öcalan yakalandıktan sonra Öcalan'ın günlüklerini anlatan iki kitap var. Öcalan günlükleri ve geçen sene çıkan kitap, o kitapları okuduğunuzda şunu görüyorsunuz. 1999 - 2005 yılları arasındaki beş altı yıllık süreç içinde Öcalan'ın kafasındaki temel paradigması şu;

Bu sorunu ancak askerle çözerim. Dolayısıyla genelkurmay üzerinden bir hat geliştirme stratejisi çok etkin. Ancak 2005 den sonra bir iktidar yani Ak Parti muhtemelen artık kendisinin devlet içerisinde bir takım mekanizmaları ele geçirdiği ve kuvvetlendiğini düşünerek, direkt MİT üzerinden artık PKK ile devlet görüşmelere başlıyor. Bunun da çeşitli semerelerini görüyoruz.

İşte ilk olarak Demokratik Açılım,

Milli Birlik Kardeşlik Süreci, 2009'da Oslo Süreci bunların en önemlileridir. Bu ilişkinin doğurduğu meyveler. Bunlar içerisindeki en önemlisi, hiç kuşkusuz Oslo Süreci. Bu sürece ilişkin olarak beş toplantı var. Biz bu beş toplantının kayıtlarına sahibiz. Medyada bunu gördük. Bunları okuduk bunlarda gördüğümüz şu ki, çok ayrıntılı müzakereler yapılıyor devlet ile PKK arasında. Ama o süreç te ortadan kalkıyor. İşte 2011 yılının Temmuzunda, 14 Temmuzda o süreç ortadan kalktı ve daha sonra bir çatışma sürecine giriliyor.

Anlatmak istediğim bu tarihsel perspektifte 1991' den 2011'e kadar ki süreçte gördüğümüz şu; devlet bir arka kapı diplomasisini her zaman açık tutuyor. Her ne kadar güvenliği önünde tutuyorsa da hiçbir zaman görüşmeyi ihmal etmiyor ve bu görüşmeler üzerinden de bir siyaset inşa etmeye çalışıyor. Ancak burada da başarılı olmayınca, yani Oslo Süreci de çökünce çok şiddetli bir çatışma süreci yaşanıyor. Türkiye 2011 ile 2012 arasında o dönemde, Uluslararası Kriz Masasının hazırladığı bir rapor vardı. 1999'dan beri en çetin çatışmaların 2011 ile 2013 süreci içinde yaşandığı ortaya konmuştu.

Çözüm Sürecinin Ortaya Çıkışı

2013 sürecinde ise dediğim gibi artık bu işi bu şekilde çözemeyiz siyaseti ortaya koyalım, siyasetin ağırlığını artıralım düşüncesi hâkim olunca, çözüm süreci başladı ve bu süreç Ocak 2013, Haziran 2015 olmak üzere iki buçuk yıl sürdü.

Çözüm Sürecinin Kazanımları

Peki, biz bu süreçte ne kazandık. Şimdi kimse, bu süreci ağızına almıyor. İnsanlar o süreçten, o sürecin aktörleri dahi o süreçten çok sityayışle bahsetmiyorlar. Mümkünse o süreçte yer alan isimlerini unutturmaya çalışıyorlar. Benim kanım o değil tabi. Ben tam tersini düşünüyorum. Bence Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihte özellikle Ak Parti iktidarını düşünürseniz, Ak Parti iktidarının on beş yıllık süreçteki en iyi hikâyesi, en iyi politikası çözüm sürecinin kendisiydi.

Ben bu sürecin üç önemli

kazanımının olduğunu düşünüyorum. İki buçuk yıl süren sürecin üç önemli kazanımı oldu.

İlki Türkiye Cumhuriyeti siyasetinde temel bir ön yargı yıkıldı. Neydi o temel ön yargı?

Devlet terör örgütü ile görüşmez. Herhangi bir iktidar, terör ile görüşürse o iktidar halk tarafından yerle yeksan edilir. Oysa bu böyle olmadı. Bu tabi iktidarın toplumsal tabanının güçlü olmasından kaynaklı olan bir husustu. Açık bir şekilde ilk defa topluma açık bir şekilde bir siyaset yürütüldü. Bu sorunu çözmemiz için görüşme yapmamız gerekiyor ve görüşeceğiz denildi ve bu topluma anlatıldı. Toplumun önemli bir kesimi bunu kabul etti ve süreç ilerledikçe kabul oranı daha da yükseldi.

Bizim Erdoğan ile ilk toplantıyı yaptığımızda çözüm süreci daha yeni deklere edilmişti. O zaman Erdoğan kamuoyu yoklamaları yapar bilirsiniz her konuda, Erdoğan her konuda kamuoyu yoklamaları yaptırıyordu. Bize söylediği bu sürece desteğin yüzde 63 olduğunu söylemişti. Bölgeden bölgeye değişmekle birlikte genel ortalamanın yüzde 63/65 civarında bir bantta olduğunu bize söylüyordu. Aradan iki ay, üç aylık süre geçtikten sonra ikinci bir akıller toplantısı yaptığımızda bu desteğin yüzde 75/80'lere çıktığını söylemişti. Dolayısıyla "devlet görüşme yapamaz." "Görüşme yapan siyasal iktidar halk tarafından çok ciddi şekilde tokat yer." şeklindeki ön yargı burada ortadan kalktı. O süreç içerisinde yapılan gerek yerel seçim gerekse de, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yine Ak Parti birinci parti olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla bu siyasi önyargının bir temelini olmadığı ortaya çıktı.

İkincisi, bence bu da son derece önemli bir çıktıydı. O da sürecin toplumsallaşmasıydı. Yani Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde ilk defa bir mesele, Kürt Meselesi bu kadar ayrıntılı bir şekilde tartışılmaya başladı. Bu kadar ayrıntılı bir şekilde konuşulmaya başlandı. Şimdi ben İç Anadolu bölgesinde çalışıyordum İç Anadolu Bölgesi, bu sürece en fazla tepki duyan bölgelerden biriydi. İki bölge vardı

sürece tepki ile öne çıkan. Biri İç Anadolu diğeri Karadeniz Bölgesi idi. Burada çok yoğun tepkiler vardı. İç Anadolu'da 13 ile ve 4 büyük ilçeye gittik. Hepsinde süreç şöyle işliyordu: Biz bir ilçeye gittiğimizde veya bir ile gittiğimizde o tartışma, biz gelmeden üç dört gün önce başlıyordu. Yani o heyetin içinde yer alan isimler kimlerdir? Neler yazmışlar, neler etmişler, neler söylemişler onlar çok ciddi bir şekilde oranın yerel basını tarafından araştırılıyordu. Gündeme getiriliyordu. Dolayısıyla siz gelmeden üç gün önce hakkınızda bir kamuoyu oluşuyordu.

O ile geldiğiniz gün bütün ilde hayat duruyor ve sizinle birlikte hayat başlıyordu. Yani bütün yerel TV'ler tüm gazeteciler bütün yerel radyolar canlı yayın yapıyorlar. Röportaj alıyorlar, sizlerle birlikte çalışıyorlar. STK'ler sürece destek olan ve sürece karşı olan STK'ler aynı masada bir araya geliyorlardı ve ciddi bir sohbet yapılıyordu. Siz gittikten sonra da üç/dört gün, bu mesele o ilde tartışılmaya devam ediyordu. Dolayısıyla bu sorunun, ilk defa bu kadar keskin bir şekilde tartışıldığı başka bir toplumsal ortam olmadı. Heyetin oluşumu çok eleştiriliyordu. Bence iyi bir oluşumdu. Şöyle ki; Politik kimlikleri çok fazla ağır basan insanlardan oluşan bir heyetle bu işi yapamazsınız. Yani, örneğin Ak Partili bir heyet gitseydi, hiçbir şekilde bu kadar yoğun katılımlı bir toplantı yapamazdı. Ne CHP ne MHP ne HDP ama hani daha tırnak içinde "nötr" kimliklerle bilinen insanlarla olması bu anlamda insanların her kesimden katılmasını sağladı.

Her heyette dokuz kişi bulunuyordu. Her birimiz çözüme ilişkin farklı çözümleri savunuyorduk. Ortaklaştığımız tek bir nokta vardı. "Bu mesele siyasetle çözülür." Onun dışında Kürt Meselesine bakış, hak ve özgürlüklerin alanının ne kadar genişleyeceği v.b konularda heyet üyeleri de aslında birbirinden farklı düşünüyordu. Dolayısıyla çok ciddi bir tartışma ortamı vardı. Mesela Yozgat gibi Çorum gibi Aksaray gibi hani milliyetçi muhafazakarların çok yüksek olduğu yerlerde, ben nitelikli tartışmaların

olduğunu birebir müşahade ettim. Bu çok iyi bir şeydi. Farklı kamuoyundan insanlar bir araya geliyordu.

Sürece karşı çıkanların sesinin çıkmasına mukabil süreci destekleyenlerin de olduğunu söylüyorduk. Kürtlerin neler yaşadığı ilk defa bu kadar ayrıntılı tartışılıyordu v.s dolayısıyla bu meselenin toplumsallaşması, meselenin gündemleşmesi gerekiyorsa o süreçte bu yapıldı. Mesele toplumsallaştı, bu da son derece önemliydi.

Üçüncü ve de en önemli kazanım; aslında hukuki açıdan çok önemli adımlar atıldı. Şimdi kimse hatırlamıyor. Çözüm sürecimde çıkan bir yasa. O yasa halen meriyette olan bir yasa. Kısa bir yasa. Altı maddeden oluşan bir yasa ama o yasa son derece önemli bir yasa. Neden? Çünkü iki temel özelliği var. Bir tanesi çözüm sürecinde yer alan ve çözüm sürecini yürüten iktidara ekonomik sosyal hukuki ve siyasi bütün tedbirleri alabilme yetkisi veriyor. Yani, oldukça geniş bir çerçeve. İçinde bütün yetkileri veriyor. Yine bu süreç içerisinde yer alan aktörlere hukuki bağışıklık kazandırıyor. Bürokrat ve siyasetçilerin süreç içinde herhangi bir şekilde korkmadan süreci yürütmelerini temin etmek amacıyla. Dolayısıyla hem önyargıları yıkması, hem de hukuki ve siyasi bir temel alt yapı kurması açısından son derece önemli bir süreci ve bence deminde dediğim gibi Ak Parti iktidarının 15 yıllık süreç içindeki en iyi hikâyesini oluşturuyordu. Ancak hani bu kadar iyi kazanımlar olmasına rağmen süreç neden işlemedi?

Bir noktadan sonra tıkanı. Aslında sürecin fiili olarak bittiği nokta 6-8 Ekim'di. 6-8 Ekim olaylarından sonra artık bu süreci yürütmek son derece güç olmuştu. Çünkü sürecin taraflarının, zaten baştan itibaren var olan birbirlerine karşı güvensizliklerini en had safhaya çıkardığı noktaydı.

Hatta bana sorarsanız daha önce de bunun hazırlıkları yapılıyordu. 6/8 Ekim olaylarından sonra artık iki taraf da, daha büyük bir savaşın hazırlıklarını yaptılar ve daha da hızlandırdılar.

Buna yönelik bir takım müdahaleler yapıldı. Bir takım acil müdahaleler yapıldı. Örneğin Dolmabahçe mutabakatı bu acil müdahalelerden biriydi ama yapısal olarak süreç o kadar kritik bir noktaya gelmişti ki, artık onu yürütmek mümkün değildi.

Çözüm Sürecinin Yapısal Sorunları
Peki neydi yapısal olarak sorun. Bana göre burada iki temel sorun vardı. Süreci bitiren iki temel sorundan bahsetmemiz mümkün.

Birisi Suriye, Suriye denkleme sonradan girdi ve Suriye'nin denkleme girmesiyle birlikte bütün paradigmlar yerle yeksan oldu. PKK orada kendisi için daha mümkün bir alan gördü. Türkiye'deki çözüm süreci muhayyel bir başarı vadederken, Suriye ise fiili başarı vadeliyordu. Dolayısıyla Türkiye'deki çözüm süreci birincil olmaktan hatta bana sorarsanız ikincil, üçüncül olmaktan çıktı Suriye'ye odaklandı.

Devlet için ise, Suriye'de meydana gelen olaylar ciddi bir tehlike olarak okundu. Ciddi bir beka sorunu olarak okundu. Bu sorun devlet yetkilileri ile konuştuğumuzda bunun sadece bir retorik ve hamaset söylemi olarak değil, politikalarını etkileyen çok derin bir hat olduğu görülmekte. Burada bir beka sorunu var artık bu saatten sonra Suriye üzerinden bir uzlaşma olmadan Türkiye'deki Kürt Meselesi üzerinden çözüm üretmenin imkanı ortadan kalktı. Dolayısıyla, Suriye, Türkiye'deki çözüm sürecinin başlamasının dinamiği olduğu gibi sürecin bitmesinin de dinamiği oldu. İki taraf burada kendileri açısından bir orta nokta veya birlikte yürüyebilecekleri bir siyasi güzergâh inşa edemediler. Dolayısıyla bence sürecin bitmesindeki en önemli sebep Suriye'de fiili durumun ortaya çıkması ve bu durumu iki tarafın çok farklı ve birbirine tehdit olacak şekilde okumalarıydı.

İkincisi; hasbelkader sürecin içinde yer almış biri olarak ve yakından gözlemleme fırsatı bulan biri olarak şunu söyleyebilirim. Sürecin mimarisi iyi planlanmamıştı. Yani aslında kötü bir mimarisi vardı. Nedir mimariden kastettiğim? Üç şey var süreç

açısından baktığımızda, üç temel eksiklik vardı. Üç temel yapılan hata var. Bir hedef açısından bir muğlaklık vardı, evet PKK biz barışı istiyoruz, devlet de biz barış istiyoruz, ikisi de biz çözüm istiyoruz diyor da çözümden ve barıştan devletin ne anladığı ve PKK'nin ne anladığı arasında ciddi fark var. Aslında birbirinden çok farklı şeylerdi, devletin anladığı şey şuydu; PKK silahlarını bırakacak. Kürtlerin bir takım demokratik hak talepleri var. Bunlar da, genel bir demokratikleşme sürecinde buharlaşacak. Biz güle oynaya yolumuza devam edeceğiz, diye düşünüyordu. PKK ise bu sürecin sonunda veya bu süreç beklediği gibi sona ererse kendisinin politik hegemonyasını, politik iktidarını bölgede devam ettireceği bir yapının kurulması projesinin hayalini kuruyordu. Bu iki fark, aslında ak ve kara kadar birbirinden ayrı hedefti. İkisinin hedefi bu kadar ayırdı. Aradaki uçurum hiçbir şekilde giderilemedi. Süreç içinde giderebiliriz diye düşündüler ama hiçbir zaman bu olmadı, daha aksine süreç uzadıkça bu politik farklılık çok açık bir şekilde kendisini gösterdi.

Bence sürecin kırılmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi buydu. İkincisi bir zamanlama problemi vardı sürecin. Yani kimin, hangi aktörün ne zaman neyi yapacağı, karşılığında nelerin yapılacağı konusunda tam bir belirsizlik söz konusuydu. Bu tabi bizim bildiğimiz tarafı, belki onlar kendi aralarında görüşürken bir takvim üzerinde anlaşmışlardı. Ama kamuoyunun ve sürecin içinde hasbelkader yer alan bizlerin bildiği buydu. Elbette bu tür süreçlerin örneklerini izlediğimizde bu tür süreçlerde her şeyi keskin bir şekilde belirlemenin imkânı ve gereği yok. Aslında biz buna gene literatürde muğlak yapıcılık deriz. Yani bir muğlaklık var. Yapıcı muğlaklık, bu muğlaklık yapıcı bir şekilde kullanılır. Tarafların esnek bir siyaset izleyebilmeleri için buna ihtiyaç duyuluyor. Ancak bir süreden sonra bunların giderek azaltılması ve daha kesin tarihler üzerinde konuşmak gerek. Mesela Kolombiya'daki süreçte beş temel madde vardı. Toprak reformu, silahların bırakılması,

uyuşturucu trafiği ile mücadele gibi beş temel madde vardı. Bu maddelerin ne zaman yapılacağı konusunda açık şekilde deklarasyon açıklandı. Taraflar buna uyarak süreci yürüttüler. Bizde bu olmadı her taraf mümkün mertebe inisiyatifli diğerinin eline vermemek, kontrolü diğerinin elinde tutmasını engellemek için üzerlerine düşeni yapmaktan imtina ettiler.

Bir şey yaptıklarında ise bunu yine en asgari seviyeden oldukça zamana yayarak ve oldukça hani temelden yapmaya çalıştılar. Mesela PKK çekileceğim dedi, ama çekilme çok sınırlı tutuldu. Yine biz Erdoğan ile yaptığımız akıllar toplantısında Dolmabahçe'de PKK biz çekileceğiz dedi, Mayıs ayında hatırlayacaksanız. 13 Mayıs'ta Karayılan Kandil'de bir basın toplantısı yaptı. Bütün Türk Medyası canlı yayınladı. Biz bu tarihten sonra, ancak aradan iki ay geçtikten sonra yaptığımız toplantıda, çekilmenin yüzde 10- 15 civarında olduğunu, çekilme konusunda bir isteklilik görmediğini Erdoğan söyledi. Öte taraftan yasa çıkarılacak, dendi. Bu yasa mümkün mertebe uzatıldı ve muğlak bırakıldı. Dolayısıyla hangi aktörün ne zaman neyi yapacağı, diğer aktörün bunun karşılığında hangi adımı atacağı konusunda muğlaklık vardı. Bu muğlaklık her iki tarafın süreci kendi bildikleri gibi okumalarına, kendi uygun gördükleri zaman adım atmalarına sebebiyet veriyordu. Bu da tabi ciddi manada güvensizliği besleyen unsurlardan biriydi.

Üçüncü yapısal sorun, taraflar arasında bir problem çıktığında bunu giderecek herhangi bir mekanizma söz konusu değildi. Yani üçüncü göz, gözlem heyeti gibi ifadeler kullanıldı ama, bu hiç kurulmadı. Akil insanlar heyetine bu tür misyonlar atfedildi ama, bu da işler değildi. Bu heyetin içinde yer alan biri olarak benim anladığım şu misyonu vardı; biz iktidar ile daha doğrusu çözümün tarafları ile toplum arasında bir ara yüzdük. İnsanlara gidiyorduk bu mesele bu şekilde çözülmez siyaseten çözmek zorundayız. Bu mesele çözülürken sizin birtakım kaygı, talep ve korkularınız olabilir. Biz bunları not etmeye geldik. Bu notu, raporu

hazırlayacağız ve bunu siyasi taraflara sunacağız. Dolayısıyla aslında akil insanların yaptığı, sürecin toplum içinde yayılmasını sağlamak, barış fikrini güçlendirmekten ibaretti. Bir bakıma halkla ilişkiler ilişkisiydi. Halkla ilişkiler hizmeti. İnsanlara bu iş iyidir, barış iyidir, bunu yapmalıyız. Yoksa akil insanların sürecin tarafları üzerinde herhangi bir şekilde kendi pozisyonlarını uygulatabilme, onlar arasında arabulucu olma ve bir sorun çıktığında bu sorunları giderebilecek bir mekanizma olarak iş görebilme imkânları sürecin kendisinde söz konusu değildi. İşte gerek sürecin mimarisinden kaynaklanan üç önemli yapısal hatadan, gerekse Suriye'deki gelişmelerden sonra biliyorsunuz, süreç yıkıldı.

Önce, işte buzdolabına konulduğu söylendi. Daha sonra ortada ne süreç, ne buzdolabı kaldı. Tamamıyla yıkılan bir süreçten bahsediyoruz. Sürecin devam ederken yani benim dünya örneklerinden öğrendiğim şu vardı. Daha doğrusu Kürt Sorununun tarihsel seyrinden öğrendiğim şey aynıydı. Bir çatışma sürecini demokratik siyaset ile çözmeye çalışırsanız bunu mümkün mertebe çabuk bitirmeniz gerekir. Bitirmediğiniz zaman umutlar eskisinden çok daha keskin bir şekilde kırılıyor. İki, daha önemli probleme yol açıyor. Birincisi çatışmaların mekânı değişiyor. Biz bunu kendi sürecimizde net olarak gördük. Daha önce kırsalda olan çatışmalar kent merkezlerine taşındı ve kent savaşıları yaşandı. Bölgenin on bir merkezi yer ile yeksan oldu. Çatışmanın mekânı, yeri değişti. Bu ciddi bir değişimdi.

İkincisi yine bu tür süreçler başarısızlıkla sonuçlandığında gelen şiddet dalgası bir öncesinden büyük olur. Daha şiddetli bir çatışmaya yol açar. Mesela Oslo süreci yıkıldıktan sonra 2011'de çatışma süreci 1999'dan beri en büyük çatışma süreciydi. Daha sonra çözüm süreci yıkıldıktan sonraki çatışma süreci, Oslo Süreci'ndeki çatışma sürecinden, çok daha şiddetli çatışma sürecine dönüştü vs. bunun her ikisi de yaşandı hem çatışmanın mekânı değişti, hem şiddeti arttı. Tabi şiddet artınca taraflar arasındaki kutuplaşma kendi

sınırlarına çekildi. Ciddi manada ortaya çıktı. Siyasetin çekildiği, asayişin öne çıktığı bir süreci yaşadık ve yaşamaya devam ediyoruz.

Çözüm Sürecinin Geleceği

Dolayısıyla dünü ve bugünü bu, peki yarını ne olacak. Şimdi bana kalırsa tekrardan bir sürece dönmenin iki önemli şartı var. Yani iki şartından bahsetmek mümkün. Bir tanesi yine Suriye. Yani biz artık bu meseleyi Suriye'den bağımsız bir şekilde konuşamayız ve konuşursak bu çok gerçekçi bir şey olmaz. Dolayısıyla Suriye'de eğer taraflar arasında bir asgari mutabakat oluşabilirse eğer, bu Türkiye'de yeni bir çözüm sürecinin başlamasına sebebiyet verebilir. Ama burada bir mutabakat oluşmadığı müddetçe Türkiye'de yeni bir çözüm sürecinin oluşma olasılığı son derece güç. Çünkü oradaki çatışma burasıyla yakından ilişkilidir.

İkincisi bence yeni bir süreç başlayacak olursa eğer burada devletin çok temel bir şartı var. Devlet silahın kesinlikle bırakılmasını şart koyuyor. Daha önceki gibi bir sürece başlayalım, ilerleyen zaman içerisinde bu silahı bırakırız. "Silahı bırakmayı gözden geçiririz" şeklindeki bir çözümün işlemediğini görüyor. Devlet şöyle yapıyor aslında. Şunu yaptı. Devlet açısından yetkilileri ile yine süreç üzerine yaptığım görüşmelerde yazdığımız raporda gördüğümüz şu. Devlet tecrübe ederek neyi yapamayacağını görüyor ve onun üzerinden kendisine bir siyaset işletiyor.

Mesela Oslo sürecinde şunu gördü. İki tarafın dışında üçüncü bir gücün burada olması süreci kesinlikle zehirler. Biz artık herhangi bir şekilde dış bir gücün burada olmasına müsaade etmeyiz. Hem Erdoğan, hem de ondan sonra Davutoğlu ile yapılan görüşmelerde bunu çok net bir kırmızı hat olarak ortaya koydular. Bu bizim sorunumuz. Bunu en iyi biz biliriz. Dışarıdakiler ancak bunu daha fazla artırır. Sakın ola dışardan bir heyetin buna müdahalesi, bir devletin, bir STK'nın buna müdahalesi söz konusu olmasın. Mesela Oslo'dan çıkardığı en önemli sonuç buydu. Dışardan bir güç

bu sürece dâhil olmasın. Biz bunu kendi aramızda çözelim. Çözüm sürecinde çıkardığı benim yaptığım görüşmelerden edindiğim izlenim şu: Mutlak bir silah bırakma deklarasyonu olmadan bu tür bir süreci yürütmenin kendi açılarından doğru olmadığını düşünüyorlar. Bunu sadece zaman kazanma bir sonraki döneme kendini tahkim etme açısından süre kazanma olarak görüyorlar. Bunun üzerinden siyasi okumalar var. Dolayısıyla bir süreç eğer başlarsa bu bir taraftan, bir tarafın silahı bıraktığını ilan eden bir deklarasyon, diğer taraftan Suriye'de ise asgari bir mutabakatın olmasını gerektiriyor. Ancak bunun üzerinden ilerlenebilir. Onlarla konuştuğumuzda şunu söylüyorlardı. İçinde bulunulan durum ümitvar olmamızı sağlayacak durum değil. İster demokratik açıdan, ister hukuki, ister de kullanılan siyasi dil açısından bakarsanız, son derece ümitleri kıran bir tablo var önümüzde. Ancak özellikle 1990'dan bugüne geçen çeyrek asra baktığımda bunu yaşamız itibarıyla hepimiz yaşadık. Dolayısıyla biliyoruz. Bence Türkiye siyasetini yorumlarken yapılabilecek en büyük hatalardan biri, verili durumu sabit olarak görmektir. Yani Türkiye'de verili durum hiçbir zaman sabit durum değildir. Sürekli değişebilir. Siyasi aktörlerin pozisyonları değişebilir. Yarın, ertesi gün farklı bir şekilde bu sürecin tekrardan başlayacağını görebiliriz. Yine son bir şey söyleyeyim. Ondan sonra tartışmalarla zenginleştirebiliriz. Dünya tecrübelerinin gösterdiği şöyle tecrübeler var.

Kürt meselesi gibi belirli bir toplumsal tabanı ve tarihi arka planı olan bir mesele, eğer yedi yıl içerisinde çözülmezse, yani bir silahlı yapı ortaya çıkmış, bu silahlı yapıya siz yedi yıl içerisinde ister onu yok etmek, ister silah bıraktırmayı gerçekleştirmediğiniz müddetçe yedi yıldan sonraki bir süreçte bu sorunların hepsi politik müzakereyi gerektirir. Yani ondan sonraki süreç, kaçınılmaz şekilde bir politik mücadeleyi beraberinde getirecek. İkinci olarak da şunu söyleyeyim; Yine dünya tecrübeleri. Geçen gün Norveç'teydim. Norveç'te Kolombiya sürecinin içinde yer alan bir aktör ile doğrudan görüştüm. Kendisi başkan

Santos'un basın danışmanlığını yapan gazeteci. Daha önce sivil gazetecilik yapıyormuş. Santos başkan olduğunda saraya taşınıp basın sözcüsü olmuş. Süreci anlatıyor.

1950'lerden başlayan 50-60 yıllarında başlayan şiddet dalgası var. 1960'lı yıllarda, Farc kuruluyor. Ondan sonra 2015 yılına kadar süren çatışma süreci var. Ama bu çatışma süreci içinde çeşitli defalar süreçleri deniyorlar. Mesela 1998'de bir muhafazakar lider geliyor. Barış vaadiyle geliyor. Bu barış vaadiyle gelip başkan oluyor. Ancak bunu çözemiyor. Sonra 2006 yılında bu sefer daha sağcı bir lider Uribe geliyor. Uribe ise Farcı bitirme misyonu ile geliyor. Ancak o da başarılı olamıyor. Uribe'nin yardımcısı aynı anda savunma bakanı olan Santos sonraki dönemde başkan oluyor. O şunu söylüyor:

Savaş bitmeyecek gibi mücadeleye devam edeceğiz. Yarın masaya oturacak gibi politik hazırlığımıza devam edeceğiz diyor. Bunun gibi bir siyaset yürütüyor. Nihayetinde çözüm sürecine ulaşıyorlar. Söylemek istediğim şu, hiçbir çatışma çözümsüz değildir. Neredeyse hiçbir çatışma tek bir defa denenerek çözülmüş değildir. Jonathan Powell kendisi İRA'nın silah bırakmasında Tony Blair'in danışmanlığını yapan bir vatandaştı. Şu anda da dünya çapında müzakere heyetlerinin içinde yer alan önemli bir aktör. Şunu söylüyor: Bu benimde sürekli olarak kullandığım bir söz. Bir kere deneyip çözemediğinizde o sorunun çözümsüz olduğunu göstermez, sadece daha fazla denemeniz gerektirdiğini gösterir. Benim de inandığım o. Türkiye'de bundan sonra daha fazla deneyecek, denemek zorunda kalacak diyorum. Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Bu metin Aksiyoner Hukuk Derneği davetlisi olarak Mayıs 2018'de sunum yapan Doç.Dr.Vahap Coşkun'un konuşma çözümünden derlenmiştir.

Mülteciler, Sığınmacılar, Göçmenler ve Nefret Suçları

Taner Kılıç*

Nefret suçları ve hareket halindeki kişiler

Genel anlamda ırkı, milliyeti, dini, cinsiyeti, cinsel yönelimi, engelliliği gibi temel ve değiştirilemez nitelikteki özellikleri nedeniyle mağdura karşı özel saikle işlenen suçları tanımlayan “nefret suçları” kavramı, muhatap aldığı kesim bakımından çoğu zaman iltica ve göç nedenleri ile kesişir. Zira halen bu alandaki uluslararası en temel metin olan 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesine göre “mülteci”; ırkı, dini, milliyeti, siyasi görüşleri ve belirli bir toplumsal gruba mensubiyetinden (bu kapsamda çoğunlukla cinsiyet ve cinsel yönelim sorunları anlaşılmaktadır) ötürü vatandaşı olduğu ülkeden zulüm tehdidi altında kaçan kişidir. Yine, birçok düzenli veya düzensiz göçmen kendi ülkesinde belki de bu kimliklerinden ötürü iş imkanlarına sistematik olarak uygulanan ayrımcılık politikaları ile erişemediği için kendisini göç yollarında bulmuştur. Bu kabaca yapılan tanımlara baktığımızda nefret suçuna muhatap olan mağdur kesimle mültecilerin iltica nedenlerinin büyük oranda benzediği, hatta çoğunlukla örtüştüğü rahatlıkla görülmektedir. Sayılan “kimliklerinden” ötürü vatandaşı olduğu ülkeden kaçan ve aslında bu kimliklerinin güvence altına alınacağı ümidiyle bir başka ülkeye sığınan veya göçen kişi maalesef yine bu sığındığı veya göç ettiği ülkede aynı kimliğinden ötürü hedef konumunda bulunabilir.

Dolayısıyla iltica nedenleri ile ülkesinden kaçıp bir başka ülkeye sığınan veya iş imkanları arayan kişinin ciddi bir travmatik dönemde ve oldukça dezavantajlı bir durumda bulunduğu hatırlanırsa, bir de sığındığı ülkede muhatap olabileceği nefret suçlarının kendisini iki kat mağdur edeceği takdir edilecektir. Keza, nefret suçuna muhatap bir mağdurun hak arama yollarında yaşayacağı sorunları olsa da mağdurun o ülke vatandaşı

olması durumunda nispeten bazı olanakları vardır. Oysa mağdurun mülteci, sığınmacı veya göçmen olması halinde dil ve hukuk bilmemesi, çoğunlukla ekonomik sıkıntı içinde olması yanı sıra esas olarak hak arama mekanizmalarına erişim aracı olarak görebileceğimiz polis veya adli mekanizmalara başvurması halinde sınır dışı edilebileceği korkusu onu diğer nefret suçları mağdurlarından ayırır. Dolayısıyla hem potansiyel mağdur kesim olarak iki kat risk taşımaları, hem de hak arama mekanizmalarına erişimde diğer mağdur kesimlerde görülmeyen dezavantajları ve korkuları barındırmasından ötürü mülteci, sığınmacı ve göçmenler nefret suçları ile mücadelede özel olarak dikkati hak eden bir kesimi oluşturmaktadırlar.

Hukuki durum

Bu nedenle bu aşamada ülkemizdeki mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin genel hukuki durumuna kısaca bakmakta fayda vardır: Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesine ve 1967 New York Protokolüne coğrafi sınırlama ile taraf ülke durumundadır. Bunun anlamı; Avrupa Konseyinin siyasi sınırlarından gelen bir kişinin Türkiye’de “mülteci prosedürü”, bunun dışında kalan dünyadan gelenlerin ise “geçici sığınmacı prosedürüne” tabi tutulmasıdır. Türkiye, geçici sığınmacı prosedüründen olumlu sonuç ile çıkan kişilerin muhafaza kalmasına “tahammül” etmektedir. Türkiye’ye yönelik yapılan bir iltica başvurusunda prosedürün sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi adına başvuru ile kayıt, mülakat ve belki 2. mülakat görüşmeleri yapılır. Bu görüşmelerin dışında başvuru (sığınmacı) hakkında

bir karar verebilmek üzere dosya üzerinde inceleme yapılır. İçişleri Bakanlığı tüm bu prosedür süresince (ki yasada her ne kadar 6 ay içinde tamamlanması gereken bir süreç olmasına rağmen olumsuz kararlara yönelik itiraz ve yargı yollarına başvurulması halinde en az 7-8 yıla kadar uzayan uzun bir süreçtir) sığınmacının önceden tespit edilen ve “uydu kent” tabir edilen şehirlerden birinde ikamet etmesi istenir (günümüzde artık sadece “kayıtlı açık olarak belirlenen illerde başvuru alınmakta ve hukuki süreç takip edilmektedir). Türkiye’de (Suriye’den gelen sığınmacılar için yapılanlar hariç) “mülteci kampı” yoktur ve belirlenen uydu kentlerde sığınmacılardan şehir içinde serbest ikamet etmeleri, kaçmadıklarının tespiti amacıyla da haftanın belirli günlerinde Göç idaresi İl Müdürlüğü’ne giderek imza vermeleri istenir. Ancak sığınmacıların o uydu kentte yaşayabilmeleri konusunda kolaylık sağlayan, buna imkan veren ve “otomatik” işleyen uluslararası, ulusal, resmi veya sivil bir sosyal yardım mekanizması yoktur. Birçok sosyal hak alanında sorun olduğu gibi çalışma izni alabilmek teorik olarak mümkün, pratik olarak imkansızdır. Dolayısıyla sığınmacılar bu şekilde zorunlu iskana tabi tutuldukları bu uydu kentlerde kiralayabildikleri derme çatma evlerde sadece iltica taleplerinin yer aldığı dosyalarının sonuçlanmasını bekler, bekler ve beklerler. Bu süreç içinde şehirlerde belli-belirsiz bir görüntü olarak yaşarlar ve elbette o şehir halkı ve kamu otoriteleri ile asgari düzeyde dahi olsa bir sosyal ilişki kurarlar. Tecrübelerimiz göstermektedir ki; her şehirdeki mevzuat aynı olsa da o ildeki kamu otoriteleri ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı yöneticilerinin ilgi, bilgi ve duyarlılık derecesine, yani neticeten keyfine göre sığınmacı kesime yönelik sağlanan hizmetler çok çeşitli seviyeler göstermektedir. Keza; yerel idareler, yerel medya, sivil toplum

örgütleri ve akademinin ilgi ve alaka düzeyine göre sığınmacıların şehir halkı ve yaşamına dahil olma süreçleri şehirden şehire farklılıklar göstermektedir.

Göçmenlerin durumu ise daha farklıdır: nispeten kalifiye ve hukuki bir sorun yaşamayan düzenli göçmenlerin aksine düzensiz göçmenler ülkede / şehirde yasa dışı olarak bulunmak ve/ya çalışmaktan ötürü sürekli yakalanmak ve sınır dışı edilmek riski ve korkusu altında bulunmaktadır. Dolayısıyla çok çok ciddi bir haksızlığa ve hatta suça muhatap olduklarında dahi resmi mercilere başvurabilme ihtimalleri yoktur. Ülkede bulunmalarının hukuki bir zemini ve yasal statüleri bulunmamasından ötürü her zaman en çok hakarete, ayrımcılığa, sömürüye ve hatta suça açık kesim olarak yaşamaktadırlar. Bu kişiler çoğunlukla insan kaçakçılarının, bazen de insan tacirlerinin manipülasyonu ve zorlaması ile hareket etmekte olup en çok risk altında bulunan gruptur.

Türkiye’de iltica ve göç konularını içeren yasal düzenleme ve bu yasal düzenleme ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, henüz çok yeni sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. Ülkede son on yılda ve özellikle 2011 Nisan ayında Suriye’de başlayan iç karışıklıklar nedeniyle ülkemize sığınma zorunda kalan ciddi sayıdaki Suriyeli sığınmacılar nedeniyle bu alan sürekli ülke kamuoyu gündemindedir. Bu nedenle Türkiye bu alanda tarihi bir kavşaktadır. 2005 yılında hazırlanan İltica ve Göç Eylem Planında uydu kentlerde serbest ikamet uygulamasına ek olarak, her biri 750 kişi kapasiteli olmak üzere 7 ayrı şehirde (Ankara-Ayaş, Kayseri-Kocasinan, İzmir-Çiğli, Erzurum-Aşkale, Van-Edremit, Kırklareli-Pehlivan köy, Gaziantep-Oğuzeli) Kabul, Barınma ve Tarama Merkezinin, ikisi yine Ankara-Ayaş ve Erzurum-Aşkale’de olmak üzere 7 ayrı şehirde ise 750 kişi kapasiteli Geri Gönderme Merkezlerinin kurulması ve işletilmesi öngörülmüş idi. Ancak tam da Kabul Merkezlerinin hizmete girecekleri zamanda bu merkezlerin tamamı Geri Gönderme Merkezi olarak açıldılar. Günümüzde ise sayısını artık takip etmeye zorlandığımız sayı ve çeşitlilikte Geri Gönderme Merkezleri

ülkenin bir çok yerinde –adeta cezaevleri ile yarışır şekilde- açılıp çalışmaya başlamaktadır. Dolayısıyla bu yeni yapı ile sığınmacılar Türkiye’de ilk kez şehir merkezleri dışında da görece izole yerlerde, daha az nüfuslu ilçelerde belirli toplanma merkezlerinde kalabalık bir şekilde tutulmaktadır. Ancak şimdiye kadar ülke çapında gözlemlendiği gibi bu merkezlerin inşa edileceği ilçelerde sosyal bir inceleme çalışması ve/ya oluşturulan göç politikaları, dolayısıyla alınan önlemler söz konusu değildir. Şehir merkezlerinde yaşayan ve bazı şehirlerde çok ciddi sayılara ulaşan sığınmacı ve göçmen nüfusun yerel nüfus ile ilişkisi ve uyumu konusunda göze çarpan ve etkili olduğu gözlenen stratejiler veya politikalar hissedilmemektedir. Bu kapsamda daha çok nefret söylemi, yabancı düşmanlığı kapsamında değerlendirilebilecek açıklama ve haberler kamuoyunu meşgul etmektedir. Suriyeliler özelinde daha çok yükselen bu karışıklık söylemine dayanan olumsuz argümanlar, esasen ırkçılığın masum ve anlaşılabilir gerekçeleri olarak sunulmaktadır.

Veri toplama

Nefret suçları Türkiye’de henüz yeni sayılabilecek bir ceza hukuku konusu olması ve fakat ceza kanunu ve ilgili mevzuatta özel bir düzenlemeye sahip olmamasından ötürü benzerini ABD’de FBI’da gördüğümüz gibi nefret suçlarına ilişkin “resmi” bir veri toplama çalışması yoktur. Kollukta bazı suçlara ilişkin toplanan istatistiki bilgilerin bu suç türü dikkate alınarak bilgi toplanmamasından ve asıl önemli olarak bu konuda yetiştirilmiş bir uzman personel bulunmamasından ötürü Türkiye’de nefret suçlarının mağdurlarına yönelik bir veri tespiti çok büyük oranda yapılmamaktadır. Bundan dolayı diğer nefret suçlarına muhatap kesimler gibi mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin de nerede, ne kadar ve ne tür nefret suçlarına muhatap oldukları bilinmemektedir. Yine ABD’den SPLC örneğinde görülebileceği üzere Türkiye’de “sivil” alandan da bu konuya ilişkin ciddi bir veri toplama çalışması yapılmaması önemli bir boşluk alanı olarak durmaktadır. Diğer mağdur kesimlerde olduğu gibi bu

kesimde de konuyu değerlendirme öncesinde elde ciddi ve güvenilir verilerin olmaması bu suç türü ile mücadelede başlı başına bir sorun alanı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, yakın zamanda bazı insan hakları ve mülteci derneklerinin bu alanda veri toplamaya ve değerlendirmeye çalıştıklarını, özellikle medya ve sosyal medya haberlerini raporlamaya çalıştıklarını görmek gelecek adına bizleri umutlandırmaktadır. Bu çalışmalar, bu alana ilişkin farkındalığı belli düzeyde arttıracak ve umarız alınması gereken tedbirleri proaktif olarak ve daha da gecikmeksizin alınmasını hazırlayacaktır.

Yine geçtiğimiz yıllarda yayımlanan Barem Research, WIN / Gallup International Association raporuna göre Türkiye göç ve göçmen algısında %-46 endeksi ile “en kötüler” listesi içinde yer aldı. Oysa aynı rapora göre Türkiye, Çin ve Hindistan’dan sonra dünyada yurtdışına göçmen gönderen ülke olarak üçüncü, hele 6,5 milyon göçmeni ile nüfusa orantılandığında dünyada birinci ülke durumundadır. Bu verinin medya ve sosyal medyadaki mülteci ve göçmenlere yönelik nefret söylemi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Nefret suçları hakkında yasal mevzuat oluşturulması ve konunun hassasiyetle takibi işte tam da olumsuz örnekler ve Türkiye’ye “uyarı mesajı” veren bazı özel araştırmalar nedeniyle gereklidir. Aksi takdirde Yunanistan’ın ulaştığı mülteci ve göçmen düşmanlığından başlayıp kendi vatandaşı olan Gümölcine’li Müslüman Türklere de ulaşan, bazı Avrupa ülkelerinde görülen, ırkçı gruplarca yabancıların evlerini basarak dayak atmalara varan yabancı düşmanlığı düzeyine, bizim de uzun zamana kalmadan ulaşmamız uzak bir ihtimal değildir.

AİHM KARARLARINDA

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

Cihan Toprak*

Hans Kelsen, hukuk sistemlerinin birliği ve normatifliğini açıklarken, hukuk sistemini oluşturan normların rastgele bir araya gelmiş normlar bütünü olmadığını, onu sistem haline getiren şeyin normlarının bir bütün teşkil etmesi ve özel bir şekilde birbirleriyle ilgili olmaları olduğunu belirtir.¹

Üst üste yığılmış hukuk normlarını, hukuk sistemlerine çeviren normlar arası bu ilişki biçimidir. Bu özel ilişki biçimi aynı zamanda normların hiyerarşik düzenini ifade eder. Hiyerarşik yapılanma içinde uluslararası sözleşmelerin özel bir yeri vardır. Genellikle devletlerin anayasasında uluslararası sözleşmelerin bu hiyerarşik yapının hangi bölümünde yer aldıkları belirtilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 90. maddesi bu sorunu çözüme kavuşturmaktadır. Buna göre:

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. (...) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Anayasanın bu hükmüne göre, temel hak ve hürriyetlere ilişkin olan uluslararası andlaşmalar kanun hükmünde olup, herhangi bir kanun ile farklı bir hüküm içermesi durumunda öncelikle uluslararası anlaşmanın hükmünün uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının genel çerçevesi, Anayasanın 34. maddesinde düzenlenmekle beraber, bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller anayasanın atfıyla hazırlanan 2911 sayılı toplantı ve gösteri yürüyüşü kanununda düzenlenmiştir. Bu hak ayrıca Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin [Sözleşme] 11. Maddesinde temel bir

insan hakkı olarak düzenlenmiştir. 2911 sayılı kanunun uygulaması çoğu zaman bu hakkın kullanılmasını engellemekle beraber hak ihlallerine neden olmaktadır. Bu kanunun uygulama biçimi çoğu zaman Sözleşmeye aykırılık teşkil etmektedir. Sözleşmeye göre:

1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. (...)
2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. (...)

Sözleşme maddenin ilk bölümünde hakkın kapsamını düzenlemekte ikinci bölümünde ise bu hakkın kullanımının nasıl sınırlandırılabileceğini hükme bağlamaktadır. Sözleşmenin tamamını ve ilgili maddenin yorumunu ise üye devletlerin Sözleşmeye uymalarını denetlemek amacıyla Avrupa Konseyi bünyesinde kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi [Mahkeme] yapmaktadır. Mahkeme Balçık ve Diğerleri/Türkiye kararında², bu hakka yönelik yapılan müdahalenin “kanunda öngörüldüğü”, bir ya da daha fazla meşru amaca hizmet ettiği ve söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi için “demokratik bir toplumda gerekli olduğu” müddetçe 11. maddenin ihlaline yol açmayacağını belirtmekle sınırlandıranın, bu şartlarla sınırlı olduğunu ifade etmektedir.

Mahkeme insan haklarının bölgesel korunması açısından çok önemli bir rol oynamakla beraber Sözleşmeye sürekli yorumlayan ve sözleşmenin yaşayan bir metin olmasını sağlayan en önemli organdır. Mahkeme bu durumu Bayatyan/Ermenistan³ kararında şu şekilde ifade etmektedir:

Mahkemeye göre, Sözleşmedeki hakların, teorik ve yanıltıcı değil, kullanışlı ve etkili hâle getirilecek

şekilde yorumlanması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır.(...) Mahkeme Sözleşme'nin günün koşulları ve bugünün demokratik devletlerinde, egemen fikirler ışığında yorumlanması gereken yaşayan bir araç olduğunu tekrar etmektedir.

Düşünce Ve İfade Özgürlüğünün Bir Yansımasıdır

Mahkeme toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını da içeren 11 maddenin kendine has otonom rolünün yanı sıra bu maddenin ifade özgürlüğünü güvence altına alan onuncu madde ışığında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Mahkeme bu durumu Öllinger/Avusturya⁴ kararında şöyle belirtmiştir: “Kendine has otonom rolüne ve özel uygulama alanına rağmen, 11. maddede düzenlenen haklar aynı zamanda 10. maddenin ışığında değerlendirilmelidir. Fikirlerin korunması ve bunları ifade etme özgürlüğü, 11. madde tarafından garanti altına alınmış hakların amaçları arasında yer alır. Bu bakımdan, 10. maddenin siyasi ve genel çıkarı ilgilendiren konularda kısıtlamalara elverişli olmadığını akılda tutmak gerekir.”

Hakkın Kapsamı

Sözleşme'nin 11. maddesi “herkes barışçıl olarak toplanma (...) hakkına sahiptir.” demektedir. Bu nedenle Sözleşmenin güvencesi altında olan toplanma ve gösteriler şiddet içermeyen barışçıl toplantı ve gösterilerdir. Eğer toplantı barışçıl değilse ve şiddet içeriyor ise, mahkeme burada artık toplantı ve gösteri yürüyüşünün kısıtlanmasının Sözleşmeye uygunluğunu denetlemez. İstisnaları olmakla beraber Mahkeme genellikle ancak toplantı barışçıl ise, o durumda getirilen kısıtlamanın Sözleşmenin 11. maddesinin ikinci paragrafına göre demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığının incelemesine geçer.⁵ Mahkeme, bu durumu Stankov ve İlinden Birleşik Makedonyalılar

Örgütü/Bulgaristan kararında⁶ açıkça belirtmiş ve 11. maddede korunan toplanma özgürlüğünün şiddet içeren veya şiddeti yayma amacıyla olan bir gösteriye ve göstericilere uygulanmayacağını ifade etmiştir.

Başkalarının Şiddet Kullanımı Şiddet Kullanmayanların Hakkını Engelleme Gerekçesi Olamaz

Barışçıl bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılan bir kimse, aynı grupta başkaları tarafından yasaya aykırı eylemlerde bulunduğu için 11. maddedeki hakkını kaybetmez. Kolluk güçlerinin, barışçıl gösteri yapanlarla, şiddete başvuranları ayırıştırma ödevi vardır. Mahkeme, bir kişinin, kendisi davranış ve niyetlerinde barışçıl kaldığı bir gösteri sırasında başkalarının arızı şiddet eylemleri veya cezalandırılabilir davranışları nedeniyle toplantı hakkını kullanmaktan mahrum bırakılamayacağını belirtmektedir.⁷

Yol Kapatmak Tek Başına Şiddet İçermez

Yine bazı eylem biçimleri ve ifade tarzları da, tek başına şiddet içerikli olarak değerlendirilemez. Örneğin yol üzerinde trafiği engelleyecek şekilde gösteri yapmak şiddet içeren bir gösteri olarak sayılmamıştır.⁸

Bu Hak, Azınlıkta Kalan Ve Şok Edici Fikirleri De Kapsar

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı sadece toplumun çoğunluğunun benimsediği düşünceleri korumaz. Mahkeme Barankevich/Rusya kararında⁹ toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları sadece çoğunluğun kabul ettiği fikirleri kapsamadığını, özellikle azınlıkta kalan fikirleri garanti almaya yöneldiğini vurgulamıştır. Mahkemeye göre çoğulculuk, tolerans ve diğerlerinin fikirlerine ve inançlarına saygı duymak, demokratik bir toplumun en önemli karakteristik özelliklerindendir. Demokrasi, çoğunluğun fikirlerinin her şartta üstün geleceği anlamına gelmez, önemli olan azınlıkta kalan fikirlerin çoğunluk fikrine karşı korunmasını sağlamaktır, demektir.

Ayrılkçı Grupların Barışçıl Gösterilerini Güvenceye Alır

Mahkeme, Stanvkov ve Ilinden Birleşik Makedonlar Örgütü/Bulgaristan kararında¹⁰ ayrılkçı - yasa dışı olarak nitelendirilen örgütün düzenleyeceği toplantıların da 11. maddenin sağladığı güvencelerden faydalanması gerektiğini belirterek "tehlikeli" bulunan örgütün toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkının, kamu düzeni gerekçesiyle engellenmesini ihlal olarak değerlendirmiştir.

Tek Başına Bildirim Yükümlülüğünün İhlali, Sınırlama Ve Yasaklama Nedeni Olamaz

Mahkeme Oya Ataman/Türkiye¹¹ kararında tek başına bildirim yükümlülüğünün ihlalinin yasaklama nedeni olamayacağını belirtmiştir. Bu kararda Mahkeme "bildiri yapılmadığı takdirde, gösterinin kanundışı olacağına kanaat getirmektedir.(...) kanundışı bir durumun toplantı özgürlüğünün ihlal edilmesini haklı göstermeyeceğini hatırlatmaktadır. (Cisse-Fransa, no: 51346/99) Buna göre bir toplantı ve gösteri sırf bildirim yükümlülüğüne aykırı davranıldığı için dağıtılamaz. Mahkeme yine bu kararda göstericilerin şiddet içeren faaliyetlerde bulunmadığında kamu güçlerinin Sözleşmenin 11. maddesi tarafından güvence altına alındığı şekliyle toplantı özgürlüğünün geçerli olabilmesi için, barış yanlısı toplanmalara hoşgörüyle yaklaşması gerektiğini belirtmiştir.

Sonuç Olarak

Toplantı ve Gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğünün bir parçası olması hasebiyle demokratik toplumlar için en elzem olan hakların başında gelmektedir. Bu Sözleşmenin yaşayan bir metin olması nedeniyle sözleşmede yer alan hakların kapsamı, Mahkemenin içtihatları doğrultusunda değişebilmektedir. Hukuk uygulayıcılarına, özellikle de yerel mahkemelere düşen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin özgürlükleri genişleten içtihatlarını sürekli takip etmek ve aldıkları kararlarında bu içtihatların gerisine düşmemektir.

*Siirt Barosu

- 1- Aktaran: Prof. Dr. Joseph RAZ, Kelsen'in Temel Norm Kuramı, AÜHFD, 62(4) 2013:1169-1193Çev. Dr. Şule Şahin
- 2- Balçık ve Diğerleri /Türkiye Başvuru No: 25/02 29.11.2007
- 3- Bayatyan/Ermenistan Başvuru No:
- 4- Ollinger/Avusturya, 76900/01, 29.06.2006, para. 38
- 5- Bkz. Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonyalılar Örgütü/ Bulgaristan, 29221/95, 02.10.2001
- 6- Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonyalılar Örgütü/ Bulgaristan, 29225/95, 02.10.2001
- 7- Ziliberberg/Moldova, 61821/00, 04.05.2004.
- 8- G./Almanya, 13079/87, 06.04.1989.
- 9- Barankevich/Rusya, 10519/03, 26.07.2007
- 10- Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonyalılar Örgütü/ Bulgaristan, 29221/95, 02.10.2001
- 11- Oya Ataman/Türkiye:74552/01 05.12.2006

Siyerü'l-Mülûk Kitaplarında Adalet Telâkkisi

Kadı Gıyaseddin

Arapça siyret; insanın tuttuğu yol, gidiş, ahlâk, tavır, hareket demektir. Siyer; siyretin çoğuludur. Arapça “siyâset” (insan topluluklarını yönetme, devlet işlerini yürütme sanatı) kelimesiyle, Farsça “nâme” (mektup, yazı) kelimesinden meydana gelen siyâset-nâme “devlet adamlarına siyaset sanatı hakkında bilgi vermek, devlet yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlara dair tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılmış kitap veya bu kitapların oluşturduğu tür” anlamında kullanılır. Şarkta eskiden beri, devrin ihtiyaçlarına uygun en iyi devlet idaresine ve ideal hükümdarın nasıl olması icab ettiğine dair kitap ve risaleler yazmak âdettendir. Genellikle “nasihat kitabı”, “siyerü'l-mülûk” veya “siyâsetname” adlarıyla anılan çok sayıda eser telif edilmiştir. 2003'te yayımlanan bir araştırmada, yalnız İstanbul kütüphanelerindeki siyasetnâme sayısının 269 olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar, ilim muhitinde yaygın kullanılan kavram “siyâset-nâme” ise de; günlük yaşantıda kullanılan “siyaset” kavramı ile karıştırılmamak ve yanlış anlaşılmalara meydan vermemek için, başlıkta, daha “lûgat-ı fasih” olan “siyerü'l-mülûk” kavramı tercih edilmiştir.

İslâm dünyasında hicretin ilk asırlarından itibaren devlet yöneticilerine tavsiye ve öğütleri ihtiva eden siyâsetnâmeler kaleme alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şeriflerde vurgulanan devlet yönetimine dair temel ilkeler (Ulû'l-emre itaat, adalet, ehliyet, doğruluk, halka güzel muamele, zulüm ve haksızlıktan kaçınma vb.), Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn devri başta olmak üzere çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen uygulamalar, siyasî ve idarî mektuplar, sözlü rivayetler bu eserlerin başlıca kaynaklarıdır. Devlet yönetimine dair eski Yunan, Hint, İran ve Çin kültürlerine ait kitaplar veya nasihatnâmeler de, bu eserlerin kaynakları arasında yer alır.

Sanskritçe'den Pehlevîce'ye tercüme edilen Pançatantra'nın (beş düşündürücü makale, söz, nasihat) Abbâsiler döneminde İbnü'l-Mukaffa' tarafından Kelîle ve Dimne adıyla yapılan Arapça çevirisi, yine İran kültüründe yaygın olan “andarznâme” (pendnâme) adlı nasihat kitapları, eski Yunan filozoflarından Eflâtun ve Aristo'nun devlet felsefesine dair görüşleri bunların başında gelmektedir.

Hiz. Ali'nin (r.a.) Mısır valisi Mâlik el-Eşter en-Nehaî'ye gönderdiği rivayet edilen, görevi sırasında uyması gereken kuralları en ince ayrıntılarına kadar anlattığı hacimli mektup İslâm tarihinde siyâsetnâmenin ilk örneklerinden olup, Nehcü'l-Belâga'da yer verilmiştir. Bu türün, İslam Dünyası'ndaki en meşhurları ise; İbnü'l-Mukaffa'nın Risâletü's-şâhâbe (Risâletü's-siyâse, Risâletü'l-Hâşimiyye)'si; Câhiz'in et-Tâc fî ahlâki'l-mülûk'u; Fârâbî'nin el-Medînetü'l-fâzıla ve es-Siyâsetü'l-Medeniyye'si (Mebâdî'ül-mevcûdât); Mâverî'nin el-Ahkâmü's-sultânîyye'si; Endülüslü İbn Ebû Rendeke et-Turtûşî'nin Sirâcü'l-mülûk'ü; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin el-Mişbâhu'l-muğî fî hilâfeti'l-Müstazî'i; Yûsuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'i; Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme (Siyerü'l-mülûk)'si; İmam Gazzâlî'nin Naşîhatü'l-mülûk'ü; Keykâvus b. İskender'in Kâbusnâme (Naşîhatnâme)'si; Kübrevî şeyhi Necmeddîn-i Dâye'nin Mirşâdü'l-'ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd'ı; Celâleddin eş-Şeyzerî'nin Selâhaddîn-i Eyyûbî'ye takdim ettiği el-Menhecü(en-Nehcü)'l-meslûk fî siyâseti'l-mülûk'ü; Sa'dî-i Şîrâzî'nin, Bostân ve Gülistân'ı ile Naşîhatü'l-mülûk'ü; Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin es-Siyâsetü's-şer'iyye fî ıslâhı'r-râ'î ve'r-ra'iyye'si; Hatîb el-İskâfî'nin Luftü't-tedbir fî siyâseti'l-mülûk'ü; Burhâneddin Muhammed b. Ali es-Semerkindî'nin Agrâzü's-siyâse'si; Seyyid Ali Hemedânî'nin Zâhîretü'l-mülûk'ü; Musannifek'in Vezîriâzam Mahmud Paşa adına

kaleme aldığı, onun da Fâtih Sultan Mehmed'e takdim ettiği Tuhfetü's-selâtin; İdrîs-i Bitlisî'nin Kânûn-ı Şâhenşâhî'si; Lutfi Paşa'nın Âsafnâme'si; dir.

Ancak şarkın en meşhur idâre adamlarından Asıl adı Ebu Ali Kıvamuddin (Giyasuddevle, Şemsü'l-Mille) Hasan bin Ali bin İshak et-Tûsi olan büyük vezir Nizâmü'l-Mülk'ün, XI. asrın ikinci yarısında kaleme aldığı “Siyâsetnâme” veya “Siyerü'l-mülûk” en meşhurlarındandır, emsâlsiz kabul edilir, zira yalnızca zamanına göre kifayetli bir devlet reisi için lüzumlu şartları öğretmek, bu hususların gerçekleştirilmesinde takib edilecek yolları göstermek ve ideal bir hükümdarın vasıflarını arka arkaya sıralamakla iktifa eden mücerred görüşlerden ibaret bir «akıl kitabı» olmadığı ve zamanını aşan bir eser olduğu kabul edilir.

Siyâsetnâme'de bütün Ortaçağ Türk-İslâm cem'yetlerinde hâkim olan telâkkiler, inançlar, dinî, fikrî cereyanlarla, sarayın, ordunun, halkın durumu ve bunların karşılıklı münasebetleri hakkında çok zengin malzeme mevcuttur. 16 ayet-i kerime ve 22 hadis-i Şerif kullanılarak devlet ve hâkimiyet telâkkisinden ordunun çeşitli kısımlarına, mahkemelerden vergi nevilere, âyan ve eşraftan reâyaya, elçilerin vazifelerinden casusluk faaliyetlerine, Sünniliği yerleştirmeğe ma'âsîf gayretlerden koyu bâtinî hareketlerine, idareyi ve orduyu emrinde tutan Türklerden tâbi yerli ahalinin vaziyetine kadar hemen her şey bâzan teferruatlı olarak anlatılmaktadır.

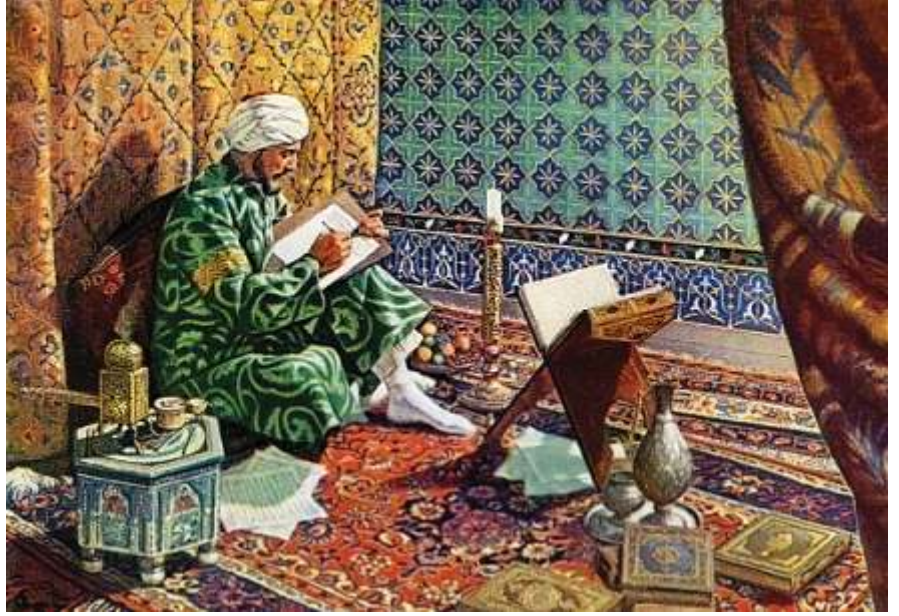
Siyâsetnâme'de, adaletin tesisi, mülkûn idaresinin hemen her açıdan (idari, askeri, mali, siyasi, vs) her halukâr'da “adalet” kavramından uzak tutulmaması gereğinden olmalı; farklı fasıllarda dağınık olarak yer almakla birlikte; 3,6,7,8,18,34,37,40,41,45 ve 50. fasıllarda yoğunlaşmıştır.

“Padişahın Divan-ı Mezâlim’e Oturuşu, Adalet, Güzel Ahlak ve İyiliği İcrası” başlıklı üçüncü faslında “Padişahın haftada iki gün divan-ı mezâlîme oturup, mazlûmun hakkını zalimden alarak ona vermesi, konuyu aracısız bir şekilde tebaadan bizzat kendisinin dinleyip ona hükmetmesi gerektir. Nispeten önemli olanlar yazılı olarak kendisine arz edilmeli ve hükümdarın bu meselelerin her birinin neticelerini de kâtiplere yazdırması lazımdır. Cihan hükümdarının haftada iki gün haksızlığa ve gadre uğrayanları huzuruna çağırıp onları bizzat kendisinin dinlediği haberi memlekette yayılınca zalimler dehşete kapılır, ayaklarını denk alırlar ve cezaya çarptırılma korkusundan ötürü hiç kimsenin haksızlık ve yolsuzluk yapmaya gözü kesmez.”

Denildikten sonra anlatılan kıssalarla, bu işi bizzat yapmayan hükümdarın, kullandığı tercüman ve diğer araçlar sebebiyle (ardniyetliler, kötü maksatlılar ve zalimler) mazlûmların padişahın huzuruna çıkmalarını engelleyerek, şikâyetini dilendirmekten alıkoyabilecekleri ve mahcubiyetine sebep olabilecekleri detaylı olarak anlatılmaktadır.

“Kadılar, Hatipler, Muhtesibler ve İşlerinin Revnak Bulmasına Dair” başlıklı altıncı faslında, “Padişahın memleket sathında görevli kadıların vaziyetlerinden teker teker haberdar olması gerektir. Vazife; onlardan âlim, zahit ve halkın malında gözü olmayanlara teslim edilerek gönlünün harama meyletmemesi için ihtiyaçları olduğu miktarda maaşa bağlanmaları icap eder. Zira bu, muazzam derecede hassas ve önemli bir noktadır. Çünkü onlar Müslümanların canlarından ve mallarından mesul kılınmış kişilerdir. İster cahilane ister kasten yahut tabiatları gereğince bir hüküm yahut fetva verdikleri vakit diğer kadıların verilmiş yanlış karara şerh düşüp padişaha iletmeleri, söz konusu hâkimin de azledilerek cezalandırılması gerektir.

Görevli memurların kadıya hürmette kusur etmemeleri, saray içinde kadıyı muteber ve aziz tutmaları gerektir. Kerli ferli, efendiden biri olduğu için bir şahıs eğer ki hüküm günü saklanıp mahkemede hazır bulunmaz ise ol

şahıs cebren ve cezren kadının huzuruna getirilse gerektir. Peygamber aleyhissalatu vesselam ahabî kendi devirlerinde hak yerini bulsun ve hiç kimse mahkemeden ayak çekmesin diye bu işlerle bizzat kendileri meşgul olmuş, bizzat kendileri icra etmişlerdir. Âdem aleyhisselamdan şimdiye dek her zaman, her millet ve memlekette adaleti şiar etmeleri sayesinde mülk kendi hanedanları elinde baki kalmıştır.”

Denildikten sonra, mihrigân ve nevrûz günlerinde ayırım gözetilmeksizin cümle halka bargâha gelmeleri için izin vermenin Âcem şahlarının töresinden olduğu ve bu toplanmalarda, ahâlinin bütün arzu hallerinin alınması yanında hususan şah'ın her hangi bir şekilde gadrine uğrayanların davalarının Kadi'u-l Kudat huzuruyla görüldüğünden ve oracıkta kimsenin hakkının zayi edilmeyerek adaletin tesis edildiğinden bahsedilmektedir.

“Âmil, Kadı, Reis, Sahne ve Muhtesibin Vaziyetlerini Teftiş ve Şartlarına Dairdir” başlıklı yedinci faslında ise “Hükümdar hazretleri, her şehirden dini hükümleri kollamakta

dikkatli, kalbinde daima Allah korkusu taşıyan, içinde kin ve düşmanlık beslemeyen kişiler bulup seçerek kendilerine şöyle buyursunlar: “Bu şehri ya da bu bölgeyi sana emanet ediyoruz; ahirette Hakk Teâlâ'nın bizi sorumlu tuttuğu şeyden biz de seni sorumlu tutarız. Âmilin, adının, şahnenin, muhtesibin avam eşraf reayanın eylediklerini takip ederek gerekeni icra etmemiz için gizli saklı olmaksızın aşikâr ederek meselenin hakikatine ilişkin bizi haberdar kılarsın”. Mesuliyet almaktan kaçınıp emaneti kabul etmeyecek ve göreve gönülsüz yapıdakilere vazife, zor kullanarak tevdi edilmeli ve hatta zincire vurmalıdır.”

Tevile muhtaç olmayan bu faslın devamında, tarihte adil idareleri ile meşhur olmuş hükümdarların adaleti tesis ediş şekillerine ilişkin hikmetli kıssaları anlatılmıştır.

Kalan fasılları farklı bir yazıda kaleme almak niyetiyle, maassalam.

Yararlanılan Kaynaklar:

- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin-YILMAZ, Coşkun; TDV İslâm Ansiklopedisi “Siyasetname” maddesi, C:37, 2009-İstanbul, s-305-308
- KAFESOĞLU, İbrahim; Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk'ün Eseri Siyasetname ve Türkçe Tercümesi, (Ayrıbasım), Osman Yalçın Matbaası, 1955, İstanbul
- NİZAMÜ'L-MÜLK; Siyâsetnâme, Çev: M.Taha Ayar, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:1799, V.Basım.
- PAKALIN, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Yayınları, Ankara, 1983, Cilt:III.
- ŞİMŞİR, Mehmet; Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S:17 (28), 2015, s.68-79.

Fikri Hakların Gelişimi Üzerine

Burhan Güçlü*

Cenab-ı Allah insana akıl gibi büyük bir nimet vermiştir. İnsanın akıl ve fikir meydanı öyle bir vüs'attedir ki, ihataşı mümkün değildir.¹ Üstad'a göre akıl Cenab-ı Allah hesabına çalıştırılırsa tılsımlı bir anahtar olur. Kainattaki nihayetsiz rahmet hazineleri ve hikmet definelerini açan bir alet olur.² İşte bu tılsımlı anahtarın, dünyaya bakan yönüyle düşlemenin, düşünmenin kısa bir tarihçesi.

İnsanoğlunun sosyal hayata geçmesiyle birlikte, birtakım ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçların giderilmesi için de insan, aklını kullanarak fikri bir çalışma içine girerek çözüm bulmaya çalışmıştır. Sosyal hayat içerisinde insanın yetenekleri, kabiliyetleri ortaya çıkar. Ne zaman ki, bu yetenek ve kabiliyetlerin ortaya konulma biçimi üstün bir farklılık ve estetik bir düzey alır ya da bu anlatım biçimi, sistematik bir çalışma düzeninde yapılır; o zaman fikir ve sanat eserleri ortaya çıkmıştır.

Mülkiyet kavramına zamanla değişik anlamlar yüklenmiştir. Mülkiyet kavramı durağan bir kavram değildir. İhtiyaçların değişmesiyle birlikte mülkiyet kavramı da, zamanla değişmiştir. İşte fikri mülkiyet, zamanla mülkiyet kavramına yüklenen anlamın değişmesi ile ortaya çıkmıştır. Fikri mülkiyet, insan zekâsının, entellektüel birikiminin, zihinsel emeğinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu kavram, bir fikri emek ve çaba sonucu üretilen, somutlaştırılan ürünler üzerinde kişilere tanınan haklar için ifade edilmektedir.

Fikir ürünlerinin, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıya katkılarının bilincine varılmasından sonra, fikir ürünü üretenler ile üretmeyenler arasında bir denge kurulması ve dolayısıyla fikir ürünü üretenlerin korunarak özendirilmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Fikri haklar ilk olarak edebiyat eserlerinde ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle fikri mülkiyet hukukunun terminolojisini de edebiyat eserlerinin nitelikleri şekillendirmiştir. Yabancı dillerdeki fikri mülkiyet hukuku kavramına karşılık gelen temel kavram "copyright"tır. Yani sözcük anlamıyla edebiyat eserlerinin çoğaltılması hakkı. Bu kavram anlam genişlemesine uğrayarak, tüm fikri mülkiyet hukukunu temsil eder hale gelmiştir. Hukukumuzda "telif hakkı" kavramına karşılık gelmektedir. "Telif hakkı" edebi eserlerle ilintili bir haktır. Edebi eseri meydana getirenin "kalem hakkı"dır, "imtiyaz (ayrıcılık)" hakkıdır.

Fikir veya sanat ürünleri, üzerinde yer aldıkları maddi şeyden ayrı düşünülüyordu. Bu ürünleri bir fikri çaba sonucu ortaya çıkaranlar mali ve manevi haklar yönünden korunmalarına ihtiyaç hissetmiyordu. Fikir ve sanat eserlerinin bir değeri vardı ama bu değer hukuksal değil sosyal bir değerdi. Hukuksal olmadığı için bir hak olarak kabul edilmiyordu. İhtilaf durumunda herhangi bir koruma sisteminden faydalanılmıyordu. Fikir ve sanat eserlerinin korunmamasının, tanınmamasının ve onları fikri bir çaba ve emek sonucu meydana getirenlerin hukuk tarafından korunmamasının asıl nedeni, bu eserlerin o dönemde mekanik tarzlarda çoğaltılmasının mümkün olmaması ve buna bağlı olarak bu eserlerin ekonomik bir değer taşımamasıydı.

Yeniçağla birlikte 1455 tarihinde matbaanın icadıyla eserlerin ve basılı belgelerin çoğaltılması kolaylaşmıştır. Bu dönemle beraber fikri eserlere ekonomik bir değer atfedilmiştir. Matbaanın icadı fikir ve sanat eserlerinin gelişimi üzerinde önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Avrupa'da fikri mülkiyet hukukunda imtiyazlar dönemi yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Fikir ve sanat eserlerinin hukuki alanda korunması matbaa buluşundan sonra ortaya çıkmıştır. Yeniçağ'a kadar el yazısı ile

sadece sınırlı sayıda ve sınırlı çevrelerce çoğaltılan eserler, sayısız olarak çoğaltılmaya başlanmış ve bu işten para kazanan bir tüccar sınıf ortaya çıkmıştır. Bu dönemde verilen imtiyaz hakkı eseri basıp çoğaltana bir tekel hakkı ve yetkisi veriyordu.

Fransız Devriminin, sosyal, siyasal, ekonomik hayatta tüm dünyada başlattığı değişim dalgasını, fikri mülkiyet alanında da etkisini ve sonucunu göstermiştir. Fikri mülkiyet hukuku, günümüz anlamıyla Fransız devriminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Fikri mülkiyet hukukunun bir dalı olan ve sınaî haklar (Sinaî mülkiyet hukuku) olarak adlandırılan marka, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım gibi sınaî mülkiyet haklarının modern anlamda doğumu ise sanayi devrimi ile mümkün olmuştur. Sinaî Mülkiyet; genel olarak, sanayide ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına; ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üreticisinin veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürün ürete ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir haktır. Bir ülkede "sinaî mülkiyet hakları"nın etkin biçimde korunması, sağlıklı, sağlam bir sanayinin ve ekonominin temel koşuludur.

Sanayi devriminden önce ilk sınaî koruma 1443'te Venedik'te uygulanmıştır. İlk patent kanunu 1474 tarihinde Venedik şehir devletinde ortaya çıkmıştır. Bu hakların Venedik'te ortaya çıkmasında, Venedik şehir devletinin önemli bir liman ve ticaret merkezi olmasının etkisi büyüktür. İngiltere'de ilk defa 1624 tarihli Tekel Kanununda patente ilgili düzenlemeler yer almıştır. Bunları 1790 tarihli

Amerikan, 1791 tarihli Fransız ve 1799 tarihli İsviçre patent kanunları izlemiştir.

Dünya’da Genel Olarak Fikri Mülkiyet Alanında Kanunlaştırma Hareketlerine, Kıta Avrupa’sında daha çok sanayi devriminin öncüleri olan İngiltere, Fransa ve Almanya öncülük etmiştir. Amerika Kıtasında ise göçler sonucu daha çok İngiltere’den yapılan iktibaslar sonucu ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fikri Mülkiyet Hukukunun Tarihi ilk önce yazar hakları açısından 1850 tarihli “Encümen-i Daniş Nizamnamesi” ile başlamıştır. Bu nizamname ile eser sahiplerine telif hakkı tanınmıştır. Telif sözcüğü ilk defa bu nizamnamede kullanılmıştır. Böylece eseri üretenin mali hakka sahip olacağı ilk defa bu nizamname ile kabul edilmiştir. İkinci düzenleme 1857 tarihli nizamnamedir. Bu nizamname ile eseri basana eser üzerinde zilyetlik tanımakla beraber, eserin yazarına yaşamı boyunca imtiyaz tanınmıştır. Yine bu nizamname ile sansür yasal güvence altına alınmıştır. 1879 tarihli “İhtira Beratı Kanunu” ilk Patent Kanunudur. İlk fikir ve sanat eserleri kanunu II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan 1910 tarihli “Hakkı-ı Te’lif Kanunu”dur. Hakkı Te’lif Kanunu 1952 tarihinde yürürlüğe giren 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” (FSEK) ile son bulmuştur.

Bilgi ve bilgiye dayalı üretimin önem kazanması sonucu fikri mülkiyet uluslararası ticarete önemli hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak fikri mülkiyetin uluslararası korunması için uluslararası kuruluşların kurulması ihtiyacı hissedilmiştir. Fikri mülkiyet alanında uluslararası düzeyde birçok sözleşme imzalanmıştır. Bu uluslararası sözleşmelerle fikri mülkiyet alanında Dünya’da ve özellikle de Avrupa’da bir birlik sağlanmış ve fikri emek/fikri ürün ortaya koyma, sözleşme tarafı tüm devletler tarafından kanunun korunması ve güvencesi altına alınmıştır. Bu sözleşmeleri imzalayan tüm ülkeler fikri mülkiyet hukukunu düzenleyen yasalarını bu sözleşmeler çerçevesinde uyumlaştırmışlardır / değiştirmişlerdir.

1967 tarihinde İsveç’in başkenti Stockholm’da uluslararası bir sözleşme ile merkezi Cenevre olan uluslararası

bir kuruluş olan BM çatısı altında WİPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü) kurulmuştur. Bu uluslararası kuruluşun görevi fikri mülkiyet haklarının bütün dünyada etkin biçimde korunmasına yönelik çalışmalar yapmak ve uluslararası sınıflandırma, standartlaştırma ve tescil faaliyetleri gibi çalışmalar yapmaktır.

Dünya Ticaret Örgütü’nün hazırladığı TRIPS sözleşmesi ile fikri mülkiyetin korunması açısından bir birlik sağlanmıştır. Bu anlaşmayı imzalamayan devletlere karşı ciddi yaptırımlar uygulama kararı alınmıştır. Bu nedenledir ki Türkiye, TRIPS’i imzalamış ve fikri hukukta AB sistemi ile uyumlu hale gelmiştir. Fikri mülkiyet haklarındaki değişim ve dönüşüm sanayi toplumundan bilgi toplumu adı verilen yeni bir aşamaya

geçilmiştir. Sanayi toplumunda maddi ürünlerin üretimi ağırlıklı bir yere sahipken, bilgi toplumunda, bilgi üretimi ön plandadır.

Bilgi toplumu bilgi temelli ekonomiyi ortaya çıkarmıştır. O nedenle fikri haklar giderek daha da önem kazanacaktır.

1- Mesnevi-i Nuriye, Hubab Risalesi (sh.92)
2- Sözler, 6. Söz.

İflas Masası Tasfiyesinde Masa Haricine Çıkarma Kavramı

Ahmet Ağaç*

İflas tasfiyesinde, “masa haricine çıkarma” olarak tabir edilen İİK 245. maddesi tasfiyenin çok önemli bir unsurudur. Bazen olur ki masa malvarlığına dahil bir malı satamazsın alıcısı yoktur. Bazen bozulmuştur. Bazen özellik ve niteliğini yetirmiştir. Bazen kayıptır bulunamıyor. Kayden var olduğu halde, aslen yoktur. Bazen o mal veya hak ile uğraşmak nafiledir. Elde edilecek menfaatten çok masrafı ve zararı vardır. Tüm bu durumlar İflas Masası tasfiyesini çok sıkıntılı durumlara düşürür. Bu durumlar için masa haricine çıkarma uygulaması probleme çözüm olarak, masayı kapatmak veya tasfiyenin başka safhasına geçmek için bir yol olur.

Masa haricine çıkarma, malvarlığının her türlü hakkında alınabilecek bir karardır. Açılmış bir dava ve takip hakkı olabileceği gibi, açılmamış bir dava ve takip hakkı da olabilir. Bazen muhtemel bir hak da olabilir. İleride doğabilecek bir hak dahi olabilir.

Burada esas olan bu hakkın masaya bir fayda sağlamayacağının düşünülmesidir. Masaya fayda sağlayacağı düşünülen bir hakkın veya malın masa haricine çıkarılması mümkün değildir. Masaya fayda sağlayacağı düşünülen bir hakkın masa tarafından değil de başka alacaklı tarafından takibi için masa haricine çıkarılması, ancak masanın takipte aciz haline düşmesi halinde mümkündür. Bu hakkın takibi için gerekli dava harç ve masraflarının masada bulunmaması, istendiği halde alacaklılar tarafından masaya verilmemesi gibi hallerde mümkündür.

Masa haricine çıkarılan bir hakkın masa menfaatine bir alacaklı tarafından takibi mümkün değildir. Alacaklıya devredilen hak öncelikle alacaklı kendi menfaatine takip eder. Artan menfaatin masaya devredilmesi gerekir, fakat uygulamada artan menfaat bulunmamaktadır. Çünkü

iflasta malvarlığı hiçbir zaman borçlara yetmez. Ayrıca her alacaklının açacağı dava kendi alacağı miktarıncadır. Verilecek karar alacaklı davacının hakkı kadardır. Alacaktan artan miktarın bulunması ancak satışlarda mümkündür. Satışları da masa menfaati bulunduğu için masa haricine çıkarma çok nadirdir. Satış masrafları masada bulunmasa da alacaklılar genelde masaya avans olarak yatırır. Masa haricine çıkarma halleri ve şartları, uygulamasını tek tek incelemek gerekir. Masa Haricine Çıkarmanın dayandığı İcra ve İflas kanunun maddesi 245. Madde başlığı ile birlikte aşağıdaki gibidir.

“MÜNAZAALI HAKLARIN TALEP EDEN ALACAKLILARA TEMLİKİ:

İİK. Madde 245 – Alacaklıların masa tarafından neticelendirilmesine lüzum görmedikleri bir iddianın takibi hakkı istiyen alacaklıya devrolunur.

Hasıl olan neticeden masraflar çıkarıldıktan sonra devralanın alacağı verilir ve artanı masaya yatırılır. “

İİK 245. Çerçevesinde Masa Haricine Çıkarma kavramı incelendiğinde, Öncelikle

1- MADDİ DEĞER TAŞIYAN BİR HAK BULUNMALIDIR.

Bu hakkın çeşidi bizatihi menkul veya gayrimenkul mal olabilir. Açılmış bir dava ve takip veya açılması gereken bir dava veya takip olabilir. Bizatihi bir patent, marka veya faydalı model olabilir. Sanal bir hak olabilir. Hak mevcut veya mevhum malın, mesala İnternet ortamındaki bir marka veya web adresi olabilir. Her türlü hak veya malvarlığı bu maddeye göre masa haricine çıkarma kavramının konusu olabilir, Madde metninde geçen “bir iddianın takibi hakkı” izah edildiği gibi bir değer varlığını ifade eder.

2- MASANIN TAKİBİNE LÜZÜM GÖRMEMESİ GEREKİR

“Alacaklıların masa tarafından neticelendirilmesine lüzum görmedikleri” madde metninde geçen bu kavram alacaklılardan oluşan masanın takibinde lüzum görmemesi demektir. Takibine lüzum görülmemesi, madde başlığı ile birlikte değerlendirilmelidir. Madde başlığındaki “Münazaalı hakların talep eden alacaklıya temlik” temlik kavramı ve madde içindeki “devrolunur” kavramı, var olan hakkın devredilmesi gerektiği, devredilen hakkın masa ile bir ilgisi kalmadığı anlamına gelir. Yani masa açısından bir tür vazgeçmedir. İlerde masanın neden direk vazgeçme yapamayacağı üzerinde durulacaktır.

3- BU KARARIN ALCAKLILAR TARAFINDAN ALINMASI GEREKİR

Bu kararın, öncelikle alacaklılar toplantısında alınması gerekir. Alacaklılar toplantısının önceden gündemine alması olduğu veya toplandıktan sonra gündeme alması olduğu, Masa Haricine Çıkarma işlemine oy çokluğu ile karar vererek. “İsteyen alacaklıya takip (veya satış) yetkisi verilmesi (bir ay içinde) isteyen alacaklı çıkmadığı takdirde, masa haricine çıkarılması” şeklinde toplantı tutanağına yazılacak metin oylanır. Yada şartlı karar alınabilir. İflas İdaresine yetki verilerek önce konunun delilleri ile tetkik edilmesi, olmazsa isteyen alacaklıya devir veya masa haricine çıkarılmış sayılma, şeklinde karar oluşturulabilir. Yani maksada uygun masa haricine çıkarma karar metni oluşturularak oylanır. Oy çokluğu ile kabul veya red edilir. Red edilir ise iflas idaresinin o hakkı takip etmesi gerekir. Toplantı nisabı sağlanmadığı takdirde; yazılı tebliğat yöntemi ile alacaklıların bu konudaki oylarının alınması mümkün değildir. Çünkü alacaklıların toplantı yaparak bu konuyu tartışmaları esastır. Alacaklılar davete rağmen toplantıya iştirak etmedi ise yani Toplantı Nisabı sağlanamadı ise, ikinci kez toplantı tarihi belirlenerek “ihtarlı davetiye” gönderilir, konu izah edildikten sonra, “toplantıya iştirak edilmemesi sebebi ile nisap sağlanarak karar alınamaz ise, iştirak etmeyen alacaklıların toplantı gündemini kabul etmiş

sayılacakları ihtar edilir” şeklinde alacaklılar toplantıya katılmamanın sonuçlarını bilerek hareket edeceklerdir. Nisap sağlanıp toplantı yapılamazsa gündem kabul edilmiş sayılarak, konu hak masa haricine çıkarılarak isteyen alacaklıya devredilir. Belli sürede bu hakkın takibini isteyen alacaklı çıkmaz ise masa haricine çıkarılmış sayılır.

Bu hüküm ile getirilen müessese iflasta en çok kullanılan can simidi gibi bir maddedir. Masayı kapatmanın bir yoludur. İflasta bir haktan veya hakkın takibinden direk vazgeçme diye bir müessese yoktur. İİK 245 bahsedilen Münazaalı Hakların Talep eden Alacaklılara Temlik “Masa Haricine Çıkarma” olarak tabir edilir. Dolaylı bir vazgeçme işlemidir. Neden direk vazgeçme olmadığını izah etmek gerekir. Mesela alacaklılar toplantısında, alacaklıların oy birliği ile vazgeçilmiş bir hakkın, masaya kayıtlı olmayan başka bir alacaklısı bulunabilir, bu alacaklı zamanaşımı müddeti içinde takip edebilir. Dolayısıyla yapılan vazgeçme hiçbir zaman kesin sonuç doğuran bir hüküm değildir. Onun için kanuni düzenlemede, isteyen alacaklıya devir düzenlenmiştir.

Her ne kadar İflas Literatüründe masa haricine çıkarma işlemi olarak adlandırılrsa da kanuni düzenlemede “Talep Eden alacaklıya” devri tabiri kullanılmıştır. Bunun ön şartı masa tarafından takibinde lüzum görülmemesidir. Masa haricine çıkarılarak bir alacaklıya takip hakkı devredilmiş veya devredilmemiş bir hakkın masa ile ilgisi kalmamıştır. Masa böyle bir durumda masa haricine çıkarılmış hakkı, sorgulamaz, masayı veya alacaklılardan birisini (takip eden veya etmeyen) bir diğer kişiyi masa haricine çıkarılan alaktan dolayı sorgulayamaz, bu sadece masa ve masaya dahil alacaklılar açısından hüküm doğuran bir vazgeçmedir. Masaya henüz kaydını yapmamış alacaklılar açısından hüküm doğurmaz. Fakat masa açıkken, münferit alacak takibi mümkün olmadığı için, masanın takibine lüzum görmediği bir hakkı masaya kayıt yapmamış alacaklı takip edemez.

Takip edebilmesi için, ya masadan yetki almış olması veya masanın kapanmış olması gerekir. Borçlu açısından da masa haricine çıkarma, vazgeçme gibi, bir hak doğurmaz, Bu şekilde masa haricine çıkarılmış bir hakkı herhangi bir alacaklı veya masa zamanaşımı müddeti içinde, yeniden takip edebilir.

İFLAS SAFHASINDA MÜNFERİT BİR ALACAKLI TARAFINDAN AÇILAN DAVALARIN TAKİBİ:

İflastan önce veya sonra iflastan haberdar olmayan veya İflas Hükümlerine göre yetkisi olmadığını bilmeyen, (İİK 184, İİK 193) herhangi bir alacaklı İcra dosyasından alınmış bir yetkiye istinaden veya yetkisiz açılabilen, bir alacak davası veya tasarrufun iptali davasını açmış olabilir. Bu durumda Mahkeme İflası öğrenir öğrenmez, durma kararı vererek davacı alacaklıdan, İflas masasından ve İİK 245. Maddesine dayalı alınmış karara istinaden yetki belgesi getirmesini ister. Alacaklı Davacı, davayı iflas masasına sunarak yetki belgesi verilmesini ister. İflas İdaresi davayı inceler, davanın kazanılabilir, tahsil edilebilir görürse İflas masası namına davayı üstlenerek takip eder.

İflas İdaresi davayı masa menfaatine görmezse, davanın takip hakkını isteyen alacaklıya verebilmek için Alacaklılar Toplantısı yaparak, alacaklıların kararını alması gerekir. İflas İdaresine verilmiş yetkiye istinaden, İflas idaresi davanın takibini isteyen alacaklıya yetki belgesi düzenleyerek verir. Alacaklılar davanın masa tarafından takibi gerektiğine karar verirlerse, masa külfete katlanarak davayı takip eder. Davanın takibi için lazım olan masrafı, masa mal varlığından yapar, gerek görürse Avukat tutarak, davayı takip eder. Dava kaybedilirse, neticesine alacaklılar katlanır. İflas Hükümlerine göre Tereke Tasfiyesinde aynı şekilde karar alınarak, masa haricine çıkarma, hakkın takibini isteyen alacaklıya devretme işlemi yapılır. Uygulamada bir fark yoktur.

HUKUK ve SİNEMA

Yusuf Kaya*

adalet için don corleone'ye gitmeliyiz!..

- "İki serseri, çocuğumu bir hayvan gibi dövmüş. Hastaneye gittiğimde, çocuğumun burnunun kırılmış ve çenesinin de parçalanmış olduğunu gördüm. Çenesi bir telle tutturulmuştu. Çektiği acı yüzünden ağlayamıyordu bile. Ben de iyi bir Amerikalı gibi polise gittim. İki çocuğu mahkemeye çıkardılar. Yargıç, onları üç yıl hapse mahkum etti, daha sonra cezalarını erteledi. O gün ikisi de serbest kaldı. Mahkeme salonunda bir aptal gibi kala kaldım. Ve o iki serseri bana bakıp gülümsedi. O zaman karıma dedim ki; 'Adalet için Don Corleone'ye gitmeliyiz!'"

- "Neden polise gittiniz, neden daha önce bana gelmediniz?"

Hukuk ve adalet temalı en etkili film sahnelerinden birisi, "Baba" filminin giriş sahnesidir kuşkusuz. Yukarıdaki diyalog, bu sahneden. Filmde, yargıdan bulamadığı adaleti mafyadan talep eden ve bunun için de kendisinden istenen her şeyi vermeye hazır olduğunu söyleyen bir baba. Kucağında bir kediyle kendisini lütfen dinleyen mafya babası Don Corleone'ye böyle dert yaniyor ve kendisinden çocuğunu darp eden serserileri cezalandırmasını istiyor. Film, adaleti tesis etmede yetersiz kalan kanun koyucuya, hukuk uygulayıcılarına ve bir bütün olarak kamu otoritesine çok sarsıcı bir mesaj veriyor.

Sinema, yüz yılın en etkili sanatı olmasının ötesinde çok tesirli bir vasıta artık. Kitleler üzerinde bıraktığı tesir, sinemanın istifade alanlarını -hukuku da kapsar şekilde- genişletmiştir. Hukuk ve sinema arasında nasıl bir alaka olabilir diye düşünmeyin! Bugün bir kısım hukuk fakültelerinde "hukuk ve sinema" ayrı bir ders olarak okutulmakta, bir kısım hukuk fakültelerinde ise medeni hukuk ve ceza hukuku gibi derslerde verilen teorik bilgiler, tematik filmler vasıtasıyla pekiştirilmektedir.

Hukuk-adalet temalı, -önemli bir kısmı Hollywood menşeli olan- bir birinden güzel bir yığın film var. Toplum olarak adaletle duyduğumuz ihtiyaçtan mıdır nedir, bu tür filmler dikkatimizi daha kolay celbediyor!... Bu yazıda hangi filmlerden bahsetmeli diye düşünürken çok önemli ve güncel mesajlar içeren üç filmi tercihe şayan buldum: "Birkaç İyi Adam", "12 Kızgın Adam" ve "Amistad". "Birkaç İyi Adam", güncelliğini her zaman koruyacak bir konuya sahip. Kendilerini devletin banisi ve toplumun hamisi olarak gören ve dolayısı ile de hukuk karşısında kendisine ayrıcalık vehmeden zümrelere hukuk ne kadar uygulanabilecektir? Filmde, bir erin öldürülmesi üzerine başlatılan adli soruşturmada cinayetin aydınlatılmasına ve sorumluluğu olanların yargılanmasına çalışılmaktadır.

Askerin öldürülmesinde kusuru bulunan bir albay, Amerikalıları korumak için Küba sınırında, Guantanamo Körfezi'nde hayatını ortaya koymak suretiyle gösterdiği yüksek fedakarlığın, kendisini ayrıcalıklı kıldığını düşünmektedir! Öyle ki savunma avukatının, duruşma salonunda kendisine tanık sıfatıyla soru sormasına dahi tahammül edemez. Hararetili konuşmasında şu inciler dökülür: "Sınırlarla çevrili, silahlı adamlarla korunan bir dünyada yaşıyoruz. Düşünebileceğinizden çok daha büyük bir sorumluluğum var. Benim varlığım, -siz kavramasanız bile- pek çok hayat kurtarıyor. Siz partilerde eğlenirken, beni içten içe o sınırdaki istersiniz. Bana sınırdaki ihtiyacınız var. Ülke savunmasına adanmış hayatımla, benim sağladığım bir bağımsızlık örtüsü altında rahatça uyuyan ve sonra da bunu nasıl sağladığımı sorgulayanlara kendimi anlatmak için ne zamanım ne de isteğim var. Sadece teşekkür edip uzaklaşmanızı tercih ederim."

Albay, bir parçası olduğu silahlı güçten aldığı cesaretle, hezeyan içinde ve öfke ile bağırıp çağırırken suçunu

da küstahça ikrar ediverir. Tanık olarak geldiği mahkemeden -neye uğradığını anlamadan- tutuklu sanık olarak ayrılır.

Bu filmin konusu, ülkemizde kamu gücünü kullanarak anayasal düzene ve meşru hükümete karşı gerçekleştirdikleri darbelerle ölüm ve acı getiren ve devamında kendilerine koruma kalkanları ören bir kısım zevatin, büyük çabalar sonucunda ve yıllar sonra yargı karşısına çıkarılabilmış olması açısından kayda değer bulunabilir.

"12 Kızgın Adam" filminde, hukuk uygulamasının en temel sorunlarından birisi işlenmektedir: Karar vericiler, hüküm kurarken önyargılarından, kişisel fikirlerinden, dünya görüşlerinden ve duygu alemlerinden ne derece sıyrılabilir? Filmde, Hispanik-göçmen bir genç, babasını tasarlayarak öldürmekle suçlanmaktadır ve suçun cezası elektrikli sandalyede ölümdür. Duruşmaya hazırlıklı çıkan iddia makamına oranla savunma makamı etkisiz kalmıştır. Her şey sanığın aleyhine gibidir.

Hız. İsa'nın on iki havarisini temsil eden ve kararını oybirliği ile vermek

zorunda olan on iki jüri üyesinden on biri, sanığın “suçlu olduğunu” düşünürken sadece birisi -David isimli sekiz numaralı jüri- sanığın “suçsuz olabileceğini” düşünmektedir. Bu üye, diğer jüri üyelerini kanıtları yeniden değerlendirmeleri ve böylece kararlarını tekrar gözden geçirmeleri hususunda ikna etmeye çalışır. Sıcak havadan bunalan, ter içinde kalan bir kısım jüri üyeleri, bir an önce karar verip evlerine gitmek istemektedir. Zayıf kişilik örneği gösteren bir kısım jüri üyeleri, dominant karakterli üyelerin tesiri altında kalırken, bir kısım jüri üyeleri de müstakil bir kanaat oluşturmak yerine çoğunluğa uyma kolaycılığına gitmektedir. Akşamki beyzbol maçına bilet alan üyelerden biri, -vereceği kararın neticesini hiç umursamadan- sırf işin bir an evvel bitmesi için her karara uymak eğilimindedir. Üyelerden biri gayet safça, “Şayet sanık suçlu olmasaydı hakkında dava açılmazdı ki!” derken bir diğeri, varoşlarda yaşayan bütün göçmenlerin kötü olduğunu iddia etmektedir. Üyeler arasında hararetli tartışmalar sürerken, sanığın “suçlu” olduğunu düşünen jüri üyelerinin, bu karara, sunulan deliller üzerinde yaptıkları vicdani bir değerlendirmenin sonucunda ulaşmadıkları, bilakis bu kararlarının arkasında ‘ön yargılar’, ‘yabancı düşmanlığı’, ‘kendi geçmişiyile hesaplaşma’, ‘çoğunlukla çatışmama’, ‘çoğunluğa uyma’, kolluğa ve adli makamlara karşı aşırı güven duyma’ gibi “kişisel” denilebilecek bir takım sebeplerin yattığı anlaşılır!

Sanığın “suçlu” olduğu düşüncesinde direten tüm jüri üyeleri, kilitlendikleri o kasvetli odada içlerindeki karanlıkla dramatik bir şekilde yüzleşir ve zaman zaman gerilen müzakere insan aklının galibiyeti ile sonuçlanır. ‘Ortada her türlü şüpheden uzak ve kesin delil bulunmadığı’ sonucuna oy birliği ile varılır. Ceza hukukunun evrensel kuralı işler, şüpheden sanık yararlanır.

“Amistad”, pek çok yönden bir başyapıttır ve konusu hayati önemdedir: Karar vericiler, ülkenin iç ve dış güvenliğini tehdit edebilecek bir konuda, -üzerlerindeki siyasi baskıya rağmen- hukuka uygun kararlar verebilecekler midir? Yargıçlar, ülkenin ulusal ve uluslar arası çıkarlarına ve hatta dolaylı

olarak kendi kişisel çıkarlarına muğayir neticeler doğuracağı muhakkak olan bir konuda adalet üretme faziletini gösterebilecekler midir? Filmde, 1839 yılında, ayaklanarak kıldilerini alıkoyan köle tacirlerine ait gemiyi ele geçiren ve bir süre sonra kendilerini Amerika kıyılarında bulan bir grup Afrikalının hikayesi işlenmektedir. Siyah derili bu firarilerin gelişleri ile birlikte sorun bir anda, Amerika Birleşik Devletleri açısından bir iç ve dış hukuk sorunu haline gelir.

İspanya’nın çocuk yaştaki kraliçesi II. İsaella, bu Afrikalıların “köle” ve kendi “malları” olduğunu ve derhal kendilerine teslim edilmeleri gerektiğini aksi halde iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulacağını bildirmektedir. Öte yandan geniş çiftliklerinde köle çalıştıran, iktisadi mevcudiyetleri için hayati önem taşıyan ve zenginliklerinin kaynağı olan köleliğin tartışılmasını dahi istemeyen güney eyaletlerinin cüretli temsilcileri, devlet başkanı Martin Van Buren’i diplomatik bir dille tehdit etmekte ve dahi iç savaş imasında bulunmaktadır... Amerikan yargısı, Afrika’daki yurtlarından ve hürriyetlerinden zorla kopartılıp getirilen bu Afrikalıların, birer “özgür insan” mı yoksa “menkul mal” mı olduğunu tartışmakta ve şayet mal ise mülkiyetin kime ait olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır.

“Milli menfaatler” açısından işin ciddiyetini kavrayan yöneticiler, davaya bakan yargıcı değiştirip arzu ettikleri gibi bir karar vereceğini düşündükleri bir yargıç atar. Dindar bir aileden gelen ve içinde “Allah korkusu” bulunan yeni yargıç, yaşadığı vicdani buhrandan galip çıkar ve kendisini oraya getiren iradeye rağmen, Afrikalıların hür olduğuna karar verir. Ülke gerilir, idareciler strese kapılır.

Devlet başkanı, bu durumun yakında gireceği seçimlerde kendisi için zararlı sonuçlar doğuracağı hususunda ikna edilir ve onun talebi ile dava Supreme Court’a yani Yüksek Mahkeme’ye taşınır. Artık çok daha ciddi bir sorun vardır. Çünkü davaya bakacak heyette bulunan dokuz hakimden yedisi, köle sahibidir. Bu heyetten olumlu bir karar çıkması imkansız gibi gözükmektedir.

Davayı takip eden avukat, kölelik karşıtı olarak bilinen eski başkanlardan avukat-hatip John Quincy Adams’ı

duruşmaya girmesi hususunda ikna eder. Filmin bir yerinde “Bitki nasıl toprağın içinde ise yargı da yürütmenin ta içindedir. Ama yine de biz Amerikalılar özgürlüğümüzü yargının bağımsızlığına borçluyuz.” diye veciz bir söz sarf eden Adams, mahkemede yaptığı etkili savunmada, “köle çalıştırmanın bir hak olduğu, insanların asla eşit olmadığı ve köleliğin kaldırılması durumunda zenginliğin elden gideceği ve ülkede iç savaş çıkacağı” yönündeki iddialara karşı insan aklının durdurulamaz ve önlenemez hürriyet arayışına değinir ve mahkeme heyetinin dikkatini Amerika’yı vücuda getiren kurucu iradeye ve bu iradenin dayandığı temel ilkelere celb eder. Adams, yargıçlara duruşma salonunda asılı duran ve kimsenin hatırına gelmeyen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ni okur. Büyük bölümü Jefferson tarafından kaleme alınan bildirgede; “Tüm insanlar eşit yaratılmışlardır. Yaradanları tarafından başlanmış, belli bazı vazgeçilemez haklara sahiptirler; yaşam, özgürlük ve mutluluğa erişme hakları da bunların arasındadır.” denilmektedir.

Neticede mahkeme, ülkenin iç işleri ve dış ilişkileri üzerinde olumsuz etkiler doğuracak olmasına rağmen, bire karşı sekiz oyla hürriyetlerden yana karar verir.

Peki, bu karardan sonra ne mi olur? Amerika, İspanya ile sorunlar yaşar ve bundan daha da önemlisi ülke iç savaşa sürüklenir. Köleci güney eyaletleri savaşı kaybeder. Kölelik, kısa bir süre sonra 1863 yılında Linkoln’un başkanlığı döneminde resmen kaldırılır. Özgürlüğünü yargı bağımsızlığına borçlu olan Amerika, ana kıtadan kopan göçmenlerin kurduğu vasat bir “devlet” olmaktan çıkar ve ruy-i zeminde bir “medeniyet” olarak temayüz eder.

Hukuk temalı filmler, işledikleri konular ve verdikleri olumlu mesajlarla iç dünyamıza zenginlik katmakta ve hukukun gelişimine dolaylı da olsa önemli katkılar sağlamaktadır.